

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SURİYELİ MÜLTECİ KADINLARIN
GÜÇLENDİRİLMESİNDE
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

Demet ALTUNTAŞ

2501170476

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Serpil ÇAKIR

İSTANBUL – 2022

ÖZ

SURİYELİ MÜLTECİ KADINLARIN
GÜÇLENDİRİLMESİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
ROLÜ

Demet ALTUNTAŞ

Suriye’deki iç savaşın bir sonucu olarak 2011 yılından itibaren Türkiye’ye yönelen zorunlu göçün aktörü olan Suriyeli mülteci kadınların, toplumsal cinsiyet rollerinden gelen dezavantajlı durumlarını açığa çıkarmak, bu dezavantajların giderilmesinde ve mülteci kadınların güçlendirilmesinde STK’ların etkisine odaklanmak bu tez çalışmasının temel amacıdır. Göç olgusunun tarihsel süreçteki değişiminin ve kadınlaşmasının anlaşılabilmesi için göç kuramları ayrı ayrı incelenmiş ve feminist literatürün klasik göç kuramlarına getirdiği eleştiriler ve katkılar odağa alınmıştır. Böylece klasik göç kuramlarının ve bu kuramlara dayalı geliştirilen hâkim söylemin, kadın deneyimlerini nasıl göz ardı ettiği vurgulanmıştır.

Çalışmanın bir diğer amacı, Suriyeli mülteci kadınların güçlendirilmesine katkı sunan STK’ların faaliyetlerini sınıflandırmak ve feminist perspektiften yorumlamaktır. Suriyeli mültecilerle çalışan çok sayıda STK olması nedeniyle bu çalışma, alanda çalışan tüm STK’ları listelemek yerine mülteci kadınlarla ilgili çalışmalar yürüten STK’lara odaklanmıştır. Bu STK’lar belirlenmiş ve mülteci kadınlarla ilgili faaliyetlerde görev almış STK çalışanlarıyla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden edinilen bilgiler ışığında düzenlenen faaliyetlerin mülteci kadınların güçlendirilmesindeki etkisine ve bu etkinin sürdürülebilir olup olmadığı bilgisine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Göç, Toplumsal Cinsiyet, Göçün Kadınlaşması, Kadınların Güçlendirilmesi, Sivil Toplum

ABSTRACT

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN EMPOWERING SYRIAN REFUGEE WOMEN

Demet ALTUNTAŞ

The main purpose of this thesis study is to reveal the disadvantaged situations of Syrian refugee women, who are the actors of the forced migration to Turkey as a result of the civil war in Syria, due to their gender roles, and to focus on the impact of NGOs on eliminating these disadvantages and empowering refugee women. In order to understand the change and feminization of the phenomenon of migration in the historical process, the theories of migration were examined separately and the criticisms and contributions of the feminist literature to the classical migration theories were focused. Thus, it is emphasized how classical migration theories and the dominant discourse developed based on these theories ignore women's experiences.

Another aim of the study is to classify the activities of NGOs that contribute to the empowerment of Syrian refugee women and to interpret them from a feminist perspective. Since there are many NGOs working with Syrian refugees, this study focused on NGOs working on refugee women instead of listing all NGOs working in the field. These NGOs were determined and in the light of the information obtained from semi-structured interviews with NGO workers who took part in activities related to refugee women, it was tried to reach the effect of the activities organized on the empowerment of refugee women and whether this effect was sustainable.

Keywords: Feminism, Migration, Gender, Feminization of Migration, Women's Empowerment, Civil Society

ÖNSÖZ

Mart 2011'de Suriye'de rejim karşıtı gösterilerle başlayan ve son yılların en büyük insani krizine dönüşen iç savaş sonucu çok sayıda insan ülkelerini terk etmek zorunda kaldı. Türkiye, 2011'den bu yana büyük bir göçmen akını ile karşı karşıya kaldı. Başlangıçta kamplara ve bazı illere yerleşmelerine rağmen, daha sonra göç edenlerin çoğu kampların dışında yaşamaya ve ülke geneline yayılmaya başladı. Bu, Türkiye için çok yeni bir deneyimdi ve ilk etapta sorunların çoğu el yordamıyla çözüldü. Göç İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre 27.01.2022 tarihi itibarıyla Türkiye'deki geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayısı 3.736.091'dir. Bu araştırma Türkiye'de yaşayan Suriyeli mülteci kadınların yaşam koşullarına ve bu kadınların güçlendirilmesinde Türkiye'de faaliyet gösteren STK'ların çalışmalarına feminist bir perspektiften bakmayı amaçlamaktadır. Tezim, kadınlığın en zor hallerinden biri olan mülteciliği deneyimleyen mülteci kadınların güçlendirilmeleri için Sivil Toplum Kuruluşlarının yol haritasını belirleyecek teorik çerçeveye bir nebze olsun katkıda bulunabilirse ne mutlu bana.

Göç çalışmaya karar vermemde bana yol gösteren, tedrisatından geçtiğim için kendimi şanslı saydığım sevgili hocam Prof. Dr. Serpil Çakır'a, tez yazma sürecimde manevi desteğini benden hiç esirgemeyen sevgili hocam Doç. Dr. Aynur Soydan Erdemir'e, her dağıldığımda bana, verdiğim emekleri hatırlatan anneme ve babama, gözlerindeki ışıqla bana güç veren yeğenim Sıla Ronya Tural'a, yolumun en karanlık olduğu anlarda bana ışık tutan değerli dostlarım Elif Gül Yasak ve Demet Toktaş'a teşekkür ediyorum.

Ayrıca yüksek lisans serüvenim boyunca bilgisayar başında sabahladığım gecelerde bana eşlik eden ve benimle beraber sabahlayarak sıcacık uykularından feragat eden kedi evlatlarım Zeliş ve Sütlaç'a sabırlarından ötürü teşekkürü borç bilirim.

Son olarak tezimi, tüm yaşadıklarına, yaşayamadıklarına, ayrılıklarına, ayrılmak zorunda kaldıklarına ve hayatın omuzlarına yığdığı bütün zorluklara rağmen, tanıdığım en güçlü, en güzel gülüşlü, en bilge kadın olan anneannem Didar Öztürk’e ithaf ediyorum.

İstanbul, 2022

Demet Altuntaş

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
TABLO LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE GÖÇÜN KADINLAŞMASI

1.1. Tarihsel Süreç İçinde Göç	3
1.1.1. Göç Kuramlarına Genel Bir Bakış	5
1.1.1.1 Neoklasik Ekonomik Denge Teorisi ve Göç Ekonomisi	6
1.1.1.2 Tarihsel-Yapısalcı Yaklaşım	8
1.1.1.3 Göç Sistemleri Teorisi	9
1.1.1.4 Network Kuramı	10
1.1.2. Ekonomik Göçten Zorunlu Göçe Göçün Değişen Yüzü	11
1.2. Türkiye’de Göç Dinamikleri	13
1.2.1. Türkiye’nin Göç Politikası	14
1.2.2. Göçmenlik, Mültecilik, Sığınmacılık ve Geçici Koruma.....	16
1.2.3. Suriye’den Türkiye’ye Göç Süreci	19

1.3.	Kadın ve Göç	21
1.3.1.	Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Göç	24
1.3.2.	Göçün Kadınlaşması	26
1.3.3.	Mevcut Göç Kuramlarına Getirilen Feminist Eleştiri	28

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SURİYELİ MÜLTECİ KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ VE STK’LAR

2.1.	Türkiye’de Sivil Toplum	32
2.1.1.	STK’ların Göç Süreçlerine Etkisi	33
2.2.	Kadın Güçlendirilmesi	34
2.2.1.	Kadınların Güçlendirilmesinde Farklı Yaklaşımlar	36
2.2.2.	Kadınların Güçlendirilmesinde Feminist Yaklaşım	37
2.3.	Türkiye’de Mülteci Kadın Olmak	38
2.3.1.	Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Mülteci Kadınların Yaşam Koşulları.....	39
2.3.1.1.	Barınma Alanında	39
2.3.1.2.	Sağlık Alanında	40
2.3.1.3.	Eğitim Alanında	41
2.3.1.4.	Entegrasyon Alanında	42
2.3.1.5.	İstihdam Alanında	43

2.3.2.	Türkiye’de Mülteci Kadınların Güçlendirilmesi ve STK’ların Etkisi.....	44
--------	--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI VE VERİ ANALİZİ

3.1.	Araştırmanın Metodolojisi	46
3.1.1	Araştırmanın Amacı ve Önemi	49
3.1.2	Araştırma Soruları	49
3.1.3	Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılığı	50
3.1.4	Veri Toplama Teknikleri ve Veri Analiz Yöntemi	51
3.1.5	Mülteci Kadınlarla İlgili Faaliyetler Yürüten STK’lar.....	52
3.2.	Saha Araştırması.....	69
3.2.1	Katılımcı STK Çalışanlarının Profilleri.....	70
3.2.2	Mülakat Soruları.....	72
3.2.3	Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve STK’lar.....	73
3.2.4	Mülteci Kadınların Güçlendirilmesi.....	75
3.2.5	Güçlendirmeye Yönelik Çalışmalar.....	79
3.2.6	Değişimler, Dönüşümler.....	83
3.2.7	Etkinliklere Katılım.....	85
3.2.8	“Bana damdan düşeni getirin”	89
SONUÇ.....		95
EK-1: MÜLAKAT FORMU.....		98
KAYNAKÇA.....		100

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1: Türkiye’de Mültecilerle İlgili Faaliyet Gösteren STK’lar.....52

Tablo 3.2: STK’lar ve Mülteci Kadınların Güçlendirilmesine Yönelik Çalışmaları.....69

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1: Katılımcı STK Çalışanlarının Eğitim Durumu.....70

Grafik 3.2: Katılımcı STK Çalışanlarının Yaşları.....72

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AID	: Uluslararası Doktorlar Birliği
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
BMSS	: Birleşmiş Milletler Mülteci ve Sığınma Sözleşmesi
BMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
BMEHS	: Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme
BMMSS	: Uluslararası Cenevre Sözleşmesi
CEO	: Chief Executive Officer
CEDAW	: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
DAP	: Doğrudan Yardım Programı
ESKHS	: Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
GEM	: Geçici Eğitim Merkezi
GAR	: Göç Araştırmaları Merkezi
GDA	: Göçmen Dayanışma Ağı
HUGO	: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi
HIV	: Human Immunodeficiency Virus
IAOKS	: Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
İHGD	: İnsan Hakları Gündemi Derneği

İHH	: İnsani Yardım Vakfı
İKGV	: İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı
İHD	: İnsan Hakları Derneği
İGAM	: İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi
Kaos-GL	: Gay ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği
KAMER	: Kadın Merkezi
LGBTİ+	: Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender, Intersex ve ötesi
MHK	: Mülteci Hakları Koordinasyonu
Mülteci-Der	: Mültecilerle Dayanışma Derneği
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NGO	: Sivil Toplum Kuruluşu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SKYGD	: Sosyal ve Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği
SGDD	: Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TOG	: Toplum Gönüllüleri Vakfı
TTB	: Türk Tabipler Birliği
TTM	: Tarlabası Toplum Merkezi
UAÖ	: Uluslararası Af Örgütü
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
YD	: Yurttaşlık Derneği

GİRİŞ

Dünyanın birçok yerinde çoğu insan doğduğu toprakları terk ederek başka topraklara göç ediyor ya da taşınmak zorunda kalıyor. Milliyetçi, siyasi, ırkçı, ayrımcı ve ekonomik gerekçelere dayanan savaşlar; yoksunluk, yoksulluk, eğitim veya ayrımcı yasalar nedeniyle özgürlüğün kaybı, göç hareketlerini doğrudan etkileyen nedenler arasında sayılabilir. Birleşmiş Milletler 2020 yılı verilerine göre 82,4 milyon insan zulüm, çatışma, şiddet, insan hakları ihlalleri veya kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar sonucunda zorla yerinden edildi. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMYYK) verilerine göre ise Suriye krizi son on yılda dünyanın en büyük göç dalgasını oluşturmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü (International Organization of Migration- IOM), 2020 yılı dünya mülteci raporu verilerinde dünyada göç eden kadınların oranını %48,1 olarak açıklamıştır. Dünya genelinde artan kadın göçü oranları ve feminist araştırmaların göç literatürüne katkılarıyla görünür olan, göçün kadınlaşması tartışmaları ortaya çıkmıştır. Kadınların göç sürecini anlamaya çalışırken kendi deneyimlerini ortaya çıkarmak, farklılıklarını göz önünde bulundurmak ve ihtiyaçlarını bu doğrultuda anlamaya çalışmak için kadın bakış açısına sahip olmak önemlidir. Bu bağlamda göç alanında toplumsal cinsiyet perspektifinden araştırmalara çokça ihtiyaç vardır.

Erken göç teorilerinin birincil odak noktası, göçün nedenlerini anlamaktı. Göç alanındaki en etkili teoriler, bireysel göç kararlarını itme-çekme faktörlerinin bir sonucu olarak gören neoklasik teorisyenler tarafından önerilenlerdi. Göç teorisi genellikle aileler ve sosyal ağlar içinde göç kararlarının nasıl verildiğine ve ayrılış ülkesindeki ve ev sahibi ülkedeki sosyal aktörlerin farklı toplumlarda mevcut olan işler ve fırsatlar hakkında bilgi ve değiş tokuş yoluyla nasıl harekete geçtiğiyle ilgilendi. Bu ilginin odağında ise öncelikle ekonomik nedenlerle göç eden erkekler ve hane reisinin erkek olduğu haneler vardı.

Feminist teorisyenlerin çalışmaları göç çalışmalarında kadının yeri ve göçün toplumsal cinsiyet temelli sonuçlarının anlaşılmasına katkıda bulunarak, kadınların toplumsal aktör olarak göçü etkileme gücüne vurgu yapmaktadırlar. Bu yaklaşımın

gelişmesi ile beraber, kadınların göç deneyimleri göç analizine dâhil edilebilmiştir. 21. yüzyılda artan zorunlu göçe dâhil olan kadınların varlığı ise göçün kadınlaşmasına dair görüşleri göz ardı edilemeyecek bir noktaya taşımıştır.

Suriye’de 2011’de patlak veren iç savaş sonucu Suriye’den Türkiye’ye yönelen zorunlu göç, yerinden edilenler için pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Toplumsal cinsiyet rejiminden gelen dezavantajlı konumlarıyla kadınlar, göç sürecini de erkeklere kıyasla çok daha ağır şartlarda yaşadılar. Bu sebeple bu araştırmada STK’ların mülteci kadınların güçlendirilmesine olan etkileri, bu etkilerin kalıcılığını açığa çıkarmak amaçlanmıştır.

Birinci bölümde göç ve göçün kadınlaşması başlığı altında öncelikle göç olgusu tarihsel olarak değerlendirilmiş, göç çalışmalarına yön veren temel göç kuramları incelenmiştir. Suriye’den Türkiye’ye göç dalgasına, Türkiye’nin göç mevzuatı da dikkate alınarak değinildi. Kadın ve göç kısmında ise Türkiye’de toplumsal cinsiyet ve göç alanlarındaki çalışmalara bakılarak, mevcut göç kuramlarına getirilen feminist eleştiriler üzerinde duruldu. Çalışmanın ikinci bölümü ise Türkiye’de sivil toplum ve STK’ların göç süreçlerine etkisine ayrıldı. Kadınların güçlendirilmesi kavramsallaştırılarak alandaki mevcut çalışmaların yetersizliği, kadınların güçlendirilmesiyle ilgili feminist literatürden örneklerle açıklandı.

Araştırmanın son bölümünde ise ilk iki bölümde çizilen kavramsal çerçeveye dayanarak Türkiye’deki STK’ların çalışmaları incelenerek bu çalışmaların mülteci kadınların güçlendirilmesine ne denli katkı sunduğu açığa çıkarılmıştır. Bu tez, mülteci kadınların güçlendirilmesi üzerinde STK’ların rolünü ortaya koymayı amaçlayan bir nitel çalışmadır. Bu bağlamda bir yandan STK’ların güçlendirme çalışmaları, resmi siteleri üzerinden yapılan kaynak taraması ile incelenirken diğer yandan mülteci kadınların güçlendirilmesinde aktif olarak çalışmış STK çalışanlarıyla yapılan saha araştırmasının bulgularından faydalanıldı. Böylece STK’ların Suriyeli mülteci kadınların güçlendirilmesine yönelik çalışmalarına hem kendi kurumsal kimliklerinden bakıldı hem de bu çalışmalarda mülteci kadınlarla bir arada çalışan, mülteci kadınların süreç içindeki hallerine bizzat tanık olan STK çalışanlarının gözünden yorumlandı.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE GÖÇÜN KADINLAŞMASI

1.1. Tarihsel Süreç İçinde Göç

Çok eski zamanlardan beri insanlık tarihinin bir parçası olmuş göçler, ne meta ve sermaye hareketlerinden bağımsız münferit bir fenomen ne de yirminci yüzyılın sonlarında kapitalizm ve sömürgeciliğin kılığına bürünmüş modernitenin bir icadıdır. Uluslararası göç, bir kişinin daha iyi yaşam şansı arayışı içinde hareket etmeye karar verdiği ve gittiği ülkede hızla asimile olduğu basit bir bireysel eylem de değildir. Çok daha karışık dinamikleri olan göç süreci, göçmenin hayatının geri kalanını ve hatta kendinden sonraki nesilleri dahi etkileyecek uzun soluklu bir süreçtir. Göç, toplumsal değişimden doğan ve tüm toplumu gerek göç vererek gerek göç alarak etkileyen bütüncül bir eylemdir. Tarih boyunca bireysel ya da kitlesel göçler, günümüzde dünyanın nüfus dağılımını, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapısını ve toplumsal gelişimini şekillendirmiştir. Tarih boyunca insanlar elverişsiz doğa koşullarından kaçmak, tahakkümden kurtulmak, daha güvenli bir çevrede yaşamak, sosyal bir çevre oluşturmak ve yaşamı daha uygun koşullarda sürdürmek için göç etmişlerdir (Castles & Miller, 2008:4-19).

Keza Kofman ve Parvati'ye göre de göç kavramını sadece göçü gönderen ve alan ülkeler arasındaki geleneksel ikili dosyalar aracılığıyla analiz etmek artık yeterli değildir. Bir dizi kuruluşun küresel gündemi de göçü etkilemiştir. Bu kuruluşlar göçü ve insanların hareket ettiği yönleri etkileyen zorunlulukları yeniden oluşturan yeni ittifaklar ve mekânsal oluşumlardır. Bölgesel blokların ortaya çıkışı ve göçü şekillendirmede çok taraflı örgütlerin önemi, giderek heterojenleşen Küresel Kuzey ve Güney arasında ve içinde göç eğilimlerinin şeklini etkileyen birçok aktör olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte göç kavramının beraberinde getirdiği durumlar vardır. Bunlardan ilki, göçün yaygın mekânsal kapsamına işaret eden, genel olarak yalnızca küçük bir oran hareket etse bile, göçün hala çok sayıda yerde birçok insanı etkilediği gerçeğidir. İkincisi, çoğu ekonomik, politik, sosyal ve kültürel küreselleşme

süreçleri aracılığıyla yeniden yapılandırılan göçü etkileyen faktörlerdir. Sermayenin hareketi, metalar, fikirler ve yaşam biçimlerinin tümü, hareket edene katkıda bulunur ve onu yapılandırır. Son olarak, vasıflıların artan ayrıcalığı ve daha az vasıflıların dışlanması ile bu durumun yeni eşitsizlik ve tabakalaşma biçimlerini ortaya çıkarması da yine göç kavramının sonuçlarından biridir (Kofman & Parvati, 2015:1).

Milyonlarca insan iş, yeni bir ev ya da doğdukları ülkenin dışında yaşamak için güvenli bir yer arıyor. Daha az gelişmiş birçok ülke için göç, dünya pazarına entegrasyon ve modernleşmeye eşlik eden sosyal krizin bir yönüdür. Nüfus artışı ve kırsal alanlardaki 'yeşil devrim', devasa nüfus fazlalarına yol açmaktadır. İnsanlar, istihdam olanaklarının yetersiz olduğu ve sosyal koşulların perişan olduğu gelişen şehirlere taşındı. Büyük kentleşme, sanayileşmenin ilk aşamalarında iş yaratmayı geride bıraktı. Daha önceki kırsal-kentsel göçmenlerin bir kısmı, son derece gelişmiş ülkelere taşınarak yaşamlarını iyileştirmeye çalışarak ikinci bir göçe giriştiler. Göç hareketleri birçok biçim alır: insanlar kol işçileri, yüksek nitelikli uzmanlar, girişimciler, mülteciler veya önceki göçmenlerin aile üyeleri olarak göç ederler. Başlangıçtaki amaç ister geçici ister kalıcı hareket olsun, birçok göçmen yerleşimci olur. Göç ağları gelişir, çıkış ve varış alanlarını birbirine bağlar ve her ikisinde de büyük değişiklikler meydana getirmeye yardımcı olur. Göçler demografik, ekonomik ve sosyal yapıları değiştirebilir ve genellikle ulusal kimliği sorgulayan yeni bir kültürel çeşitlilik getirebilir (Castles & Miller, 2008:4).

20. yüzyılın sonlarına doğru, göçmenlik tüm dünyada büyük bir güç olarak ortaya çıktı. Avustralya, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri gibi geleneksel göçmen alan toplumlarda, göçün hacmi büyüdü ve bileşimi, tarihsel olarak baskın kaynak olan Avrupa'dan kesin olarak Asya, Afrika ve Latin Amerika'ya doğru kaydı. Bu arada Avrupa'da yüzyıllardır göçmen gönderen ülkeler bir anda göçmen alan toplumlara dönüştü. 1945'ten sonra, Batı Avrupa'daki hemen hemen tüm ülkeler, yurtdışından önemli sayıda işçi çekmeye başladı. 1980'lerde, kuzeydeki daha zengin ülkelere göçmen gönderen güney Avrupa ülkeleri bile Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan işçi ithal etmeye başladı. Aynı zamanda, düşük ve hâlâ azalmakta olan doğum oranı, yaşlanan nüfusu ve yüksek yaşam standardı ile Japonya, işgücü ihtiyaçlarını karşılamak için kendisini giderek Asya'daki ve hatta Güney Amerika'daki daha yoksul ülkelere gelen göçmenlere yönelirken buldu (Massey, Douglas; Arango, Joaquin; Hugo,

Graeme; Kouaouci, Ali; Pellegrino, Adela; Taylor, 1993:2-3). Uluslararası perspektifte büyük ölçekli insan hareketleri, küresel entegrasyonun hızlanan sürecinden kaynaklanmaktadır. Yeni binyılda büyümeye devam etmesi muhtemel görünen göç hareketleri, küresel değişimdeki en önemli faktörlerden biri olabilir. Bu varsayımın birkaç nedeni vardır: Artan servet eşitsizliği, muhtemelen artan sayıda insanı daha iyi yaşam standartları arayışında hareket etmeye zorlayacaktır; ayrıca siyasi, ekolojik ve demografik baskılar birçok insanı kendi ülkeleri dışında sığınmaya zorlayabilir; bazı bölgelerde artan siyasi veya etnik çatışmalar toplu hareketliliklere yol açabilir ve yeni serbest ticaret alanlarının yaratılması yeni göç hareketlerine neden olacaktır. Bunun bir sonucu, dünya çapındaki devletlerin ya alıcı toplumlar ve göç veren ülkeler ya da her ikisi olarak uluslararası göçten giderek daha fazla etkileneceğinin kesinliğidir (Castles & Miller, 2008:4).

Görüldüğü gibi göçün nedenleri ve göç edenlerin özellikleri tarih boyunca çeşitlilik göstermiştir. 17. yüzyılda ağır işlerde çalıştırılmak üzere Afrika'dan Batı'ya nakledilen köleler, 18. ve 19. yüzyıllarda daha iyi bir yaşam hayaliyle Avrupa'dan Amerika'ya göçen beyazlar ve 20. yüzyılda kendi ülkelerindeki savaşımlardan ve çatışmalardan kaçan sığınmacılar geriye farklı göç hikâyeleri bırakmışlardır.(Kümbetoğlu, 2003:276) Başka bir ülkede yaşama deneyimi, çoğu zaman göç edenler için uzun vadede planlanan bir durum değildir, göçmenlerin ayrılma anındaki niyetleri, fiili davranışın zayıf tahmin edicileri olur. Benzer şekilde, hiçbir hükümet göçmenlik yoluyla etnik olarak çeşitli bir toplum inşa etmek için yola çıkmamıştır, ancak işçi alımı politikaları genellikle sosyal ilişkiler, kamu politikaları, ulusal kimlik ve uluslararası ilişkiler için geniş kapsamlı sonuçları olan etnik azınlıkların oluşumuna yol açar (Castles & Miller, 2008:19).

1.1.1. Göç Kuramlarına Genel Bir Bakış

Göç üzerine yapılan araştırmalar özünde disiplinler arasıdır; sosyoloji, siyaset bilimi, tarih, ekonomi, coğrafya, demografi, psikoloji ve hukuk, hepsi birbiriyle ilişkilidir. Bu disiplinler, nüfus hareketliliğinin farklı yönlerine bakar ve tam bir anlayış için her birinin katkısı gereklidir. Her sosyal bilim disiplini içinde, teori ve yöntem farklılıklarına dayanan çeşitli göç yaklaşımları vardır. Çağdaş tartışmalarda

kullanılan üç ana yaklaşım, neo-klasik ekonomik denge teorisi, tarihsel-yapısalcı yaklaşım ve göç sistemleri teorisidir (Massey, Douglas; Arango, Joaquin; Hugo, Graeme; Kouaouci, Ali; Pellegrino, Adela; Taylor, 1993:436-441).

Konuyla ilgili tartışmalar ilk olarak 1885 ve 1889'da Alman-İngiliz coğrafyacı ve haritacı Georg Ravenstein tarafından Londra'daki Kraliyet İstatistik Kurumu'nda "Göç Yasası" üzerine iki bildiri sunmasıyla başladı. Ravenstein, "Yasa" kavramını kullanarak nüfus hareketlerinin netliğini belirtmek istedi. Ravenstein İngiltere'deki göçü yansıtan istatistiklere dayanarak, göçün çoğu zaman kısa mesafelerde gerçekleştiği, uzun mesafeli göçün ise ticaret ve sanayinin geliştiği merkezlere doğru olduğu varsayımında bulundu (Unat, 2002:4-5). Dolayısıyla Ravenstein'e göre, göç hareketinin esas nedeni insanların durumunu ekonomik bakımdan düzeltme arzusundan ileri gelmekte idi (Ravenstein; E. Georg, 1885:171).

1.1.1.1 Neoklasik Ekonomik Denge Teorisi ve Göç Ekonomisi

Ravenstein'in Göç Yasa'sına dayanan neo-klasik ekonomik denge perspektifi, insanların yoğun nüfuslu bölgelerden seyrek nüfuslu bölgelere veya düşük gelirli bölgelerden yüksek gelirli bölgelere hareket etme eğilimlerini vurgular veya göçleri iş piyasasının dalgalanmalarına bağlar. Bu tür yaklaşımlar genellikle 'itme-çekme' teorileri olarak bilinir, çünkü göçün nedenlerini, insanları doğdukları bölgelerden ayrılmaya zorlayan 'itici faktörler' ve onları belirli alanlara çeken 'çekici faktörler'de ararlar. 'İtici faktörler' demografik büyüme, düşük yaşam standartları, ekonomik fırsatların olmaması ve siyasi baskıyı içerirken, 'çekici faktörler' emek talebi, arazinin mevcudiyeti, iyi ekonomik fırsatlar ve siyasi özgürlükleri ifade eder (Castles & Miller, 2008:19-20).

Neoklasik ekonomi, ülkeler arasındaki ücret ve istihdam koşullarındaki farklılıklara ve göç maliyetlerine odaklanır ve göç hareketini, gelir maksimizasyonu için bireysel bir karar olarak kavrar. Neoklasik teorinin varsayımlarının ve sonuçlarının çoğuna meydan okumak için ortaya çıkan yeni göç ekonomisi ise neoklasik ekonominin aksine, göç hareketlerini açıklarken sadece emek piyasalarını

değil, çeşitli piyasalardaki koşulları da dikkate alır. Bu yeni yaklaşımın temel kavrayışı, göç kararlarının münferit bireysel aktörler tarafından ve insanların yalnızca beklenen geliri maksimize etmek için değil, aynı zamanda riskleri ve iş gücü piyasasındakiler dışında çeşitli piyasa başarısızlıklarıyla ilişkili kısıtlamaları gevşetmektir (Stark, 1991). Benzer şekilde Massey ve arkadaşları da yeni ekonomik yaklaşım göçünü, aile gelirine yönelik riskleri en aza indirmek veya aile üretim faaliyetleri üzerindeki sermaye kısıtlamalarının üstesinden gelmek için alınan bir hane kararı olarak görür (Massey, Douglas; Arango, Joaquin; Hugo, Graeme; Kouaouci, Ali; Pellegrino, Adela; Taylor, 1993:436-441). Çünkü bireylerin aksine, hane halkları, aile emeği gibi hane halkı kaynaklarının dağılımını çeşitlendirerek ekonomik refahlarına yönelik riskleri kontrol edebilecek bir konumdadır. Bazı aile üyeleri yerel ekonomide ekonomik faaliyetlere atanabilirken, diğerleri ücretlerin ve istihdam koşullarının yerel alandakilerle olumsuz veya zayıf bir şekilde ilişkili olduğu yabancı işgücü piyasalarında çalışmaya gönderilebilir. Yerel ekonomik koşulların kötüleşmesi ve oradaki faaliyetlerin yeterli gelir getirmemesi durumunda, hane halkı destek için göçmen havalelerine güvenebilir. İkili işgücü piyasası teorisi ve dünya sistemleri teorisi ise genellikle bu tür mikro düzeydeki karar süreçlerinden çok, göçü tetikleyen unsurları açıklarken çok daha yüksek seviyelerde faaliyet gösteren güçlere odaklanır. İkili işgücü piyasası teorisi, göçü modern endüstriyel ekonomilerin yapısal gereksinimleriyle ilişkilendirirken, dünya sistemleri teorisi ekonomik küreselleşmenin ve ulusal sınırları aşan pazar nüfuzunun doğal bir sonucu olarak görür.

Görüldüğü gibi ekonomik göç kuramlarına göre, uluslararası göç, emek arzı ve talebinin doğurduğu coğrafi yer değiştirmelerden kaynaklanmaktadır. Sermayeye göre büyük bir emek donanımına sahip ülkeler düşük bir denge piyasa ücretine sahipken, sermayeye göre sınırlı bir emek donanımına sahip ülkeler, yüksek bir piyasa ücreti ile karakterize edilir. Ücretlerde ortaya çıkan farklılık, işçilerin düşük ücretli ülkeden yüksek ücretli ülkeye taşınmasına neden olur. Bu hareketin bir sonucu olarak, düşük sermayeli ülkelerde emek arzı azalıp ücretler yükselirken, sermaye zengini ülkelerde emek arzı artar ve ücretler düşer, bu da dengede uluslararası bir ücret farklılığına yol açar (Massey, 1993:432-436)

1.1.1.2 Tarihsel-Yapısalcı Yaklaşım

Uluslararası göçün alternatif bir açıklaması 1970'lerden itibaren tarihsel-yapısalcı yaklaşım olarak adlandırılan yaklaşımla sağlandı. Bu yaklaşımın entelektüel kökleri Marksist politik ekonomidedir ve dünya ekonomisinde ekonomik ve politik gücün eşitsiz dağılımını vurgular. Buna göre göç, esas olarak sermaye için ucuz emeği harekete geçirmenin bir yolu olarak görülür. Zenginleri daha da zengin kılmak için fakir ülkelerin kaynaklarını sömürerek eşitsiz gelişmeyi sürdürür. Tarihsel-yapısalcı analistler, neoklasik perspektifi, bireylerin özgür seçimlerini ihmal ettiği ve gerçekçi olmadığı için eleştirir. Çünkü tarihsel yapısalcı yaklaşıma göre, farklı ülkeler arasındaki kaynak ve güç eşitsizlikleri, potansiyel göçmen ülkelerinin giriş politikalarıyla birleştiğinde, göçmenlerin seçimlerine büyük kısıtlamalar getirmektedir (Castles & Miller, 2008:22-23).

Tarihsel yapısalcı yaklaşımda uluslararası göç, insan sermayesine yapılan bir yatırım biçimi olarak kavramsallaştırılmaktadır. İnsanlar, becerileri göz önüne alındığında en üretken olabilecekleri yere taşınmayı seçerler; ancak daha fazla emek üretkenliği ile bağlantılı daha yüksek ücretleri elde etmeden önce, seyahat etmenin maddi maliyetlerini, hareket ederken ve iş ararken bakım maliyetlerini, yeni bir dil ve kültür öğrenme çabasını içeren belirli yatırımları üstlenmeleri gerekir. Tüm bunlara ek olarak yeni bir işgücü piyasasına uyum sağlamada yaşanan zorluğun ve eski bağları kesip yenilerini kurmanın psikolojik maliyetleri girer devreye. Potansiyel göçmenler, alternatif uluslararası yerlere taşınmanın maliyetlerini ve faydalarını tahmin ederler ve beklenen net getirilerin en yüksek olduğu yerlere göç ederler (Borjas, 1990:12-13).

Potansiyel bir göçmenin, göçün beklenen net getirisinin en büyük olduğu yere gitmesine dayanan yaklaşım önceki makroekonomik formülasyonlardan biraz farklı olan birkaç önemli sonuca götürür:

- Uluslararası hareket hem kazanç hem de istihdam oranlarındaki uluslararası farklılıklardan kaynaklanır ve beklenen kazançları belirler.
- Gönderen ülkeye göre varış noktasında muhtemel ücret oranını veya istihdam olasılığını artıran bireysel insan sermayesi özellikleri diğer şeyler eşit olmak üzere, uluslararası hareket olasılığını artıracaktır.

- Göç maliyetlerini düşüren bireysel özellikler, sosyal koşullar veya teknolojiler, göçün net getirisini ve dolayısıyla uluslararası hareket olasılığını artırır.
- Aynı ülke içindeki bireyler çok farklı göç etme eğilimleri gösterebilirler.
- Ülkeler arasındaki toplu göç akışları, bireysel maliyet-fayda hesaplamaları temelinde gerçekleştirilen bireysel hareketlerin basit toplamıdır.
- Ülkeler arasında kazanç ve/veya istihdam oranları farklılıkları olmadığında uluslararası hareket oluşmaz. Göç, beklenen kazançlar uluslararası olarak eşitlenene kadar devam eder.
- Beklenen getirilerdeki farklılığın boyutu, ülkeler arasındaki uluslararası göçmen akışının boyutunu belirler.
- Göç kararları, işgücü piyasaları arasındaki dengesizliklerden veya süresizliklerden kaynaklanmaktadır; diğer pazarlar göç etme kararını doğrudan etkilemez.
- Göç kabul eden ülkelerdeki koşullar, olası göçmenler için psikolojik olarak çekiciyse, göç maliyetleri olumsuz olabilir. Bu durumda, ülkeler arasındaki göçü durdurmak için negatif bir kazanç farkı gerekebilir.
- Hükümetler göçü öncelikle gönderen ve/veya kabul eden ülkelerde beklenen kazançları etkileyen politikalar aracılığıyla kontrol eder (Massey, Douglas; Arango, Joaquin; Hugo, Graeme; Kouaouci, Ali; Pellegrino, Adela; Taylor, 1993:434-436).

1.1.1.3 Göç Sistemleri Teorisi

Hem neo-klasik perspektif hem de tarihsel-yapısalcı yaklaşım, çağdaş göçlerin büyük karmaşıklığını yeterince analiz edemeyecek kadar tek taraflı görünüyordu. Neo-klasik yaklaşım, göç hareketlerinin tarihsel nedenlerini ihmal edip devletin rolünü küçümserken, tarihsel-yapısalcı yaklaşım genellikle sermayenin çıkarlarını her şeyi belirleyen olarak gördü ve bireylerin motivasyonlarına ve eylemlerine yetersiz ilgi

gösterdi. Bu tür eleştirilerden, karşılaştırmalı araştırmalarda giderek daha etkili olan yeni bir yaklaşım olan göç sistemleri teorisi ortaya çıktı. Göç sistemleri teorisi tarihsel-yapısal perspektif gibi uluslararası ilişkileri, politik ekonomiyi, kolektif eylemi ve kurumsal faktörleri vurgular. Göç sistemi, birbiriyle göçmen değişimi yapan iki veya daha fazla ülkenin oluşturduğu bir sistemdir. Göç sistemleri teorisi, göç hareketlerinin genellikle gönderen ve alan ülkeler arasında sömürgeleştirme, siyasi etki, ticaret, yatırım veya kültürel bağlara dayalı önceki bağlantıların varlığından kaynaklandığını öne sürer (Castles & Miller, 2008:23-24).

1.1.1.4 Network Kuramı

Yukarıda detaylıca belirtildiği üzere göç teorileri genellikle göçün neden ortaya çıktığıyla ilgilenmişler ve bu nedenlere bağlı olarak göçün etkileyeceği unsurları belirlemeye çalışmışlardır. Ancak göç hareketleri zaman ve mekân bakımından da etkilenmekte ve sürdürülebilirliğini artırmaktadır. İşte network kuramı veya ilişkiler ağı kuramı, göçü bu yönüyle aydınlatmaya çalışmaktadır (Unat, 2002:44).

Göçmen ağları, göçmenleri, eski göçmenleri ve göçmen olmayanları menşe ve varış bölgelerinde akrabalık, dostluk ve ortak topluluk kökenleri aracılığıyla birbirine bağlayan kişilerarası bağlar kümesidir. Bu bağlar uluslararası hareket olasılığını ve göçün beklenen net getirisini artırır fakat hareketin maliyetini ve risklerini düşürürler. Ağ bağlantıları, insanların yabancı istihdama erişmek için yararlanabilecekleri bir sosyal sermaye biçimi oluşturur. Göçmen sayısı kritik bir eşiğe ulaştığında, ağ bağlantıları genişlemesi, göç olasılığını artırır ve bu durum ağların daha da genişlemesine neden olur. Zaman içinde göç davranışı, gönderen toplumun daha geniş kesimlerini kapsayacak şekilde dışa doğru yayılır (Massey, Douglas; Arango, Joaquin; Hugo, Graeme; Kouaouci, Ali; Pellegrino, Adela; Taylor, 1993:449). Ağ bağlantıları diğer yandan göç alan ülkelerdeki göçmenlerin birbirleriyle olan dayanışma ağlarını da güçlendirir. Bu bağlamda “Yabancı bir ülkeye ilk kez giden göçmenler, özellikle illegal yollardan gitmeleri halinde, yardım alabilecekleri bir ilişkiler ağı olmadığından, yüksek meblağdaki masrafları göze almak zorundadırlar. Ancak onları izleyen her yeni göçmen soydaşlık ve dostluk esasına dayanarak destek

görebileceği için, göç masrafları azalmaktadır. Böylece göç hareketi sınırsız bir şekilde sürdürülmektedir.” (Unat, 2002:18).

1.1.2. Ekonomik Göçten Zorunlu Göçe Göçün Değişen Yüzü

Kofman’ın tanımlamasına göre tarihte çok uzun bir geçmişi olan göç kavramı, insanların sadece bulundukları yeri değiştirmeleri demek değildir. Aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel değişimleri içeren göç, kişilerin yaşadıkları yeri tamamen ya da kısa bir dönem için terk etmeleridir. Bu tanımlamaya göre göç kavramı, içerdiği sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler sebebiyle yalnızca yer değiştirmek olarak tanımlanmamakla birlikte kavramın alt konusu olarak incelenmesi gereken birçok alt başlık içermektedir (Elenore, Kofman; Raghuram, 2005:20).

Her halükârda, ilgili insanlar için ne kadar önemli olursa olsun, çeşitli göç türleri arasındaki ayrımların yalnızca göreceli olduğunu anlamak önemlidir. İşçi göçmenleri, kalıcı yerleşimciler ve mülteciler farklı motivasyonlara sahiptir ve farklı koşullar altında hareket eder. Yine de tüm bu nüfus hareketi türleri, modernleşme ve küreselleşmenin belirtileridir. Sömürgecilik, sanayileşme ve dünya ekonomisine entegrasyon, geleneksel üretim biçimlerini ve sosyal ilişkileri yok etmekte ve ulusların ve devletlerin yeniden şekillenmesine yol açmaktadır. Bu tür temel toplumsal değişiklikler, hem ekonomik olarak motive edilmiş göçe hem de politik olarak motive edilmiş bir kaçışa yol açar. (Castles & Miller, 2008:29).

Ekonominin toplumdan kopuş olarak değerlendirilen ve ekonomik faaliyetlerin politik ve sosyal sonuçlarının kaçınılmaz dışsallıklar olarak ele alındığı bir küresel değişim teorisi, yerinden edilmiş bir göç anlayışına da yol açar. Dar bir ekonomist bakış açısına göre bu, göçün belirleyicilerini ekonomik çıkarlara dayalı bir dizi bireysel rasyonel seçimde aramak anlamına gelir. Küresel ekonomik ve siyasi güç ilişkilerindeki büyük değişimler ve bunun sonucunda ortaya çıkan toplumsal dönüşüm süreçleri arasındaki temel bağlantı bu analizde yoktur. Politika yapıcılarının ve analistlerin uluslararası göçü dinamik bir sosyal süreç olarak görmedeki başarısızlığı hem politika başarısızlığına hem de çok çeşitli siyasi ve sosyal sorunlara yol açmakta ve çoğu zaman savunmasız nüfusların insan haklarının sistematik olarak ihlal edilmesiyle sonuçlanmaktadır. İnsan hareketliliği, sadece ekonomik faktörler

tarafından değil, aynı zamanda daha da önemlisi karmaşık tarihi, kültürel ve sosyal faktörler tarafından şekillendirilen değişimin temel bir bileşeni olarak anlaşılmalıdır. Bu anlayış, ilgili herkesin özlemlerini ve insan haklarını tanıyan sürdürülebilir göç biçimlerine ulaşmak için hayati önem taşımaktadır. Göç, çağdaş toplumsal dönüşüm süreçlerinin ayrılmaz bir unsuru olarak kavramsallaştırılırsa, o zaman küresel şehirlerin bu iç içe geçmiş süreçlerde çok önemli birimler olduğu açık hale gelir (Castles, Ozkul, Cubas, 2015:26-27).

Demografinin zorunlu ve mülteci göçüne odaklanan alt uzmanlığı, son yıllarda yalnızca demograflardan değil, aynı zamanda siyaset bilimcilerden, antropologlardan, sosyologlardan ve politika analistlerinden de tutarlı bir ilgi gördü. Bu bilimsel ilgi, çeşitli nedenlerle göç etmek zorunda kalan kişileri çevreleyen sorunlarla mücadele eden hükümetlerin ve çeşitli uluslararası kuruluşların ilgisine de yansdı. Bu ilginin iki kaynağı vardır. Birincisi, Devlet aktörleri zorunlu göçün, toplumların düzenine, işleyişine ve uluslararası ilişkilerine sözde tehditleri nedeniyle dikkat çekiyor. Çünkü zorunlu göçler ayrıca bazı Devletleri, uluslararası kuruluşları ve sivil toplumu ilgilendiren insan hakları sorunlarını da gündeme getirmektedir. Bu sebeple Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra siyasi olarak yerinden edilmiş kişiler adına uluslararası toplum tarafından ilgi ve program faaliyetlerinin ortaya çıkmasından bu yana, demografik ve diğer bilimsel çalışmaların uzun bir süre boyunca odak noktası neredeyse yalnızca savaş koşulları nedeniyle göç etmek zorunda kalan kişilerdi (Keely, Elwell, 1981). Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ölüm ya da hapsedilme korkusuyla vatandaşlık ülkelerine dönmek istemeyen siyasi muhalifler ilk odak noktalarından biriydi. Diğer ana odak noktası, ulustaki çoğunluktan ya da en azından politik olarak baskın gruptan farklı olan etnik gruplardı. Çoğu, savaş çevresindeki dönemde imparatorlukların çöküşüyle birlikte Avrupa'nın siyasi yeniden haritasından ortaya çıktı. Uluslararası mülteci rejimi, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, savaş nedeniyle yerinden edilenler, siyasi muhalifler ve etnik azınlık statüsü dâhil olmak üzere, Mülteci rejiminin gelişmesinde önemli bir olay, halen faaliyette olan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ni (UNHCR) kuran bir dizi anlaşmaydı. BMMYK'yı kuran Tüzük (1951) ve Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951), kategorinin yasal tanımlarını, BMMYK'nın yetki kapsamını ve Sözleşmeyi imzalayan

Devletlerin mültecilerle ilgili yükümlülüklerini sağlamıştır (Hugo, Graeme, Abbasi, Jalal, Kraly, 2018:21-23).

Öte yandan Stern Raporuna göre, iklim değişikliği nedeniyle 2050 yılına kadar 200 milyon kadar insan “çevresel olarak zorunlu göçmen” sayılacak (Stern:2006). İnsanlar çatışmalardan ve siyasi istikrarsızlıktan kaçarken ve başka yerlerde daha iyi fırsatlar aradıkça uluslararası göç artıyor. İklim değişikliğinin, özellikle iklim değişikliğine uyum sağlamayı ve arazi bozulması, tatlı su mevcudiyeti ve aşırı hava olayları üzerindeki etkilerini azaltmayı daha zor bulan yoksul ülkelerden gelen uluslararası göçe daha fazla ivme kazandırması bekleniyor (Burson, 2010:43).

Göçün ekonomik refah ve daha iyi yaşam koşulları arayışından, iklim değişiklikleri ve bölgesel siyasi çatışmalar yüzünden zorunlu yeni yerler arayışına doğru kayan yüzü, tüm dünyayı hem göç alan hem göç veren ülkeler pozisyonunda uzun bir süre daha ilgilendireceğe benziyor.

1.2. Türkiye’de Göç Dinamikleri

Günümüzde Türkiye, Orta Doğu ülkelerindeki çatışmalar ve gerilimler nedeniyle başta Suriye olmak üzere doğudaki ülkelerden büyük bir göç dalgasının etkisi altına girmiştir. Suriye’den Türkiye’ye Nisan 2011’de gelen ilk göçmenlerle başlayan zorunlu göç dalgası, kısa bir sürede Suriye’deki çatışmaların büyümesi ve uluslararası toplumun ve Türkiye’nin bu duruma hazırlıksız yakalanmasıyla Suriye’den kaçan binlerce insanı yerinden eden kitlesel bir göç haline dönüşmüştür (Gökçesu, Akşit; Bozok, Mehmet; Bozok, 2016:7).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’ne (BMMYK, 2016) göre, Suriye’deki çatışma dünyanın son yirmi yılda gördüğü en ağır mülteci krizine yol açtı. BM Mülteciler Yüksek Komiseri Antonio Guterres, mülteci sayısının 1994’teki Ruanda Soykırımı’ndan bu yana bu denli korkutucu bir hızla artmadığını söyledi. Avrupa, İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana bu ölçekte bir göç akımına şahit olmamıştı (Erdoğan & Tarlan, 2016:3). Dünya üzerindeki toplam Suriyeli mülteci sayısı 2019 itibarıyla 13,2 milyonu aşmış durumda. Resmi kayıt ve tahminlere göre, 17 Mart 2022 itibarıyla Türkiye’de "geçici koruma" kapmasındaki Suriyeli mülteci sayısı en az 9

milyon kişi olup Türkiye'deki 10 milyonu aşkın yabancı uyruklu kişi içerisindeki en büyük grubu oluşturmaktadır. Bu, Türkiye'yi dünyada en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke yapmaktadır.

Türkiye'nin g veren ya da transit bir ülke konumundan g alan bir ülke konumuna gelişiyle birlikte Suriyelilere kapıların sonuna kadar açılması da aslında politik bir karardır ve bu karar zaman içinde değişime uğramaktadır. Bu kararda iktidarın özellikle dış politikada önemli bir aktör olma çabası ve arayışı etkili olmuştur. Sürecin başlangıcından bugüne, ilk başlarda kapıların sonuna kadar açılarak kucaklama yönünde alınan karar zamanla duvar örme, kapıları kapatma ve sonrasında ise geri gönderme biçimine dönüşmüştür. Sonraki süreçte ise geçici sığınma biçimi oluşmuştur. Yani kucaklama, duvar örme, kapıları kapatma, geri gönderme ve geçici sığınma olarak adlandırılabilcek aşamalar da politiktir ve gerçek anlamda çözüm anlamını taşımamaktadır. Dünyanın gidişatı böyle devam ederken Suriyelileri geri gönderme dünyada ve bulunduğumuz bölgede yeni kaçışların olmayacağı anlamını taşımamaktadır. Ayrıca da "geri gidiniz" deyince de geri gidilemeyeceğini başka ülkelerde de olsa geçmişteki deneyimler bize göstermiş ve göstermektedir. Geri dönüş, çoğu zaman yaşama, sıfır noktasında yeniden başlama anlamını taşır ve bu da yeniden bir mağduriyet anlamını taşır (Erbaş, 2019:16).

1.2.1. Türkiye'nin G Politikası

Uluslararası mevzuata göre "Türkiye, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin New York Protokolüne çekince koyarak taraf olmuştur. Coğrafi temelli olan bu çekinceye göre Türkiye ancak Avrupa'dan gelecek kişilere mültecilik statüsü tanırken, Avrupa dışından gelen kişilere mülteci olma hakkı tanımamaktadır. Avrupa dışından gelen kişilere üçüncü ülkelere yerleştirilmelerine kadar Türkiye'de sığınma hakkı tanımaktadır.

Mültecilerin haklarını koruma altına alan sözleşmeler sadece Birleşmiş Milletler Mülteci ve Sığınma Sözleşmesi (BMSS) ve New York Protokolü ile sınırlı değildir. Türkiye'nin taraf olduğu, BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS), ocuk Hakları Sözleşmesi (HS), Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan

Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (IAOKS), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (BMEHS) de vatandaş olmayan kişilerin haklarının güvence altına alınması bakımından geçerlidir. Konunun kapsamı dâhilinde ulusal mevzuatın bulunmaması veya uyumsuzluğu durumunda ise Anayasa'nın 90. maddesi gereğince sözleşmelerin kanunların üzerinde olma ilkesi geçerlidir.

İnsan hakları sözleşmeleri devletleri, ayrımcılık yasağı ilkesine uygun olarak, sözleşmelerin gereklerini egemenlikleri altında bulunan topraklardaki tüm kişilere uygulamakla sorumlu tutmaktadır. Sözleşme metinlerinde mülteci ve sığınmacılar doğrudan zikredilmese dahi sözleşmeler mülteci ve sığınmacılar bakımından da geçerlidir.” (İHD, t.y.:11)

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye gelmeye başladığı 2011'de ve göçün ilk yıllarında alana özgü halen geçerliliği bulunan tek ulusal mevzuat 1994 tarihli “Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik idi. Yönetmelik, hem uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülükleri karşılamamakta hem de güncel sorunlara cevap verememekteydi. Oysa mülteci haklarının kanunlarla güvence altına alınması sözleşmelerin gereğidir. Bu durum TBMM İnsan Hakları Araştırma Komisyonu raporunda da ifade edilmektedir: Yönetmelik, toplu nüfus hareketlerine karşı alınacak önlemler ve sorumlu birimler bakımından güncellikten uzak kalmıştır. Ayrıca yönetmelik yüksek sayıdaki göç hareketleri, afet durumu gibi acil insani yardım gerektiren koşulların oluşması ve düzenlenmesi durumunda yeterli değildir. Türkiye uzun zamandır mültecilik alanında insan hakları sözleşmelerine uygun ulusal mevzuatı oluşturmak yerine geçici ve duruma özgü genelgeler ile sorunu çözmeye çalışmaktaydı (İHD, t.y.).

Ulusal mevzuata göre uzun bir süredir Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'de beklemekte olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı 11 Nisan 2013 tarihinde Resmî Gazete 'de yayınlanarak onaylanmıştır. Tasarı halinde iken pek çok

STK tarafından eksikleri tespit edilen bu kanun, özellikle toplu nüfus hareketleri durumlarında korumaya yönelik yeterli güvence sağlamamaktadır. Türkiye’de göç ve iltica alanında uzun zamandır beklenen bu ilk kanun, tüm hükümleriyle 14 Nisan 2014’te, Kanun’un 91. maddesinde öngörülen geçici koruma rejimini düzenleyen Geçici Koruma Yönetmeliği ise 22 Ekim 2014’te yürürlüğe girmiştir.

1.2.2. Göçmenlik, Mültecilik, Sığınmacılık ve Geçici Koruma

Çiçekli göçmen kavramını, Göç Terimleri Sözlüğünde “Uluslararası düzeyde genel kabul gören bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. Göçmen teriminin, “kişisel rahatlık” amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu terim, hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklentilerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişiyi ve aile fertlerini kapsamaktadır.” şeklinde tanımlar (Çiçekli, 2019:22). Zorunlu göç terimi, bazen sosyal bilimciler veya başkaları tarafından, -uluslararası sınırları aşarak veya ülkeleri içinde- yerinden edilme veya istek dışı yer değiştirmenin birçok çeşidini kapsayan genel çerçevesi belirlenmemiş bir terim olarak kullanılır. Örneğin çevre felaketleri, çatışma, kıtlık veya geniş ölçekli kalkınma projeleri sebebiyle yerlerinden edilmiş kişilere değinmek için kullanılmıştır. ‘Zorunlu göç’, yasal bir kavram değildir ve ‘göç’ kavramına benzer, evrensel kabul görmüş bir tanımlı bulunmamaktadır (UNHCR Representation in Cyprus, 2016).

Mülteci kavramı, ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri gibi nedenlerle haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden ilgili ülkenin korumasından yararlanmak isteyen kişi olarak tanımlanmaktadır (Çiçekli, 2019:49). Mülteciler uluslararası ve bölgesel mülteci hukukunda açık ve net bir şekilde tanımlanmıştır ve devletler onlara yönelik, iyi tanımlanmış hukuki yükümlülüklerini kabul etmişlerdir. Mültecilere ‘zorunlu göçmen’ olarak değinmek, gerekli dikkat ve özeni, mültecilerin belirli ihtiyaçlarından ve uluslararası camianın bu ihtiyaçları çözmek için kabul ettikleri hukuki yükümlülüklerinden başka taraflara doğru dağıtır. Karışıklığı engellemek için BMMYK, mülteci hareketlerine ve diğer yerinden edilme şekillerine

değinken ‘zorunlu göç’ terimini kullanmaktan kaçınır (UNHCR Representation in Cyprus, 2016).

Sığınmacı kavramı ise ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler olarak tanımlanmaktadır. Olumsuz bir karar çıkması durumunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorunda kalırlar ve eğer kendilerine insani veya diğer gerekçelerle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler (Çiçekli, 2019:55). 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesine göre ise sığınmacı kavramı, “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar sonucunda ırkı, dini, milliyeti, belirli bir sosyal gruba üyeliği ve politik düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişi” olarak tanımlanmıştır (Buz, 2007:2).

Bazı kural koyucular, uluslararası kuruluşlar ve medya kuruluşları, ‘göçmen’ sözcüğünü hem göçmenleri hem de mültecileri kapsayan ortak bir terim olarak algılamakta ve kullanmaktadır. Örneğin uluslararası göç konusundaki küresel istatistikler, uluslararası göçü, genellikle birçok sığınmacı ve mülteci hareketini de içerecek şekilde kullanmaktadır. Fakat bu uygulama, kamuoyunda kolaylıkla kafa karışıklığına sebep olabilmekte ve mültecilerin hayatı ve güvenliği açısından ciddi sonuçlar doğurabilmektedir. ‘Göç’ sözcüğünün genellikle, daha iyi ekonomik fırsatlar arayışıyla sınırı geçen bir kişi örneğinde olduğu gibi kullanıldığı düşünülürse, gönüllü bir süreci ima ettiği algılanır. Oysa evlerine güvenli bir şekilde dönemeyen ve bu sebeple de uluslararası hukuk çerçevesinde özel koruma hakkına sahip mülteciler için durum, bundan çok daha farklıdır. ‘Mülteci’ ve ‘göçmen’ terimlerini bulandırmak, iade edilmekten ve güvenlik bulma amacıyla sınırı yasadışı geçme sebebiyle cezalandırılmaktan koruma gibi, mültecilerin ihtiyacı olan özel yasal korumaya yönlendirilmesi gereken dikkati de dağıtmaktadır. Sığınma talebinde bulunmanın yasadışı hiçbir yanı yoktur, tam tersine bu evrensel bir insani haktır. ‘Mülteci’ ve

‘göçmen’ terimlerini birbirine karıştırmak, mültecilere ve sığınma kurumuna gösterilen kamuoyu desteğine, mültecilerin tam da böyle bir korumaya hiç olmadığı kadar ihtiyaç duyduğu bir anda, zarar vermektedir (UNHCR Representation in Cyprus, 2016).

Türkiye’nin gerek göç güzergâhı üzerinde bulunmasından dolayı transit ülke, gerekse gelişen ekonomik ve politik şartları temelinde yabancılar açısından sığınma arayışına girilen hedef ülke hâline gelmeye başlamasıyla birlikte göç mevzuatına dair düzenlemeler yetersiz kalmaya başlamıştır. 1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği ile bu düzenlemeyi takiben mevzuattaki eksiklikler doğrultusunda ilgili kurumlarca hazırlanan diğer düzenlemeler, mülteci hukuku konusunda yeterli ve kapsamlı bir hukukî çerçeve sunamamıştır. Ayrıca bölgesinde yaşanan istikrarsızlıklar ve çatışmalar da Türkiye’nin mülteciler ve sığınmacılar meselesini ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden düzenlemesini zorunlu kılmıştır. Aynı şekilde Avrupa Birliği (AB) üyelik süreci çerçevesinde, aday ülkelerin yerine getirmesi gereken şartlar kapsamında, ilgili mevzuatın AB müktesebatıyla uyum arz etmesi amacıyla yeniden düzenlenmesi gündeme gelmiştir. Türkiye, ortaya çıkan mevzuat değişikliği yapılması zorunluluğu karşısında 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nu (YUKK) kabul etmiştir. AB adaylık süreci doğrultusunda hazırlanan YUKK, aynı zamanda Türkiye’nin her geçen gün düzensiz ve kitlesel akınlar bakımından bir hedef ülke hâline gelmesi de dikkate alınarak düzenlenmiştir (Topal, 2015:10) Geçici koruma statüsüne yasal bir dayanak olan YUKK’un 91. maddesine göre *“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel akın hâlinde sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.”*

Geçici koruma “Menşe ülkelerine dönemeyen üçüncü ülke kişilerinden kaynaklanan kitlesel bir akının meydana gelmesi ya da derhal meydana gelebilecek olması durumunda, özellikle söz konusu kişilerin ya da koruma gerektiren diğer kişilerin yararına olarak, sığınma sisteminin etkin işleyişi üzerinde olumsuz etki yaratmadan sığınma sisteminin işletilememesi riski varsa, bu kişilere acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla sağlanan istisnai özellikteki prosedür” olarak tanımlanmaktadır. (Çiçekli, 2019:19) 22.10.2014’te yayımlanarak yürürlüğe giren ve

geçici korumaya ilişkin detayların düzenlendiği Geçici Koruma Yönetmeliği 3. maddesinde geçici korumayı; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı ifade etmektedir. Yönetmeliğin geçici birinci maddesiyle Türkiye’de yaşayan Suriyeliler de geçici koruma kapsamına alınmıştır.

1.2.3. Suriye’den Türkiye’ye Göç Süreci

Bilindiği gibi, Türkiye’de uluslararası göç alanında son yıllara kadar araştırmalar ağırlıklı olarak Türkiye’den Almanya’ya göç üzerine yoğunlaşmış, ancak konu kurumsal olarak ele alınmıştır. Bu çalışmaların konusu yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının gittikleri ülkelerdeki yaşamlarını incelemek olsa da asıl ilgi yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının ilişkileri ve Türkiye ile ilişkilerinin geleceğidir. Bu dönemdeki temel göç örüntüsü işçi göçüydü (Erbaş, 2019:9).

Suriye’de on binlerce insanın hayatını kaybetmesi, yaralanması ve milyonlarcasının yerinden edilmesine neden olan çatışma ortamının başlamasının üzerinden yaklaşık on bir yıl geçti. 15 Mart 2011 günü, Deraa kentinde başlayan rejim karşıtı eylemlere Suriye güvenlik birimlerinin sert müdahalesi sonucu başlayan çatışmalar hızla ülke geneline yayıldı. Çatışmalar başlangıçta hükümet güçleri ile rejim muhalifleri arasında gerçekleşirken Mayıs 2013 tarihinden bu yana özellikle Türkiye sınırındaki bölgelerde farklı etnik ve dini inanç gruplar arasında da cereyan eden çatışmalar ortaya çıkmıştır. 21 Ağustos 2013 tarihinde yaşanan çatışmalarda kimyasal silahlar kullanılmış olay sonrası Suriye’ye yönelik askeri müdahale olasılığı ciddi biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Gerek çatışmaların geldiği nokta gerekse askeri operasyonun bir seçenek olarak tartışılmaya başlaması Suriye’den komşu ülkelere sığınmacı hareketliliğinin yeniden ivme kazanmasına yol açmıştır. Suriye’de süregelen çatışmalar sonucu milyonlarca insan ülkelerini terk etmek zorunda kalmış ve Lübnan, Mısır, Irak, Ürdün ve Türkiye’ye sığınmışlardır. Bu ülkeler çatışmaların başlaması ile “açık kapı” politikası uygulamıştır. Uygulanan açık kapı politikası

çoğunlukla açık sınır haline dönüşmüş ve sınırları geçerek giriş yapan sığınmacıların kayıtlarını tutmak olanaksız hale gelmiştir. Ancak zaman içinde sığınmacıların sayısının hızla artması karşısında bazı ülkeler sınır geçişlerini zorlaştıran önlemler almaya başlamışlardır. Türkiye Hükümeti de açık kapı politikası gereği sınırlarını sığınmacılara açmıştır. Çatışmaların ülkenin kuzeyine yayılması sınırı geçerek Türkiye'ye sığınan insanların sayısını hızla artırmıştır. Türkiye özellikle sonraki süreçte açık kapı politikasını kısmen terk etmiş ve sınırın Suriye tarafında kamp alanları oluşturulması çalışmalarının ortağı olmuştur. (İHD, t.y.:6)

Türkiye, Mültecilerin Statüsünün Belirlenmesine İlişkin 1951 Uluslararası Cenevre Sözleşmesi'ne (BMMSS) koyduğu çekinceler nedeniyle, sınırı geçen kişileri mülteci veya sığınmacı olarak değil, "misafir" olarak kabul etmekteydi. Politikaya göre, "misafirlerin" Türkiye üzerinden başka bir ülkeye girmesi yasaklanacak ve sınırı geçenler kamplara yerleştirileceklerdi. Nisan 2011'den bu yana Türkiye'ye giriş yapan sığınmacılar ilk olarak Haziran 2011'de sınır illeri Hatay, Gaziantep, Kilis ve Şanlıurfa'da kurulan kamplara yerleştirildi, ancak sayının artması sonrasında Kahramanmaraş, Adıyaman, Osmaniye, Adana, Mardin ve Malatya illerinde de oluşturulan çadır veya konteyner kentlere yerleştirilmiştir. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Bürosu (AFAD), Suriye'den gelen mültecileri koordine etmekten sorumlu kurum olarak belirlendi. AFAD'ın koordinasyonunda; İçişleri, Dışişleri, Sağlık, Milli Eğitim, Tarım ve Köy İşleri, Ulaştırma ve Maliye Bakanlıkları, Genel Kurmay Başkanlığı, Hatay Valiliği, Diyanet İşleri Başkanlığı, Gümrük Müsteşarlığı ve Kızılay ortak çalışmalar yürütmüştür. Daha önceki bölümde detaylıca bahsedildiği gibi gelineen noktada göçle ilgili mevzuatı düzenlemek için çıkarılan ve 11.04.2013 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanan 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve bu kanuna dayanarak düzenlenen Geçici Koruma Yönetmeliği ile Türkiye'deki Suriyeliler geçici koruma kapsamındadır.

1.3 Kadın ve Göç

Kadınların esas olarak kısa mesafelere göç etme eğiliminde olduğu ve erkeklerin uzun mesafelere öncülük ettiği fikri, Ravenstein'ın (1885) 19. yüzyıl göçleri analizine kadar uzanabilir (Lutz 2010). Ancak bu dönemde kadınlar, iş ve daha iyi fırsatlar bulmak için ulus-devletler içinde ve Avrupa ve Güney Amerika'da olduğu gibi eyalet sınırlarını aşan uzun mesafelere de göç etmişlerdi. Ayrıca okyanusları geçerek yerleşimci toplumlara gelmişlerdi. Kadın göçü, özellikle bekâr ev hizmetlilerinin göçü 20. yüzyılda Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar devam etti. 1930'lardan itibaren ABD'de kadın göçmenler çoğunluğu oluşturdu. Savaş sonrası yıllarda ve bir ekonomik genişleme döneminde, yerleşimci toplumlar göçmenleri emek amacıyla çekmeye ve nüfuslarını artırmaya çalıştılar. Birçok kadın bağımlı olarak göç etti, ancak 1960'larda Yeni Zelanda'da olduğu gibi tekstil ve gıda işleme sektörlerinde daha az vasıflı işleri doldurmak için kadınlar işe alındı. Hem yerleşimci toplumlarda hem de Avrupa devletlerinde, göç politikalarındaki ve işgücü piyasası ihtiyaçlarındaki değişiklikler, çağdaş savaş sonrası ekonomik ve kültürel küreselleşmede önemli bir aşamayı oluşturdu ve göçmenlerin cinsiyetçi kompozisyonunu değiştirdi. ABD ve Kanada'da şehirlerde ev içi işgücü talebinin arttığı bir dönemde göçmenlik politikaları Avrupalı olmayan göçmenlere açılarak kadınların çalışma belgesi almasını kolaylaştırdı. (Kofman, Eleonore; Parvati, 2015:31).

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, yaklaşık on milyon işçi Avrupa içinde uluslararası sınırları aşarak ve kırk bir milyon işçi Amerika'ya giderek göç etti. Göç, kentleşme üzerinde büyük bir etki yaptı ve 1950'den beri şehirlerde yaşayanların oranı dünya nüfusunun iki katından fazla bir hale geldi. Gelişmekte olan ülkelerin en yoksulları dışında hepsinde, kentsel nüfus kırsal nüfusu aşıyor. Yine de kentleşme dürtüsü ve bunda göçmen emeğin rolü çok daha uzun bir mirasa sahiptir. Gerçekten de kadınların mahallelerindeki mikro düzeydeki yaşamları ile hareketlerinin küresel alanı arasında bazen ulusal sınırlar yokmuş gibi görünmektedir. 1980'lerin ortalarına kadar kadın göçünün koşullarının antropologlar, sosyologlar veya politika yapımcılar tarafından çok az tartışıldığı görülmektedir. O zamandan beri, kadın göçmenin görünmezliği ve tipik göçmenin genç, bekâr ve taşınmak için ekonomik

motivasyonları olan erkek olduğu şeklindeki kökleşmiş varsayım hakkında önemli açıklamalar yazıldı. Kadınların göçünün ailevi nedenlerle, erkeklere eşlik ettiği varsayıldı (Sharpe, 2001:4).

İnsan göçünün artması, modern tarihin olağanüstü sosyal fenomenlerinden biri olarak görülebilir. Tarih bize modernleştirici anlatılara karşı temkinli olmayı öğretilirken, her tür istatistiksel kanıt ve çağdaş yorum, göçün toplumun bir unsuru olarak daha yaygın hale geldiği duygusu için sağlam bir temel sağlar. Görünüşe göre, göç sürecinin genişleyen ve derinleşen erişiminin artık dokunulmamış hiçbir bölgesi yok. Yine de göçün bir şekilde bir bozulma ya da tarihsel bir sapma olduğuna dair popüler bir algı var. Göçün zaman içinde ne kadar kalıcı olduğunu göstermek tarihçilerin görevi olmaya devam ediyor. Yirminci yüzyıl, uzun mesafelerde çok daha fazla kadın göçüne doğru bir dönüm noktası oldu. Aslında, kadın işgücündeki muazzam artış, kısmen daha fazla sayıda kadın göçmenden kaynaklanmıştır. Bugün kadınlar, tüm küresel göçmenlerin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. İşgücü göçü açısından sayıları inşaat veya ağır sanayi dışındaki tüm alanlarda genişlemiştir. Gelişmekte olan ülkelere ve göçmen işgücüne bağımlı olanlara göç edenlerin çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır, ancak gelişmiş ülkelere ve kalıcı yerleşime uygun ülkelere göç edenlerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır (Sharpe, 2001:1).

Sınıf, ırk ve ulus gibi göçü anlamak için kullanılan unsurların çoğu ve bunlar arasındaki kesişme, göç yoluyla ulus ötesi ve küresel olarak yeniden yapılandırılmaktadır. Cinsiyet, bu süreçleri etkileyen önemli bir unsurdur ve göç eden kadın sayısının artması, araştırmacıların ve politika yapıcılarının dikkatini çekmiştir. 1960'dan 2010'a kadar geçen yarım yüzyılda göç eden kadınların oranı büyük ölçüde artmasa da tartışmaların çoğunun doğasını başlangıçta değiştiren şey emek göçünün kadınlaşmasıdır (Castles ve Miller 1993). Örneğin, erkek göçünün kadınları çeşitli şekillerde etkilediği uzun süredir kabul edilmektedir, ancak iş için taşınan kadınların sayısı arttıkça, kadınların menşelerinde kalkınmaya ve toplumsal yeniden üretime katkısı üzerine tartışmalar da artmaktadır (Kofman, Eleonore; Parvati, 2015:2). 'Erkek akım' ihmaline rağmen, göç yine de cinsiyetçi bir süreç, yani kadın ve erkeğin toplumdaki farklı konumlarını yansıtan bir süreç olmaya devam etti (Harzig 2001:15).

İrk ve etnik bölünmeler, sosyal farklılaşmanın yalnızca bir yönüdür. Diğerleri, yaşam döngüsündeki sosyal sınıf, cinsiyet ve konumu içerir. Bu ayrımların hiçbirini indirgenemez, ancak sürekli olarak kesişir ve etkileşime girerek yaşam şanslarını, yaşam tarzlarını, kültürü ve sosyal bilinci etkiler. Göçmen grupları ve etnik azınlıklar, nüfusun geri kalanı kadar heterojendir. Göçmen, geniş bir sosyal ilişkiler yelpazesine gömülü, cinsiyetlendirilmiş bir öznedir. 1945 sonrası uluslararası emek hareketliliğinin ilk aşamalarında, hayati bağlantının göç ve sınıf arasındaki bağlantı olduğu ortaya çıktı ve cinsiyet, ırkçılık ve etnik kimlik konuları genellikle ihmal edildi. Göç, çeşitli emek ve sermaye sektörlerinin çıkarları (Castles ve Kosack, 1985) veya farklı işçi türlerinin bölümlere ayrılmış işgücü piyasalarına dâhil edilmesi açısından analiz edildi. Uluslararası göç, işgücü piyasası kalıplarını ve sınıf ilişkilerini şekillendirmeye yardımcı olan önemli bir faktör olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, sınıf, etnisite ve cinsiyet arasındaki önemli bağlantılara dair artan bir farkındalık var. Erken aşamalarda bile, kadınların aileleri sürdürme ve menşe ülkede işçileri yeniden üretmedeki rolü, emek göçünün ekonomik faydaları için çok önemliydi. Üstelik göçmen işçilerin büyük bir kısmı kadındı. Göçmen kadın işçilere vasıfsız işler atfedilmesi kolaydı, çünkü onların ataerkil toplumlardaki birincil rolleri, ekmek kazanan bir erkeğe bağımlı olan eş ve anne olarak tanımlandı. Bu nedenle onlara erkeklerden daha düşük ücretler ödenebilir ve daha kolay kontrol edilebilirlerdi. 1970'lerden bu yana yaşanan gelişmeler, göç ve sınıf arasındaki bağlantıya tek taraflı vurguyu daha da yetersiz hale getirdi. Yeniden yapılanma ve işsizlik, bazı azınlıklar için normal istihdam durumlarını kuraldan daha fazla istisna haline getirdi. Etnik azınlıkların pek çok üyesi bazı beyaz işçilerden ırkçılığa maruz kaldı ve bu nedenle siyasi bilinçlerini sınıfsal terimlerle tanımlama konusunda zorlandı. Bununla birlikte göçmen kadınların iş deneyimi genellikle erkeklerinkinden farklı kalır. Kadınlar tekrarlayan fabrika işçiliği ve kişisel ve toplum hizmetleri sektörlerinde daha düşük vasıflı pozisyonlar gibi en az arzu edilen mesleklerde aşırı temsil edilme eğilimindedirler. Ancak, kısmen imalatadaki düşüşün bir sonucu olarak, son yıllarda beyaz yakalı işlerde bir miktar hareketlilik olmuştur. Profesyonel istihdam genellikle geleneksel bakım rolleriyle bağlantılıdır. Azınlık kadınları, istihdamın geçici hale getirilmesi ve artan işsizliği deneyimlemişlerdir (Castles, Stephen; Davidson, 2000:50).

Göçmen kadınlara yönelik yenilenen ilgi, Kadın Çalışmaları disiplininin özellikle 1980'lerden sonra giderek gelişmesi ve çeşitlenmesiyle yakından bağlantılıdır. Göçmen kadınlarla ilgili alanın gelişiminde en azından üç aşamadan bahsedilebilir. İlki kadınların göç hareketlerinde görünür kılınmaya çalışılması; burada kadın göç süreçlerinin özel yönlerinin yanı sıra tipik kadın göç modelleri amaçlandı. Teorik bir perspektiften bakıldığında buna telafi edici bir yaklaşım denilebilir. İkincisi, kadınların çeşitli göç hareketlerine katkısına odaklanarak katkıda bulunan olarak nitelendirilebilir. Bu bakış kadınların göç bağlamındaki özel rolü ve onların özel göç deneyimleri ile ilgilenen araştırma projelerini içeriyordu. ABD'de 1980'lerin ortalarında başlayan ve 1990'larda daha da gelişen üçüncü aşama, kadınlar arasındaki güç ilişkilerindeki belirli farklılıklara baktı. Angela Davis veya Bell Hooks gibi siyahi ABD-Amerikalı feministlerden esinlenen siyahi ve göçmen araştırmacılar, baskın feminist epistemolojileri ve onların (homojenleştirilmiş) konusunu sorgulamaya başladılar. Projelerinin odak noktası, ortaklık arayışından çok, yerlileri göçmen kadınlardan ayıran, toplumsal konumlanmadaki (vatandaşlık statüsü yoluyla sosyal eşitsizlikler, ekonomik ve kültürel eşitsizlikler) ve 'ırksallaştırılmış veya etnikleştirilmiş' kimlik oluşumundaki farklılıkların analiziydi. 'İrk sınıfı cinsiyet' tartışması olarak bilinen bu yaklaşım, 'siyah' ve 'beyaz' feministler arasında birçok ateşli tartışmaya yol açtı ve derinden siyasallaştı (Lutz, 2010:1649-1650).

1.2.2. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Göç

Çakır’a göre feminizm; toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin kadınları erkeklere kıyasla dezavantajlı ve ikincil bir konumda kıldığı noktasından hareket eden ve tarihsel olarak kadınların her alanda görünmez kılındığını deşifre eden ideolojik olarak özgül, politik olarak özerk bir harekettir. “Toplumsal cinsiyet, toplumsallaşma süreci ve kültürün içinde edinilen kadın ve erkek olma özelliklerini anlatan bir kavramdır. Kadınların ve erkeklerin toplumda üstlenmiş oldukları işlerin ve yerine getirdikleri rollerin doğal ve kendiliğinden bir iş bölümünün sonuçları olmaktan çok, kültürel olarak belirlenmiş, öğrenilmiş ve zaman içinde değişebilir olduğunu gösterir. Cinsiyet rollerinin ve ona dayalı iş bölümünün yarattığı iktidar ve otorite ilişkilerinin/

alanlarının kurgulanma ve işleyiş biçimlerinin ortaya çıkardığı özgün bir toplumsal pratiğe işaret eder.” (Çakır, 2007:415).

Türkiye’de göç alanı, kadın göçmenlerin deneyimlerine odaklanarak gelişmiş ve son yıllarda değişen erkek rolleri ve LGBTİ+’ların deneyimlerinin yanı sıra göç sürecinde toplumsal cinsiyete dayalı deneyimler gibi konuları da kapsamaya başlamıştır. Günümüzde uluslararası literatür, göçün nedenleri, koşulları ve deneyimleri ile göçün toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet rolleri arasında yakın, karşılıklı ve dinamik bir etkileşim olduğu konusunda genel olarak hemfikirdir (Danış & Biehl, 2020:8).

Farklı toplumların, daha iyi yaşam fırsatlarına erişme, maddi kazançlara ve yeni mekânlara kavuşmayı sağlaması açısından göç süreçlerine yaklaşımı aynı değildir. Türk toplumu göç kavramıyla ancak İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra tanıştı. Bu tanışıklık kişisel tercihlerden ziyade “toplum mühendisliği” adı verilen planlı bir faaliyetle sağlandı. Başka bir deyimle göç, Türkiye’de ulusal politikanın bir unsuru olarak ele alındı. Unat’a göre büyük göç dalgasının başlangıç tarihi sayılan 1960’lı yıllardan bu yana altmış yıl geçmiş bulunmaktadır (Unat, 2002:21-314).

Toplumsal cinsiyet konusu, Türkiye’deki göç çalışmaları alanında da görece yenidir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011). Uluslararası literatürde olduğu gibi, Türkiye’de de toplumsal cinsiyet açısından göç çalışmalarında ilk olarak kadın göçmenlerin deneyimlerini odağa alan çalışmalar ortaya çıktı. Örneğin 1990’lı yıllar itibarıyla iç göç ve kentleşme, ya da zorunlu göç ve yerinden edilme bağlamında kadınların konumunu ele alan ve de eski Sovyet ülkelerinden ticaret yapmak ya da farklı sektörlerde çalışmak amacıyla Türkiye’ye gelen kadın göçmenler üzerine pek çok araştırma yapıldı (Yükseker, 2003; Erder ve Kaşka, 2003; Akalın, 2007; Buz, 2009; Çağlayan vd. 2011; Toksöz ve Ulutaş, 2012; Coşkun, 2014). 2011 sonrası Suriye kaynaklı zorunlu göçle birlikte konunun toplumsal cinsiyet perspektifinden çalışılması önem kazandı çünkü göç etmek zorunda kalan nüfusun neredeyse yarısı kadın ve kız çocuklarından oluşmaktaydı. Bununla orantılı olarak Suriyeli kadınları merkeze alan çalışmalar da giderek artmaya başladı (Barın, 2015; Kıvılcım ve Özgür-Baklacioğlu, 2015; Freedman vd. 2017; Akbaş ve Ünlütürk-Ulutaş, 2018). Ayrıca son yıllarda özellikle uluslararası eğilimlere paralel olarak Türkiye’ye yönelen göçler konusunu

LGBTİ+'lar ve erkeklik rolleri açısından ele alan araştırmalar da yapılmaya başlandı (Göçmen ve Yılmaz, 2017; Bozok, 2019). Ancak göç araştırmalarında 'konu' odaklı çalışmalar hâkimiyetini korurken, toplumsal cinsiyet perspektifi ile eleştirel bakan çalışmalar hâlâ kısıtlı sayıdadır (Danış & Biehl, 2020:9).

1.3.2. Göçün Kadınlaşması

Bazı teorisyenler içinde bulunduğumuz dönemi "göç çağı" olarak ilan etmişlerdir (Castles ve Miller 1998). Geçici ve kalıcı hareketler küreselleşiyor, hızlanıyor, çeşitleniyor ve kadınlaşıyor. Birleşmiş Milletler bugün dünyada yaklaşık 281 milyon göçmen olduğunu tahmin ediyor. Bu göç hareketlerinden etkilenen ülke sayısı da artmış, Avrupa göç hareketlerinde önemli bir oyuncu olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'da yaşayan 87 milyon üçüncü ülke vatandaşının yaklaşık yarısı kadındır. Göçmen kadınların sayısı tüm dünyada özellikle son yirmi yılda hızla artmaktadır. (Zlotnik 1995). Savaş sonrası yeniden yapılanma döneminde göç edenlerin çoğunluğunu erkekler oluşturuyordu, ancak bu dönemde bile aralarında kadınların baskın olduğu bazı gruplar vardı. Son otuz kırk yılda kadınlar, şu anda Avrupa'da ikamet eden erkeklere katılmak için göç etti ve aile birleşimi, kadınların Avrupa'ya girişinin ana nedeni oldu. Bununla birlikte, daha fazla kadın ekonomik nedenlerle öğrenci ve mülteci olarak bağımsız olarak göç etmektedir. Birçok Avrupa ülkesindeki yasallaştırma programlarında gösterildiği gibi, kadınlar ayrıca önemli sayıda kayıt dışı işçi çoğunluğu oluşturmaktadır (Elenore, Kofman; Phizacklea, Annie; Raghuram Parvati; Sales, 2005:1).

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında sanayileşmenin hız kazanmasıyla birlikte hem kırsal hem de kentsel alanlardan insanlar, ücretli işgücü arayışı içinde Avrupa'da veya Kuzey Amerika'da sanayileşen şehir merkezlerine göç etmeye başladılar. Bu emek göçü, ekonomik ilerleme arayışındaki erkek, bağımsız genç göçmenin en önemli aracı olduğu sonraki tüm göçü ifade etmeye başladı. Genel olarak, daha maceracı, gelenekler ve üreme sorumluluklarıyla daha az sınırlı olan, yurtdışına çıkmak isteyen ve bunu başarabilen, sanayi merkezlerinde daha iyi istihdam fırsatlarını arayan ve bu fırsatlardan yararlananların erkek olduğu varsayılırdı. Burada öncü erkek ve kadın

takipçi klişesi şekillendi. Ancak, resmin çok daha karmaşık olduğu zamanla ortaya çıktı. Araştırmaların gösterdiği gibi, cinsiyete dayalı işgücü piyasası nedeniyle, kadınlar da daha az sayıda da olsa emekçi olarak talep görüyorlardı ve genellikle erkeklerle aynı hareket etme teşviklerine sahipti. Hizmet sektörü, tekstil endüstrisi veya büyüyen beyaz yakalı meslekler mevsimsel iş döngülerine daha az duyarlıydı ve bu da kadın göçmenlerin daha istikrarlı hareket etmesine yol açtı. Mülteci göçüne gelince, kavramsal olarak nadiren önemli görülse de alanda kadınların baskınlığının sorgulanması biraz zaman aldı. Cenevre Sözleşmesi'nin mülteci tanımını şekillendiren ve hâlâ pek çok ülkenin mülteci belirleme sistemini yapılandıran ve yönlendiren kavram; izole, olgun, politik olarak zulme uğramış erkek kavramıdır. Ancak zamanla kadınlar bu kavrama dâhil olabildi (Harzig 2001:18-19).

Alıcı tarafta, kadınların göç deneyimine, genellikle erkek göçmenlere göre düzenlenen özel bir alanla sınırlı olarak muamele etmeye devam eden göçmenlik politikaları ve kuralları aracılık ediyor. Kadınların eş olarak girdiği durumlarda, girişleri koşulludur ve bu durum kocalarına bağımlılığı pekiştirir. Bağımsız işçi olarak göç alanına giren kadınlar için, kendilerine sunulan işler genellikle resmi olarak "iş" olarak kabul edilmez, çünkü bunlar ev içinde gizlidir veya başka bir şekilde özel alanın bir parçası olarak kabul edilir. Tüm kadınlar istihdamda cinsiyet ayrımcılığının kısıtlamalarıyla karşı karşıyayken göçmen kadınlar da vatandaşlık haklarıyla ilgili sınırlamalarla karşı karşıyadır. Bazı düşük seviyeli hizmet işlerini 'göçmen kadınların yaptıkları' olarak gören kurumsallaşmış bir ırkçılık söz konusu. Tüm bu faktörler, kadınların fırsatlarını kısıtlayan daha geniş yapısal bağlamların bir parçasıdır, ancak bu, onlara meydan okunamayacakları anlamına gelmez. Yapısal bağlam ve fail kavramlarının büyük ölçüde birbiriyle ilişkili olduğunu kabul etmek önemlidir. Bu yapılmadığı takdirde göçmen kadınlar, uluslararası sermayenin kişisel olmayan döngüleri karşısında çaresiz ve baskıcı ataerkil yapılara boyun eğmiş pasif kurbanlar olarak görülmeye devam edecekler. Ataerkil yapılar dünya genelinde birçok farklı ekonomik, sosyal ve politik biçimler almaktadır. Örneğin, belirli kültürlerde dul olmak, göçün bir tür kaçış yolu sağlayabileceği bir dizi sosyal ve ekonomik kısıtlamayı beraberinde getirecektir. Ancak bir kadın nereye göç ederse etsin, cinsiyete göre oldukça ayrılmış bir işgücü piyasasına girecek ve belirli ve çok değerli becerilere sahip

olmadığı sürece, istihdam seçeneklerinin geleneksel olarak ilişkili dar bir hizmet ve bakım işiyle sınırlı olduğunu görecektir (Kofman; Phizacklea; Raghuram; Sales, 2005:25).

Castles ve Miller Göçler Çağı'nda dünya genelindeki göç hareketlerini karşılaştırarak, önümüzdeki yıllarda büyük bir rol oynaması muhtemel olan bazı genel eğilimleri tespit etmenin mümkün olduğunu belirtmektedir. Göçün küreselleşmesi, hızlanması, siyasallaşması ve farklılaşmasına ek olarak göçün kadınlaşmasından bahsederler. Kadınlar, tüm bölgelerde ve tüm göç türlerinde artan bir rol oynamaktadır. Geçmişte çoğu işçi göçü ve birçok mülteci hareketi erkek egemendi ve kadınlar genellikle aile birleşimi kategorisi altında ele alındı. 1960'lardan bu yana, kadınlar emek göçünde önemli bir rol oynadılar (Castles & Miller, 2008:8-9).

Erkekler, üretken emekteki rolleri aracılığıyla göç teorilerine ve gündemlerine egemen oldular. Bu nedenle hem üretim hem de erkekler, çoğu göç analizinin örtük merkezidir. Son yıllarda kadın göçmenlere ve bakıma odaklanma, bunu düzeltici işlevi gördü. Aslında, göçmen kadınların mevcudiyetine ilişkin sürekli yeniden keşif süreci, göçün kadınlaşmasını çevreleyen söyleme eklenmiştir ve çalışmanın nesnesi olarak cinsiyetçi bir asimetri durumu oluşturmaktadır. Toplumsal yeniden üretim, bu emeğin sağlayıcıları ve alıcıları olarak hem erkekleri hem de kadınları içerir. Cinsiyet ilişkileri, toplumsal yeniden üretimin doğasını, nasıl bölündüğünü ve gerçekleştirildiğini ve bunun bedelini kimin ve nerede ödediğini etkiler (Kofman; Raghuram, 2015:6-7).

1.3.3. Mevcut Göç Kuramlarına Getirilen Feminist Eleştiri

Göçün çok bölgeli ve sosyal olarak inşa edilmiş bir fenomen olduğu, artık göç literatüründe geniş çapta kabul görmektedir. İnsan hareketliliğinin ve buna dâhil olan aktörlerin ve kurumların toplumsal önemi çok yönlü ve olumsaldır ve göçmen failliği yalnızca yerel, ulusal ve küresel düzeylerde faaliyet gösteren yapısal unsurlarla ilişkili olarak şekillenmekle kalmaz, aynı zamanda bu yapısal koşulları birlikte üretir (Williamson, 2015:28).

Göçün kadınlaşmasının çağdaş süreçlerinde çarpıcı bir hızlanma yaşanırken, bu gelişmelere ilişkin kavramsallaştırmamız o kadar hızlı ilerlemedi. Teorideki bu

donukluğun bir kısmı, klasik ekonomiye dayalı modeller ile neo-Marksist politik ekonomi geleneğine dayanan modeller arasındaki uzun süredir devam eden açmazdan kaynaklanmaktadır. Bunların her ikisi de göçün cinsiyetten bağımsız olduğunu iddia etti, ancak aslında her iki yaklaşım da kadın bağımlılığını varsayan bir cinsiyet ilişkileri modeline dayanıyordu. Kadınlar, yoksulluk, topraktan ayrılma, borç ve üzerinde çok az kontrole sahip oldukları diğer birçok dış kısıtlama gibi bir dizi nedenden dolayı göç etmektedir. Etkileri her zaman cinsiyete dayalı olsa da bu sorunlar erkeklerle paylaşılır. Göç etme kararı, gönderen ve alan bölgelerdeki ücret farklılıklarından etkilenir, ancak bu, göç etme kararında yalnızca bir unsurdur. Bazı ekonomik olmayan faktörler özellikle kadınlar için önemli göç nedenleridir. Kadınların karşılaştığı sosyal kısıtlamalar göç akışlarındaki cinsiyet seçicilik modellerini de etkiler. Evlilik içi uyumsuzluklar ve fiziksel şiddet, mutsuz ve parçalanmış evlilikler ve boşanmanın imkânsızlığı çoğu zaman kadınların göç etme kararlarını etkilemektedir. Göç aynı zamanda kadınlara ve erkeklere cinsiyet rolü davranışlarını aşma fırsatı sunar, ancak bu özellikle kadınlar için önemlidir, çünkü kadınların davranışları üzerindeki kısıtlamalar genellikle erkeklerden daha fazladır. Bu kısıtlamalar genellikle kadınların, özellikle yaşları veya aile içindeki konumları nedeniyle ezilenler olmak üzere, cinsiyete dayalı yaşamlarının diğer yönleri nedeniyle ayrımcılığa uğramalarına yol açar. Bunlar, göçten sonra kadınlar için algılanan fırsatlarla bağlantılıdır ve dolayısıyla göçü etkiler. Kadınlar göçü, içinde yaşadıkları baskıcı yapıların en azından bazı yönlerine karşı direnmenin ve onlardan kaçmanın bir yolu olarak algılayabilirler.

Erken göç teorilerinin birincil odak noktası, göçün nedenlerini anlamaktı. 1970'lere kadar en etkili teoriler, bireysel göç kararlarını itme-çekme faktörlerinin bir sonucu olarak gören neo-klasik teorisyenler tarafından önerilenlerdi. Bunlar karar vermeyi daha geniş sosyal birimler yerine bireylerde konumlandırıdılar, fakat aynı zamanda göçün nedenlerini indirgeyici bir ekonomik çerçeve içinde kavramsallaştırdılar. Göç, bir hareketin maliyet ve faydalarını oturup tartan ve göçün net ekonomik getirisini maksimize eden varış noktasına göç eden bireyler tarafından verilen rasyonel kararların ürünüdür. Ravensteins'ın kadınları erkeklerden daha büyük göçmenler olarak nitelendirmesine rağmen, esasen kadınlar teorik düşüncenin dışında

bırakıldılar. Kadınların göçü hiç analiz edilmediğinden, ana eğilim, onu genellikle erkekler için belirtilen nedenlerle birleştirmek oldu. Böylece etkili bir 'kadın ekle ve karıştır' yaklaşımı benimsendi. Kadın göçmenlerin deneyimleri, erkek göçünü anlamak, açıklamak ve tahmin etmek için oluşturulan modellere yerleştirildi, böylece kadınların göç etmek için erkeklerle aynı nedenlere sahip olduğu varsayıldı. Bu hesaplardaki faillik, hiçbir zaman baskıcı ve sömürücü yapılara direnme bağlamında görülmedi. Dolayısıyla bu kuramlar erkeklerin ve kadınların tamamen aynı şekilde hareket edeceklerini ve bu yapılarla aynı ilişkiye sahip olacaklarını varsaydılar. 1970'lerin ortalarından sonlarına kadar, ağırlıklı olarak Marksist politik ekonomi, bağımlılık teorisi ve dünya sistemleri teorisine dayanan bir teorileştirme dalgası vardı. Bu tarihselleştirilmiş politik ekonomi hesaplarının merkezinde, dünya çapında ekonomik ve politik gücün eşitsiz dağılımına ve göçün sermaye için ucuz emeği harekete geçirme mekanizmasına odaklanma vardı. Örneğin, Castles ve Kosack (1973), emek göçünün aslında fakir ülkeler tarafından zengin ülkelere verilen bir kalkınma yardımı biçimi olduğunu ve bu küresel eşitsizlikler göz önüne alındığında, bireylerin göç üzerinde özgür seçim yaptıklarını varsaymanın gerçekçi olmadığını savundu (Kofman, Phizacklea, Parvati, Sales, 2005:21-23).

Erken yapısalcı açıklamalar, göçü etkileyen ekonomik olmayan faktörleri küçümsemeye bir süre daha devam etti. Bu boşluk özellikle kadınların göçünü anlama bağlamında önemliydi çünkü nedenler arasında genellikle evlilik içi uyumsuzluk ve fiziksel şiddet, boşanmanın imkânsızlığı ve muhafazakâr sosyal mevzuat ve uygulamaların yaygınlığı yer alıyor. Geçmişte yapısal hesaplar sermaye mantığı yönünde yanılmış olabilir, ancak bu yapının önemsiz olduğu anlamına gelmez. Yoksul ülkelerden iş aramak için göç etmek isteyen kadınların sayısındaki patlama, yapısal uyum programlarından kaynaklanan yoksulluğun kadınlaşmasıyla ve özellikle bunların ekonominin hem ücretli hem de ücretsiz sektörlerinde kadınların çalışması üzerindeki etkisiyle sıkı sıkıya bağlantılıdır (Kofman, Phizacklea, Parvati, Sales, 2005:24).

Göç teorisi genellikle aileler ve sosyal ağlar içinde göç kararlarının nasıl verildiğine ve ayrılış ülkesindeki ve ev sahibi ülkedeki sosyal aktörlerin farklı toplumlarda mevcut olan işler ve fırsatlar hakkında bilgi ve değiş tokuş yoluyla nasıl

harekete geçtiğine odaklanır. Küreselleşmenin ve ulus ötesi hareketlerin yükselişi ile ortaya çıkan göç hareketleri açıklanamaz hale gelmiş ve bu göç paradigmaları öncelikle ekonomik nedenlerle göç eden erkeklere ve hane reisinin erkek olduğu hanelere odaklanmaktadır. Yeni göçmen dalgalarının göç profilleri, özellikle yetenekli ve yüksek eğitimli bireyler de dâhil olmak üzere giderek daha çeşitlidir. Mevcut göç akışlarıyla ilgili diğer yenilikler, kadın göçmenlerin artan görünürlüğü, kadınların artık aile üyeleri olarak değil, yalnız hareket eden göçmenler olarak göç hareketlerine katılması ve sınırların ötesindeki hareketleridir.

Feminist teorisyenlerin çalışmaları günümüzde göç çalışmalarında kadının yeri ve göçün toplumsal cinsiyet temelli sonuçlarının anlaşılmasına katkıda bulunarak, kadınların toplumsal aktör olarak göçü etkileme gücüne vurgu yapmaktadırlar. Bu açıdan kadınların kendileri ve aileleri için seçimler yapan bireyler olduklarına ve göç sürecinde sadece eşlerini takip eden pasif bireyler olmadıklarına ilişkin vurgu artmıştır. Kadınlar da aktif bireyler olarak sosyal konumlarını iyileştirmek amacı ile göç edebildikleri gibi aynı zamanda arkada bıraktıkları aile üyelerinin sağlık ve güvenliklerini de düşünerek hareket etmektedirler. Bu yaklaşımın gelişmesiyle beraber, kadınların göç deneyimleri göç analizine dâhil edilebilmiştir. Örneğin, kadınlar karşılaştıkları fiziksel şiddet ve baskıcı ilişkilerden ve daha da önemlisi toplumsal cinsiyet normlarından ve içinde yaşadıkları toplulukların normatif beklentilerinden kaçmak için göç ederken, birçok kadın göçü güçlendirici ve özgürleştirici bir araç olarak görmektedir (Dedeoğlu, Gökmen, 2020:25).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SURİYELİ MÜLTECİ KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ VE STK’LAR

2.1. Türkiye’de Sivil Toplum

Sivil Toplum, çeşitli kavram, aktör ve dinamikler yelpazesine açık, muğlak bir terimdir. Bu tanım, çeşitli siyasi ideolojik çizgiler boyunca faaliyet gösteren devlet dışı gruplar, ‘hak temelli’ gruplar, insani hizmet sağlayıcıları, ‘inanç temelli’ gruplar, işçi sendikaları, dayanışma grupları, gönüllü girişimciler, Suriyeli girişimciler, yabancı kolektifler ve kişileri kapsıyor. Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının (STK) çoğu kapsam olarak sorun merkezli olmaktan ziyade Kemalizm, ‘modern’ Türkiye, çağdaş medeni yaşamın korunması, laik-demokratik Türkiye veya İslam düzeni, ya da sosyalist Türkiye gibi daha büyük toplumsal vizyonlara gömülüdür. Dahası sivil toplum kuruluşları kurumsal olarak devletin dışında yer alsa da devlet iktidarı ile güçlü normatif ve ideolojik bağları olabilmektedir (Mackreath & Sağnıç, 2017:10-11).

Sivil toplumun, Batı modernitesinin özel toplumsal düzeninin hem arzu edilen bir toplumsallık biçimi olarak yeniden üretildiği hem de ulus-devletler içinde direniş biçimleri yapılandırarak egemen toplumsal düzen olarak desteklendiği küresel bir güç yapısının parçası olduğu ileri sürülmüştür. Gericici, arızalı devlet karşısında ilerici sivil toplum çizgisinde dünya çapındaki toplumları yeniden şekillendiren dikey bir güç ilişkisinin kurucusudur. Başka bir deyişle, toplumları devlet ve sivil toplum, iktidar ve direniş merceğinden algılamak, ezilenlerin kurtuluşunu değil, yeni bir iktidar biçimini oluşturuyor. Bu tür argümanlar, haklı olarak, Türkiye’deki sivil toplum analizlerine de girmiştir. Ancak Türkiye üzerine yapılan çalışmalarda devlet odağına uygun olarak, bu tür çalışmalar küresel güç ilişkilerine bakmaktan çok devlet gücünün nasıl yeniden üretildiğine vurgu yapmaktadır. Sivil toplumu meşru bir direniş biçimi olarak tanımlamak, orta sınıfların ve devletin meşrulaştırılmış siyasetin odağı olarak iktidarının yeniden üretilmesini ima eder. Batılı olmayan bağlamlarda sivil toplumun yaygınlaşmasına karşı yapılan genel eleştiride elit ya da sınıf yönü gözden

kaçmamıştır. Bunun yerine, neoliberal bağlamda tasavvur edildiği şekliyle sivil toplum, dünyadaki çoğu insanla pek ilgisi olmayan, burjuva, seçkin bir dernek biçimi olarak belirlenmiştir. Sivil toplum kavramları, mevcut güç ilişkilerini somutlaştıran neo-emperyalist bir güç ve bir burjuva seçkin çabası olarak, toplumsal meşruiyet mücadelelerinin bir parçası olarak Türkiye'deki sivil aktivistler tarafından refleksif olarak belirlenmektedir. Bu anlayış sivil toplumu, toplumu yeniden yapılandıran ve yeni toplumsallık ve öznellik biçimleri getiren yeni ortaya çıkmış bir iktidar biçimi olarak algılar (Kuzmanovic, 2012:24).

2.1.1. STK'ların Göç Süreçlerine Etkisi

Sivil toplum kuruluşları uzun süredir yürürlükte olan uluslararası mülteci rejiminin bir parçasıydı ve özel sektörden, hükümetlerden ve uluslararası kuruluşlardan, özellikle BMMYK ve sefeli uluslararası kuruluşlardan gelen kaynaklarla sahada çeşitli türlerde yardım ve koruma sağlıyordu. STK'lar genellikle mülteci tanımına ilişkin kendi yorumlarına sahipti, bu yorumlar etnik veya diğer aidiyetlere göre çeşitlendi. (Hugo, Graeme; Abbasi-Shavazi, Mohammad Jalal; Kraly, 2018:39).

Mültecilerin yerel düzeyde nasıl ağırlanacağı ve kabul edileceği hususunda sivil toplum aktörlerinin rolü hayli kritik ve üstelik uzun süren mülteci durumlarında ulusal ve uluslararası tepki üzerinde de etkisi olabilmektedir. Sivil toplum aktörlerinin kendi toplumlarındaki mültecilere kimi zaman yardım, kimi zaman mücadele şeklinde verdiği yanıt, mültecilerin destek sağlaması ve onurlu yaşam standartlarına ulaşabilmesi açısından önemli bir unsurdur. Mültecilere yardımdan kimin sorumlu olduğuna ki Türkiye'de birçok kişi uluslararası toplumun görevi olduğunu düşünmekte ve sivil toplumun var olabileceği bir alana doğrudan veya dolaylı olarak izin vererek devletin sorumluluğu üzerinden atıp atmadığına dair karmaşık fikirler mevcut (Mackreath & Sağnıç, 2017:7-9).

2.2. Kadın Güçlendirilmesi

İktisat, sosyoloji, antropoloji ve demografi alanlarından güçlendirme üzerine teorik, metodolojik ve ampirik literatürün belli başlı bölümlerini gözden geçirince kadınların güçlendirilmesine neyin yol açtığı ve bunun kalkınma üzerindeki sonuçlarını özetlemek mümkündür. Bu bölümde güçlendirme kavramının literatürde ne ifade ettiğine ve feminist perspektifteki karşılığına bakılacak. Ayrıca kadınların güçlendirilmesine ilişkin feminist söylem analiz edilecektir. Kadınların güçlendirilmesinde STK'ların rolüne ve bu STK'larda yürütülen projelerin kadınların güçlendirilmesine ne derece hizmet ettiğine bakmadan evvel STK'ların göç süreçlerine etkisini anlamak gereklidir.

Dünya Bankası, güçlendirmeyi yoksulluğun azaltılmasının temel bileşenlerinden biri ve birincil kalkınma yardımı hedefi olarak tanımlamıştır. Banka ayrıca kalkınma yardımlarında toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasını bir öncelik haline getirmiştir ve bu yönde iddialı bir strateji uygulama sürecindedir. Bir kalkınma hedefi olarak kadınların güçlendirilmesinin desteklenmesi, ikili bir argümana dayanmaktadır: sosyal adalet ve insan refahı. Bu, kalkınmanın bir yönüdür ve kadınların güçlendirilmesinin başka amaçlar için bir araç olduğunu vurgular. Örneğin, Dünya Bankası'nın (2001) yakın tarihli bir politika araştırma raporu, toplumsal cinsiyet eşitliğini hem kendi içinde bir kalkınma hedefi hem de büyümeyi teşvik etmenin, yoksulluğu azaltmanın ve daha iyi yönetişimin teşvik edilmesinin bir yolu olarak tanımlamaktadır. Kadınların güçlendirilmesini desteklemek için benzer bir ikili gerekçe, geçtiğimiz on yılda birçok üst düzey uluslararası konferansta ortaya konan politika beyanlarında dile getirilmiştir (örneğin, Pekin Eylem Platformu, Pekin deklarasyonu ve kararı, Kahire Eylem Programı, Binyıl Bildirgesi ve CEDAW). Bu yaklaşıma göre güçlendirme, çok çeşitli kavramları temsil etmek ve sonuçların çoğalmasını tanımlamak için kullanılmıştır. Bu terim, Birleşmiş Milletler'in bir dizi belgesinin gösterdiği gibi, onları analiz etmekten ziyade belirli politika ve müdahale stratejilerini savunmak için daha sık kullanılmıştır (Malhotra, 2002:3-4).

Öte yandan sosyal içerme, yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altındaki kişilerin ekonomik, sosyal ve kültürel hayata tam katılımları ve yaşadıkları toplumda normal

olarak kabul edilen refah standartlarına kavuşmaları için gerekli olan fırsatları kazanmalarını sağlayan bir süreçtir. Bu açıklamaya göre sosyal içerme, hem gelir düzeyleri toplum ortalamasının çok altında olduğu için hem de etnik ve dini kökenleri, toplumsal cinsiyetleri, eğitim durumları, fiziksel veya zihinsel engelleri dolayısıyla topluma eşit yurttaşlar olarak katılmakta zorluk çeken kişilerin durumunu kurumsal düzenlemeler yoluyla çözmeye yönelik bir amaç taşımaktadır (Gündüz, 2007:11-12).

Güçlendirme ve sosyal içermenin yakından ilişkili ancak ayrı kavramlar olduğu bir çerçeve geliştirilmiştir. Bennett, güçlendirmeyi “çeşitli bireylerin ve grupların kendilerini etkileyen kurumları dâhil etmek, etkilemek ve sorumlu tutmak için varlıklarının ve yeteneklerinin geliştirilmesi” olarak tanımlamaktadır. Sosyal içerme ise, çeşitli bireylerin ve grupların varlıklara ve kalkınma fırsatlarına erişimini artırmak için kurumsal engellerin kaldırılması ve teşviklerin artırılması olarak tanımlanmaktadır. Bennett, bu tanımların her ikisinin de işlevsel olmayı amaçladığını ve bitiş noktalarından ziyade süreçleri ifade ettiğini belirtiyor. Güçlendirme süreci, onun tanımladığı şekliyle, aşağıdan işler ve bireyler ve gruplar tarafından uygulandığı şekliyle failliği içerir. Sosyal içerme, aksine, yukarıdan başlatılabilen sistematik bir değişim gerektirir. Bu bakımdan Bennett, güçlendirme ve sosyal içerme arasındaki ayrımın önemli olduğunu savunuyor (Bennett, 2002). Dünya Bankası'nın Güçlendirme ve Yoksulluğu Azaltma Kaynak Kitabında ifade edildiği üzere, seçme ve eylem özgürlüğünün genişletilmesi olarak güçlendirmeye yapılan geniş referans, kadınlar ve diğer dezavantajlı veya sosyal olarak dışlanmış gruplar için geçerli olmakla birlikte, kadınların güçlendirilmesinin bazı benzersiz ek unsurları kapsadığını kabul etmek önemlidir (World Bank, 2001). Birincisi, kadınlar, toplumun güçsüzleştirilmiş birkaç alt kümesi arasında yalnızca bir grup değildir; onlar, diğer tüm gruplarla örtüşen, kesişen bir birey kategorisidir. İkincisi, hane ve aile içi ilişkiler, diğer dezavantajlı gruplar için geçerli olmayan bir şekilde, kadınların güçsüzleştirilmesinin merkezi bir odağıdır. Bu, kadınları güçlendirmeye yönelik çabaların, hane düzeyinde daha geniş politika eyleminin etkilerinin özellikle farkında olması gerektiği anlamına gelir. Üçüncüsü, kadınların güçlendirilmesi sadece herhangi bir kurumda değil, temel olarak ataerkil yapıları destekleyen tüm kurumlarda sistematik bir dönüşüm gerektirir (Malhotra, 2002:5).

2.2.1. Kadınların Güçlendirilmesinde Farklı Yaklaşımlar

Güçlendirmenin, kadınların yalnızca kendileri için yapabilecekleri bir şey olduğu, kabul görmüş bir feminist söylemdir. Kalkınma ajansları genellikle müdahalelerinin bir sonucu olarak üretilen güçlendirilmiş özerk özneleri, yani kendi seyahat yönlerini seçebilen, yapabilen ve şekillendirebilen kadın imajlarını uyandırdılar. Gerçekte ise, çok az kadın bağımsız seçimler yapma ve bunları takip etme kapasitesine sahipti. Marx tarafından işçi sınıfına atıfta bulunulan ve birçok feminist iktisatçı tarafından kadınlar için de geçerli olduğu gerekçesiyle vurgulanan “kısıtlama yapıları”, kadınların kendi yollarını seçme yetenekleri üzerinde bir fren görevi görür. Güçlendirmenin doğası, kalkınma ajansları tarafından sağlanan hızlı çözümlerin izin verdiğinden çok daha koşullu ve bağlamsal ve nihayetinde çok daha az tahmin edilebilirdir. Cornwall’a göre kadınların güçlendirilmesi ister bireysel bir yolculuk olarak ister toplu bir mücadele olarak kavramsallaştırılsın, kadınların toplumsal yapılarda, değerlerde ve davranışlarda değişiklikleri teşvik etmek için seslerini bulmaları ve kullanmaları çok önemlidir (Cornwall, 2014:13).

Toplumsal dönüşüm için feminist bir strateji olarak kadınların güçlendirilmesi, şirket CEO'ları, uluslararası STK'lar, güçlü Batılı hükümetler ve onların başkanlık ettikleri finans kurumları ve öyle görünüyor ki, tüm küresel kalkınma aygıtı tarafından savunulmaya başlandı. Dünya Bankası'ndaki parlak pazarlamacılar tarafından kadınlara ve kız çocuklarına yatırımı teşvik etmek için ortaya atılan 'cinsiyet eşitliği akıllı ekonomidir' ifadesi, kurumsal ve uluslararası kalkınma kurumlarında bulunabilen bir kavram haline geldi. Bu tür yatırımların katma değerinden bahsederek “ergen kızlara yatırım yaparak yoksulluğu başlamadan durdurmak”, “kalkındırma ekonomileri”, “finansal krizin etkilerinin ortadan kaldırılması” gibi abartılı vaatlerde bulunuluyor ve böylece ekonomik büyümeyi yönlendiriyor (Cornwall, 2014:1).

1980'lerin ve 1990'ların başlarındaki yazılarda, güçlendirme, kadınların tek başlarına veya birlikte çıkabileceği, bilinçte ve kolektif güçte değişikliklere yol açacak bir yolculuk olarak ortaya çıkan bir süreç olarak ele alındı. Bu yazıların çoğunda ortak olan, güçlendirmenin başkaları tarafından bahsedilebilecek bir şey olmadığı, ancak iktidardaki eşitsizliklerin tanınması, haklara sahip olma hakkının ileri sürülmesi ve

yapısal değişim için baskı yapmak ve meydana getirmek için bireysel ve birlikte hareket etmek olduğu konusundaki ısrardı (Batliwala 1993; Kabeer 1994, 1999; Rowlands 1997; Sen 1997; akt. Cornwall, 2014:4).

2.2.2. Kadınların Güçlendirilmesinde Feminist Yaklaşım

Dezavantajlı kişiler, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmede engellerle karşılaşır. Karşılaştıkları engeller içsel (olumsuz öz kabul) ve dışsal olanlar (fırsat eksikliği gibi) veya ikisinin bir kombinasyonu olabilir. Güçlendirmenin çoğu tanımı bu fikirlerde birleşir. Bununla birlikte, güçlendirme teorisyenleri, güçlendirme kavramını mevcut ahlaki repertuarımızdaki diğer kavramlarla ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Yetkilendirmeyi tanıdık ahlaki kavramlara bağlamanın bir yolu, güçsüzlüğü bir seçim eksikliği ve güçlendirme sürecini bir tür seçim geliştirme olarak tanımlamaktır. Kabeer, seçime dayalı tek bir yetkilendirme tanımı sunar. Ona göre güçlendirme, “stratejik seçimler yapma fırsatı reddedilenlerin böyle bir yeteneği kazanma sürecidir” (Kabeer, 1999, akt. Khader, 2011:179).

Kadının statüsüne ilişkin ilk çalışmalar, genellikle, güçlendirmeyi açıkça bu şekilde etiketlemeden, güçlendirmenin çeşitli yönlerini kapsıyordu. Bu alandaki en eski ampirik çalışmalar, daha genel bir terim olan kadının statüsünü kullanmış, ancak aile biriminin toplumsal cinsiyetin işleyişini anlamada ne kadar önemli olduğuna dikkat çekerek, hanede toplumsal cinsiyete bağlı güç farklılıklarının bir bağlantısını kurmuştur. Ayrıca bu çalışmalar kadınların ekonomik rolleri ile kaynaklar ve yaşam seçenekleri üzerindeki kontrolleri arasındaki bağlantıları da vurguluyor. Benzer şekilde, “kadınların güçlendirilmesi” ve “cinsiyet eşitliği” ayrı ama yakından ilişkili kavramlardır. Dünya Bankası'nın politika araştırma raporu (2001), eşitlik kavramını; kanun önünde eşitlik, fırsat eşitliği ve sesin eşitliği olarak tanımladı. Cinsiyet eşitliği ise, yaşam sonuçlarında eşitliği, kadınlar ve erkeklerin ihtiyaç ve çıkarlarını kabul ederek ve güç ve kaynakların yeniden dağıtımının gerekliliği anlamına gelir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ise “kadın ve erkeklerin farklı ihtiyaçları, tercihleri ve çıkarları olduğunu ve sonuçların eşitliğinin erkeklere ve kadınlara farklı muamele yapılmasını gerektirebileceğini kabul eder” (2001).

Eylem kavramı, kadınların güçlendirilmesinin özü olarak tanımlanırken, kadınların konumunda olan tüm iyileştirmelerin kadınların eylemleri yoluyla gerçekleştirilmesi gerektiği veya kendilerini güçlendirmenin kadınların bireysel sorumluluğu olduğunu ifade etmemektedir. Hükümetlerin ve çok taraflı kuruluşların, yasal ve siyasi reformlarla kadınlara kaynaklara daha fazla erişim sağlamak için müdahaleler de dâhil olmak üzere çeşitli yollarla toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendiren politikaları teşvik etmeleri için yeterli gerekçe vardır. Ulusal ve uluslararası kurumlar, dezavantajlı kesimlerin sosyal, ekonomik ve politik olarak topluma dâhil edilmesini sağlamakla yükümlüdür. Literatürde tanımlayıcı kriter olarak faillğe vurgu yapılmasının başlıca nedeni, kadınların kaynaklara erişiminin verilmesinin kaynaklar üzerinde daha fazla kontrole yol açmadığı, yasal tüzüklerdeki değişikliklerin uygulama üzerinde çok az etkisi olduğu görüşünden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle kaynaklar ekonomik, sosyal ve politik olarak kadınların güçlendirilmesini sağlamada genellikle kritik olsa da her zaman yeterli değildir. Kadınların bireysel veya toplu olarak kaynakları kendi çıkarları doğrultusunda tanıma ve kullanma becerisi olmadan, kaynaklar güçlendirme getiremez (Malhotra, 2002:9).

2.3. Türkiye’de Mülteci Kadın Olmak

Kadın ve erkeklerin göçten farklı etkilenmelerine ilişkin yapılan çalışmalar, kadınların köken ülkeleri ile göç ettikleri ev sahibi ülkedeki değişimlere daha iyi uyum sağladıklarını, istihdama katılımı özerklik kazandıklarını, geleneksel cinsiyet ilişkilerini sorguladıklarını göstermektedir. Kadınların göçe daha iyi uyum sağlamalarında annelik rollerini sürdürme zorunluluğunun, ailesini bir arada tutmak için güçlü olmak zorunda hissetmesinin ve kadınlar üzerindeki ataerkil kontrolün azalmasının da etkisi vardır (Harzig, 2015:8). Her ne kadar sığınılan ülkelerde Türkiye’de olduğu gibi Suriyelilere yönelik barınma, sağlık, gıda ve eğitim gibi çeşitli konularda çıkarılan yasal düzenlemelerle ücretsiz birçok hizmet ve cömert yardımlar yapılsa da yapılan yardımlar çoğu durumda yetersiz kalmaktadır (Erdoğan & Tarlan, 2016:9). Bu bölümde Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteci kadınların yaşam koşullarına ve bu koşulları iyileştirmede alınan önlemlere bakılacaktır.

2.3.1. Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Mülteci Kadınların Yaşam Koşulları

Afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya ilişkin hizmetlerin ülke düzeyinde etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetler yürüten AFAD, Suriyelilerin Türkiye’ye geldiği ilk yıllarda, kamp dışında yaşayan Suriyeli mültecilerin yalnızca yüzde 15’inin insani yardım kuruluşlarından destek alabildiğini belirtmektedir (AFAD, 2013). BMMYK da Suriye’den Türkiye’ye göçün ilk yıllarında kamp dışında yaşayan mültecilerin temel hizmetlere erişimde çok büyük zorluklar yaşadıklarını ve yaşam koşullarının çoğu zaman yetersiz olduğunu teyit etmiştir. BMMYK, ayrıca, kamp dışındaki mültecilerin büyük bir bölümüne de temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için gıda dışı malzemelerin sağlanmadığını bildirmiştir. Kişilerin belirli dükkânlardan kendi yiyeceklerini satın alabilmelerine olanak veren ve Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı tarafından uygulanan kupon programından yalnızca kamplarda kalan bireyler yararlanabilmiştir. Sonraki süreçte ise Suriyeli kadınların yaşam koşullarıyla ilgili sorunlara yönelik yeterli adımlar atılmamıştır. Bu çerçevede ışığında bu bölümde Türkiye’ye gelen Suriyeli mülteci kadınların yaşam koşullarına bakılacak (BMMYK, 2014).

2.3.1.1. Barınma Alanında

Suriyelilerin barınmayla ilgili dile getirdikleri sıkıntıların başında, kötü koşulları olan evlerin kendilerine bu koşullarla orantısız derecede yüksek meblağlarda kiralanması gelmektedir. Barınmayla ilgili sorunlar, kirayı ödeyebilmek için çocukların da çalıştırılması gibi, Suriyelilerin gündelik hayatını her alanda kuşatan sorunların katmerlenmesine yol açmaktadır. İstanbul, Ankara gibi büyük şehirler iş imkânlarının çokluğundan dolayı tercih edilse de kiraların yüksekliği bu metropollerdeki iş imkânlarına erişimde engel olarak karşısına çıkmaktadır. Suriyelilerin, kira artışları ve ev sahipleriyle yaşanan sorunlarda misafirlik anlayışının ağırlığı sebebiyle hak arama mücadelesine girişmedikleri saha görüşmelerinde ortaya çıkmaktadır. Yapılan kira sözleşmelerine rağmen, ev sahiplerinin çoğu zaman kiraya fazla zam yaptıkları ya da gerekçe göstermeksizin Suriyelilerin evlerinden çıkmasını istedikleri de dile getirilmektedir. Yasal düzenlemelere göre Suriyelilerin konut veya

gayrimenkul alma hakları bulunmuyor. Konut satın alabilecek durumda olan Suriyeliler bunu ya bir şirket üzerinden ya da ikinci şahıslar (daha önce buraya yerleşmiş veya Türkiye vatandaşı olan yakınları) üzerinden yapabiliyorlar (Erdoğan & Tarlan, 2016:11).

2.3.1.2. Sağlık Alanında

Kayıt ve ikamet izniyle ilgili mevzuatın en çok etkilediği alanlardan biri de sağlıktır. Kayıt işlemini yapmış Suriyelilerin sağlık kurumlarına ve hizmetine erişimiyle ilgili sorunları genel itibarıyla çözülmüş bulunmaktadır. Ancak kayıt olmayan Suriyeliler bu hizmeti alamamaktadır. Suriyelilerin sadece kayıt oldukları illerde sağlık hizmeti alabilmeleri de bu alandaki sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık alanında en sorunlu alanlar ise, uzun ve maliyetli tedaviler, rutin tedaviler, ilaç temini, protez ve destek cihazların sağlanması gibi konularda yaşanmaktadır (Erdoğan & Tarlan, 2016:12). Rehabilitasyon, psikolojik destek ve travmaya sebebiyet verecek şekildeki tıbbi sorunlar konusundaki hizmetler ise Suriyeliler için lüks olarak değerlendirilmekte ve bu yönde çalışmalar çok sınırlı kalmaktadır. Saha araştırmasının ilk aşamasında, aşı gibi koruyucu sağlık tedbirleri konusunda yayınlanan bir genelge ile çözüm sağlanmıştır. Çocuklar için aşı uygulamaları, Suriyelilerin yoğun şekilde yaşadıkları illerde Aile Sağlığı Merkezleri'nde yapılmaktadır. Öte yandan yetişkinler söz konusu olduğunda Hepatit C gibi aşı tedavilerinde sorunlar yaşanmaktadır. Ancak bu konuda kayıt ve mevzuat bölümünde bahsedildiği gibi, bilgilendirmeden kaynaklı sorunlar da söz konusudur. Suriyelilerin sağlık alanında kendilerine sağlanan yeni hizmetlere ulaşabilmesi için, etkin bilgilendirme kaynaklarına ihtiyaçları bulunmaktadır. Etkin ve sarıh bilgi akışı sağlayacak kanalların işlerlik kazanması, bazı kurumlarda gereksiz yere yaşanan birikimleri ve dolayısıyla hizmet aksaklıklarını çözecektir (Erdoğan & Tarlan, 2016:13).

2.3.1.3. Eğitim Alanında

Açık Toplum Vakfı tarafından Ağustos 2016'da yayınlanan "Kayıp Neslin Eşiğinde: Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocuk ve Gençlerin Eğitime Erişimde Karşılaştıkları Zorluklar" başlıklı raporda, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, Türkiye'deki Suriyeli çocukların sayısının Mart 2016 itibarıyla 1 milyon 353 bine ulaştığı belirtiliyor. Türkiye'de bulunan Suriyelilerin toplam nüfusunun neredeyse yarısına tekabül eden bu çocukların 856 bin 900'ü 5-17 yaş aralığında, yani okul çağında. Okula gidebilen 325 bin çocuğun 247 bini Suriyelilerin açtığı Geçici Eğitim Merkez'lerinde (GEM), 78 bini ise Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı okullarda eğitim görüyor. Bu raporun yayına hazırlandığı tarih itibarıyla, Türkiye'de 247 bin Suriyeli öğrencinin okuduğu 266 GEM bulunmaktadır. Bu merkezlerde, Suriye'deki okullarda uygulanan müfredat üzerinden Arapça eğitim verilmektedir. Eğitim alanındaki sorunların başında dil meselesi gelmektedir. Dil sorunu devlet okullarına devam eden öğrencilerin de yoğun şekilde yaşadığı bir sorundur. Dil sorununu geçim sorunları, okulların fiziksel yetersizliği, resmi kayıt sorunu, öğretmen eksikliği, müfredat ve teknik altyapı gibi sorunları takip etmektedir. Şüphesiz, iç savaş ve göçten kaynaklanan ağır travmalar çocukların eğitim sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun yanı sıra sosyal uyum problemleri de eğitim alanındaki sıkıntıları artırmaktadır. Eğitim imkânına ulaşamayan Suriyeli çocukların sayısının fazlalığı, ulaşabilenlerin eriştiği eğitimin kapsayıcılığı ve kalitesi, okul idarecilerinin ve öğretmenlerin donanımı, müfredat gibi sorunların ikincil düzeyde kalması sonucunu doğurmaktadır. Oysa, özellikle öğretmenlerin travma eğitimi konusunda donanımlı ve Suriyeli çocukların yaşadıkları sorunlar hakkında duyarlı olmasının uyum ve normalleşme konusunda katkısı büyük olacaktır. Bütün bunların yanı sıra, Suriyelilerin maruz kaldığı ekonomik sorunlar, aileleri eğitim çağındaki çocuklarını okula değil işe göndermek durumunda bırakmaktadır (Erdoğan & Tarlan, 2016:13-14). Örgün eğitim kapsamındaki Suriyeli çocuklar için bu denli zor bir süreç dönüşen eğitim alanı Suriyeli kadınlar için çok daha yakıcı bir haldedir. Kadınların önündeki dil problemi eğitimlerinin önündeki en büyük engellerdendir.

2.3.1.4. Entegrasyon Alanında

Türkiye bu sürecini öncelikle entegrasyonun çok katmanlı ve çok yönlü bir konu olduğunu anlayarak yönetmek durumundadır. Bu kadar büyük bir sorunu hükümetin herhangi bir birimi tek başına ele alamayacağından; çıkarılacak ilk ders, eğer bir ülke entegrasyon stratejisi oluşturmaya karar verirse devlet kurumlarından sivil topluma, akademisyenlerden yerel düzeydeki araştırma merkezlerine kadar ilgili tüm paydaşların sürece dahil edilmeleri gerektiğidir. Ancak Türk devletinin Suriyeli mülteci akınının en başından itibaren takip ettiği metot gözlemlendiğinde, ulusal ve yerel düzeylerde ilgili devlet aktörleri ve sivil aktörler arasındaki koordinasyon konusunda çözülmemeyen bir sorun olduğu kolaylıkla ve açıkça görülebilmektedir. Söz konusu koşullar altında ilgili tüm tarafların aktif katılımıyla bir ulusal entegrasyon stratejisi oluşturulmasını beklemek şu an için zor görünmektedir (Karaca, 2017:15-16).

Şu ana kadar Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin entegrasyonuna yönelik pek kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Entegrasyon ile kast edilen, Suriyeli mültecilerin sosyal, ekonomik ve gündelik hayata intibakı, yani evlilik, doğum, evlat edinme, boşanma, miras bırakma, ehliyet alma, mülk edinme, hukuki işlem başlatabilme ve seçme seçilme gibi sivil ve siyasi hususlarda hak ve sorumluluklara kavuşmasıdır. Bu kısaca, hukuki, kurumsal ve toplumsal vatandaşlığa giden bir süreçtir. Erdoğan ve Tarlan'a göre siyasi ve sosyo-ekonomik bakımdan güçsüz konumdaki mültecilerin yaşamlarını kendi ellerine alarak insani güvenlik çerçevesinde sürdürebilmeleri, kamu politikalarına, bu politikaların uygulamalarına ve toplumsal kapasiteye bağlıdır. Bu nedenle, yerel ahali ve mülteci toplulukların yaşadığı sorunların çözülmesine, toplumsal barış ve güveni tehdit eden gerilimlerin aşılmasına zemin sağlayacak hukuki/ıdari düzenlemeler hızla hayata geçirilmelidir (Erdoğan & Tarlan, 2016:4).

Dedeoğlu'ya göre entegrasyon kavramı, genel olarak göçmenlerin ev sahibi toplumların bir parçası haline geldiği süreci ifade etmektedir. Göçmenlerin sosyal entegrasyonu konusundaki tartışmaların ana eksenini göçmenlerin asimilasyonu ya da ev sahibi topluma uyumunu kolaylaştıran temel sosyal politika hedefleri oluşturmaktadır. Sosyal içerme ve entegrasyon kavramları göçmenlerin ev sahibi

topluma uyumunu içerirken, çok kültürlülük göçmenlerin etnik kimliklerini kabul ederek, hakların, etnik grupların ev sahibi topluma üye olabilmesi için uyarlanmasını içermektedir. Başka bir deyişle çok kültürlülük, asimilasyonun aksine, etnik gruplar arasındaki kültürel farklılığın devam ettiğini ve entegrasyon süreci içinde göçmenlerin kendi kültürel değerlerini yeniden biçimlendirdiğini fakat hiçbir zaman ortadan kalkmadığını vurgulamaktadır. Böylelikle göçmenler asimilasyon güçlerinin önünde pasif özneler olmaktan ziyade kendi kimliklerini aktif olarak biçimlendirmektedir. Son yıllarda, çok kültürlülük entegrasyonu engellediği ve kültürel farklılığı teşvik ederek göçmenleri ev sahibi topluluklardan ayrı tuttuğu iddiasıyla eleştirilmektedir. Yine göç nedeniyle ortaya çıktığı iddia edilen politik gerginlik, kültürel çeşitlilik, terörizm, ırkçı ayaklanmalar, etnik çeteler ve gettolar nedeniyle çok kültürlülük söylemi göç politikalarının güvenlik eksenine kayması ile etkisini yitirmiştir (Dedeoğlu, 2014: 31-37).

2.3.1.5. İstihdam Alanında

15 Ocak 2016 tarihli Başbakanlık Genelgesi'yle Türkiye'de bulunan tüm Suriyelilere çalışma izni hakkı sağlanmıştır. Genelgeye göre, geçici kimlik belgesinin düzenleme tarihini takip eden altı ayın sonunda isteyenler çalışma izni için başvurabilecektir. Ne var ki, çalışma hakkıyla ilgili kimi mevzuat kısıtlamaları da halen mevcuttur. Örneğin, işyerlerinde Suriyeli çalışan sayısının tüm çalışanların yüzde 10'unu geçmemesi veya tarımda çalışabilmek için bağlı bulunulan ilin valiliğinden izin alınması şartı getirilmiştir. Çalışma izni, Suriyelilerin çalışma hayatındaki en büyük sorunu olan kaçak ve ucuz işçiliği çözmeyi başaramamıştır. Eşit işe eşit ücret alamamak, çalışma saatlerinin çokluğu, fazla mesailerin göz ardı edilmesi de sıklıkla dile getirilen sorunlardır. İşverenlerin, maliyet, vergi yükümlülükleri ve bürokratik engeller gibi sorunlar sebebiyle çalışma iznine başvurmakta isteksiz davrandığı görüşmelerde dile getirilmiştir. Kayıt ve ikamet işlemlerini yapmış Suriyelilerin SSK kapsamında sigortalanmasının önünde mevzuat bakımından bir engel bulunmamaktadır. Ancak, işverenlerin maliyeti sebebiyle işçileri sigortalamayı tercih etmediği, Suriyelilerin de misafirlik anlayışı sebebiyle ve iş bulma konusundaki güçlükleri de göz önüne alarak hak talebinde bulunmadıkları belirtilmektedir. İş

kazalarında ve yaşanan diğer muhtemel sorunlarda da hak arama veya yargıya başvuru konusunda girişimler yok denecek kadar azdır. Suriyeliler genel olarak, ucuz iş gücü ve emek sömürsünün en yoğun olduğu mevsimlik işçilik veya tarım işçiliği gibi alanlarda çalışmaktadır. Bu alanlar aynı zamanda çocuk işçiliğinin de en yoğun görüldüğü alanlardır. Tarım işçiliğini ve mevsimlik işçiliği takiben tekstil sektöründe de çocuk işçilerin sayısı giderek artmaktadır. Eğitimli ve meslek sahibi Suriyelilerin pek az bir kısmı Türkiye’de mesleki devamlılık hakkını elde edebilmektedir. Örneğin, kendi alanında çalışmayı sürdüren Suriyeli doktor, akademisyen veya mimarlar azınlıktadır. Suriyelilerin işyeri açmasında mevzuat bakımından bir sorun bulunmazken ruhsat ve işyeri izin belgeleri alma konusunda sorunlar yaşandığı belirtilmektedir. Sendika üyeliği, meslek odalarına kayıt gibi konularda hiç adım atılmadığı gibi, bu konular mevcut durumda “lüks” olarak görülmektedir (Erdoğan & Tarlan, 2016:13).

2.3.2. Türkiye’de Mülteci Kadınların Güçlendirilmesi ve STK’ların Etkisi

Sığınmacılar ve mülteciler, insan hakları ve özgürlükleri konusunda STK savunuculuğu çalışmalarına en çok ihtiyaç duyan gruplardan biridir. Zorlayıcı nedenlerle yerinden edilmiş kişilerin korunması ve desteklenmesi, hak temelli STK’ların görev alanına girmektedir. Sığınmacıları ve mültecileri korumaya yönelik etkili bir sistem oluşturmak için yasal, ekonomik ve sosyal olmak üzere birçok farklı alanın ele alınması gerekmektedir. STK’lar, misyonlarında bu sorunları ele almak için çeşitli yaklaşımlar izlerler. Bir baskı grubu olarak uluslararası gündemin belirlenmesi, kamuoyunun bilgilendirilmesi, devletin faaliyetleri hakkında haber yapılması şeklinde savunuculuk çalışmaları yürütürler. Son yıllarda göç akımlarının artmasıyla birlikte bu alanda çalışmaları da artan STK'lara önemli görevler düşmektedir. Ayrıca STK'larla iletişim kolaylığı göçmenlerin korunmasında etkin rol oynamaktadır.

Mülteci kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden doğan dezavantajlı konumları yerinden edilme durumuyla birleşince çok katmanlı bir ezilme biçimi yaratmaktadır. Bununla birlikte mülteciler ve kadınlar, uluslararası donör kuruluşların en çok fon bağısladığı konulardan biri haline gelmiştir. Bu durumun yarattığı koşullar ve bunlara detaylı bir bakış bu araştırmanın üçüncü bölümünde yer almaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI VE VERİ ANALİZİ

Bu bölümde öncelikle alan araştırması ve veri toplama tekniklerine etraflıca değinilecektir. Birinci kısımda araştırmanın metodolojisi açıklanacak, bu çalışmada feminist yöntemin pozitivist yöntemle neden tercih edildiği bağlamında bir değerlendirme yapılacaktır. Daha sonra araştırmanın önemi, amacı, soruları, kapsam ve sınırlılıklarına değinilecek ve veri toplama teknikleriyle ilgili detaylı bilgi verilecektir. İkinci kısımda ise mülteci kadınlarla ilgili faaliyet yürüten STK'ların mülteci kadınların güçlendirilmesine katkıları, yürütülen projeler ve alan araştırmasının bulguları ışığında değerlendirilecektir.

3.1. Araştırmanın Metodolojisi

Sosyal bilimlerde geçerli olan teori ve metodoloji ile kadın hareketinin politik hedefleri arasında büyük bir çelişki vardır. Eğer kadın çalışmaları, kadınların özgürlüğü için bir araç olarak kullanılacaksa; pozitivist araştırma metodolojisini eleştirmeden kullanması mümkün değildir. Çünkü eğer kadın çalışmaları bu eski metodolojileri kullanırsa, kendisi de bir baskı aracına dönüşecektir. Mies'in belirttiği gibi yeni şarap eski şişelere doldurulmamalıdır (Mies, 1996). Feminist yöntemin geleneksel yöntemlere, özellikle pozitivistliğe getirdiği eleştiri üç noktada toplanmaktadır. Birincisi pozitivistliğin temel ilkelerinden biri olan nesnellik, değerden arınmış bilim ilkesine yöneliktir. İkincisi nesnel olma ilkesinden doğan, araştırılan kişi, grup, olgu ve deneyimlerin nesneleştirilmesi ve sömürüsü üzerinde odaklanmaktadır. Üçüncüsü de araştırmacı, araştırılan ilişkisine ait yaklaşımına ilişkindir. (Wolf'tan aktaran Kümbetoğlu, 2005:56).

Çakır'a göre feminist yöntemde üzerinde çalışılan kişilerin nesneleştirilmesine karşı çıkılır. Yerleşik araştırma yöntemleri araştırma yapılanla araştırmacı arasında kesin bir farklılık koyar. Buna göre en uç pozitivist yaklaşımda insanlar ile çalışma, nesnelerle çalışmaktan farksızdır. Öte yandan pozitivist yaklaşımda araştırmanın bağlantılı olduğu eşitsiz hiyerarşik yapı eleştirilir. Araştırmacı ile araştırılan arasındaki

hiyerarşik ilişkinin aynı zamanda çalışmanın bilimselliğini zedelediği ortaya konulur. Çünkü ortada denetlenemeyen bir güç ilişkisi varsa, çalışma yapılan kişilerin gerçeği söyleyecekleri giderek kuşkulu hale gelir. Feminist yöntemin geleneksel yaklaşıma getirdiği bir diğer eleştiri değerden arınmışlık ilkesiyle ilgilidir. Feminist araştırmacılar değerden arınmış araştırma önermesi ifadesine kuşkuyla bakarlar. Bilimsel bilginin sosyal olarak nasıl oluştuğu, bu oluşum süreci, bilgi verenlerin, bilgiyi alanların sınıf, ırk, ideoloji, kültür ve cinsiyet farklarının dikkate alınması, telaffuz edilmesi gerektiğini ifade ederler. Araştırmacı ve araştırılanın entelektüel özgeçmişlerinin ve bundan dolayı farklı gerçeklikleri ve kavrayışları olması nedeniyle nesnel bilgi diye bir şeyin olamayacağını ifade ederler. Bununla birlikte bilimi sadece sosyal bir üretim olarak görmenin, bilimi ideoloji içinde eritmenin, nesnelliği tümüyle ortadan kaldırmanın tehlikelerine de dikkat çekerler. Erkekler tarafından oluşturulduğu gerekçesiyle bilimde nesnelliği tümüyle reddetmenin kadınları kültürün dışına iteceği, kadın özelliğine hapsolme tehlikesi taşıyacağı açıklanır (Mies, 1996; Çakır, 1996).

Feminist yöntemde pozitivist yaklaşımın aksine araştırma ‘nesneler’ine karşı tarafsızlık ve kayıtsızlık ilkesi yerine, araştırma nesneleri ile kısmen yan tutan, kısmi özdeşleşmeyle gerçekleştirilen *bilinçli taraflılık* benimsenmelidir. Bilinçli taraflılık yalnız araştırma ‘nesneler’ini değil, araştırma öznelere de daha büyük bir sosyal bütünün parçaları olarak değerlendirir. Bilinçli taraflılık salt sübjektivizm ya da basit empatiden farklıdır. Sınırlı bir özdeşleşme temelinde araştırmacı ile ‘nesneler’i arasında eleştirel ve diyalektik bir mesafe oluşturur. Her iki tarafta da algılanan bozuklukların düzeltilmesini olanaklı kılar ve hem araştırmacının hem de araştırılanların bilinçlerine açıklık getirir. Ayrıca feminist yöntemde araştırmacı ve ‘araştırma nesneleri’ arasındaki dikey ilişki ve yukarıdan bakış, yerini aşağıdan bakışa bırakmalıdır. Bu, bilinçli taraflılık ve karşılıklılığın gereğidir. (Mies, 1996). Sistematik bir ‘aşağıdan bakış’ yaklaşımı geliştirilmek istenmesinin hem bilimsel hem de etik ve politik boyutları vardır. Bunun bilimsel önemi şu olguyla ilgilidir: Niceliksel araştırma araçlarının bütün gelişkinliğine rağmen bu metotlarla toplanan birçok veri ilgisiz hatta geçersiz sonuçlar verir. Çünkü araştırma sürecinin hiyerarşik niteliği araştırmanın temel hedeflerine aykırıdır ve sorguya çekildiklerini düşünen ‘araştırma nesneleri’nde

derin bir güvensizlik yaratır. Bu güvensizlik, kadınlar ve başka ayrıcalıksız gruplarla, onlara göre sosyal statüsü daha yüksek kişiler mülakat yaptığında daha net görülür. Gözlemlere göre bu yolla toplanan veriler, gerçek davranışı değil, beklenen davranışı yansıtır (Mies, 1996).

Genel olarak nitel araştırma, sosyal bilimlerde ve uluslararası göç araştırmalarında insanların günlük deneyimlerini hem iç hem de dış yönleriyle, sosyal aktörlerin durumlarına ve arayışlarına yükledikleri anlamlarla yeniden yapılandırmayı amaçlar. Nitel araştırma, çeşitli araştırma hedeflerinin sistematik olarak izlenmesini kolaylaştırabilir ve keşfettiğimiz sosyal dünyalara ilişkin anlayışımızı önemli ölçüde genişletebilir (Zapata-Barrero & Yalaz, 2019:113-114).

Ezilen bir kesimin cevaplanmasını istediği sorular, karşılıklarını sözde mutlak doğrularda çok az bulurlar. Ezilen kesim bunun yerine daha çok, koşullarını nasıl değiştireceğini, dünyasının kendisi dışında bazı güçlerce nasıl şekillendirildiğini, kendi kurtuluşuna, gelişimine ve büyümesine engel olan bu güçleri nasıl yeneceğini, nasıl etkisiz kılacağını ve başarılı olacağını vb. şeyleri sorgular. Sonuçta feminist araştırma projesi, kaynağını öncelikle herhangi sıradan bir kadın deneyiminden değil, politik mücadele sürecinde ortaya çıkan kadın deneyiminden alır (Harding, 1996).

Kümbetoğlu feminist yöntemin en sıklıkla vurgulanan ilkelerinden birinin, hiyerarşik, otoriter ve yönlendirici olmayan bir üslupla anlama çabasını sürdürmek olduğunu vurgular. Ona göre feminist yöntem, geleneksel yöntemlerin değişkenler üzerine odaklanmış bakış açısı yerine, insana odaklanmış bir özelliği içinde taşır görülür (Kümbetoğlu, 2005:54). Nitel araştırma, belirli ve sınırlı bir bakış açısı olmaktan uzaktır. Eleştirel gerçekçilikten yorumlayıcılığa ve derinlemesine görüşmeler, odak grupları ve katılımcı gözlemlerden, belgelerin ve görsel verilerin analizi gibi araştırma tekniklerine varana kadar geniş bir araştırma tasarımları yelpazesini kapsayan genel bir araştırma yaklaşımıdır. Çok bölgeli bir yaklaşım, her zaman gerekli veya ulaşılabilir olmasa da göç olgusunun süregelen karmaşıklığını tam olarak takdir etmek için yine de giderek daha uygun hale geliyor (Zapata-Barrero & Yalaz, 2019:3-35).

Amacı mülteci kadınların güçlendirilmesinde STK'ların rolünü açığa çıkarmak olan bu tezde metodolojik olarak feminist yöntem belirlenmiş, bu doğrultuda alanın nabzını en iyi tutanlar olduğu düşünülen STK çalışanlarıyla görüşülmüştür. Bu görüşmelerde feminist yöntemin ilkeleri benimsenmiş ve ortaya çıkan bulgular bu perspektifle değerlendirilmiştir.

3.1.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Bu tezin birinci önceliği Türkiye'de yaşayan Suriyeli mülteci kadınların güçlendirilmesinin yollarını ve araçlarını araştırmak, mülteci kadınların güçlendirilmesi üzerinde STK'ların etkisini ve yürütülen projelerin etkililiğini STK'lar tarafından benimsenen yaklaşımlar bağlamında açığa çıkarmaktır. Aynı zamanda Türkiye'deki STK'lar tarafından mülteci kadınların güçlendirilmesine yönelik yürütülen projeler üzerinden mülteci kadınları güçlendirme kavramının değerlendirilmesinin önünü açmaktır.

Araştırmanın temel amacı Suriyeli mülteci kadınların güçlendirilmesinde Türkiye'deki yerel STK'ların hangi alanlarda ve ne kadar destek sunduğunu ve sunulan bu desteğin mülteci kadınlardaki değişimini STK çalışanlarının gözünden yani içeriden bir bakıştan değerlendirmektir. Neler yapıldı, nelere ulaşıldı, nelere ulaşılamadı, neler yapılabilirdi gibi soruların cevabını mülteci kadınlarla sahada birlikte çalışan STK çalışanlarından dinlemek, yeterlilikleri ve yetersizlikleri feminist yöntemle alanın muhataplarıyla iş birliği içinde çözümlemektir.

3.1.2 Araştırmanın Soruları

Suriye iç savaşı sonucunda yaklaşık on yıl önce Türkiye'ye gelen ve hala burada ikamet eden Suriyeli mülteci kadınların STK'larla olan ilişkilenmeleri, bu ilişkilenmeler sonucunda hayatlarında güçlendirici bir etki olup olmadığı şu sorular etrafında açığa çıkarılmaya çalışılmıştır: Toplumsal cinsiyet ilişkileri mülteci kadınların durumunda nasıl bir fark yaratıyor? Suriye'den Türkiye'ye yerleşen mülteci

kadınların yaşamlarında toplumsal cinsiyet ilişkilerinden doğan dezavantajların giderilmesinde sivil toplum kuruluşlarının rolü nedir? STK'ların Türkiye'de yaşayan Suriyeli mülteciler için yürüttüğü çalışmalardan kadın mülteciler nasıl bir oranda faydalanıyor? STK'ların sadece mülteci kadınlara özgü düzenlenen çalışmaları var mı? Mülteci kadınların güçlendirilmesi için çalışan STK'ların sayısı ve yürütülen çalışmalar yeterli mi? STK'lar mülteci kadınların güçlendirilmesinde nasıl bir yaklaşım benimsiyor? Bu yaklaşımlar feminist perspektif ışığında değerlendirildiğinde güçlendirici bir potansiyele sahip midir? soruları bu tez çalışmasının temel meselesini oluşturmaktadır.

3.1.3 Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılığı

Türkiye'de mültecilerle ilgili faaliyet gösteren çok sayıda sivil toplum kuruluşu olması sebebiyle bu çalışmada, çalışmanın saha kısmında amacı gereği, sadece mülteci kadınlara özgü faaliyetler yürüten STK'lar üzerinde durulacaktır. Ancak bu kapsamın dışında kalan STK'ların yürüttüğü çalışmalar hazırladıkları raporlar doğrultusunda incelenerek göz ardı edilmeyecektir. Ayrıca çalışmada Türkiye'nin yerel STK'larının mülteci kadınların güçlendirilmesindeki rolünü açığa çıkarmak amaçlandığı için Türkiye'de mültecilere yönelik faaliyet gösteren uluslararası STK'lar kapsam dışı bırakılmıştır. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye yerleşmeye başladığı 2011 yılından bu yana farklı bölgelerden Türkiye'ye sığınma veya geçici koruma talebiyle gelen mülteciler de olmuştur. Bu çalışma Türkiye'ye geliş amaçları, geliş zamanları ve Türkiye'de geçirdikleri süre bakımından benzer olması sebebiyle sadece Suriyeli kadın sığınmacılarla ilgilenmiş farklı bölgelerden Türkiye'ye yerleşen sığınmacılar kapsam dışında tutulmuştur.

Türkiye'de göç alanında faaliyet gösteren pek çok STK olmakla birlikte bu STK'ların sayısı ile ilgili net bir bilgi maalesef bulunmamaktadır. Çalışma alanı göç dışında olmasına rağmen, Suriye'den Türkiye'ye göç sürecinde mültecilerle ilgilenen STK'lar da dâhil edilince bir tez çalışmasının yetersiz kalacağı kadar geniş bir sayı çıkmaktadır ortaya. Dolayısıyla bu tez çalışmasında mültecilerle ilgili aktif ve düzenli

olarak faaliyet gösteren STK'ların derlendiği Ağ Haritasındaki STK'larla sınırlı kalınmış, Ağ Haritasında bulunmayan STK'lar bu tezin kapsamı dışında bırakılmıştır. (Suriyeli Mülteciler ve STK'lar, Erişim: 17/05/2020)

Ayrıca mülteci kadınların güçlenmesiyle ilgili bir çalışmada alanın diğer ve asıl muhatapları mülteci kadınların kendisi olacaktır. Ancak bu çalışma mülteci kadınların güçlenmesinden ziyade STK'ların mülteci kadınların güçlendirilmesindeki rolüne odaklandığı için bu tez çalışmasında görüşmeler sadece STK çalışanlarıyla sınırlı kalmıştır.

3.1.4 Veri Toplama Teknikleri ve Veri Analiz Yöntemi

Araştırmanın birinci ayağında Suriyeli mültecilerle ilgili faaliyet gösteren kırk sekiz STK'nın internet sitelerinde bulunan çalışma raporları ve haber bültenleri üzerinden kaynak incelemesi yapılmıştır. Araştırmanın ikinci ayağında ise mülteci kadınlarla çalışan STK çalışanlarıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme formundaki sorular bir anket niteliğinde olmayan, daha ziyade açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Sorular görüşülen kişilere yer yer formdaki sıraya uygun olarak, yer yer önceden belirlenmiş konu başlıkları ve sorunların ışığında konuşma akışı içinde sorulmuştur. Katılımcıların tümüne görüşme formundaki sorular sorulmuş olup bazı katılımcılara konuşmanın akışına göre konuyu zenginleştireceği düşünülen ve formda bulunmayan sorular da sorulmuştur. Süreç boyunca katılımcıların kendilerini rahatça ifade edebilecekleri bir atmosfer oluşturulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte derinlemesine görüşmenin günlük konuşmaya kaymaması adına yarı yapılandırılmış görüşme formuna genel olarak bağlı kalınmıştır. Yapılan araştırmalar ve derinlemesine görüşmelerden çıkan bulgular feminist perspektif ışığında analiz edilmiştir.

3.1.5. Mülteci Kadınlarla İlgili Faaliyetler Yürüten STK'lar

Bu bölümde, Türkiye'deki Suriyeli mültecilere destek amacıyla çalışmalar yürüten önde gelen STK'ların kısa bir özeti sunulmaktadır. 2011 yılında Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelmelerinden bu yana, insani yardımdan kültür-sanata kadar farklı alanlarda birçok uluslararası ve ulusal STK Suriyeli mültecilere yönelik faaliyetler yürütmektedir. Bu alanda çalışan toplam kaç STK olduğu, bunların hangi alanlarda çalışmalar yürüttüğü, kimlerle çalıştıkları, yaşadıkları zorluklar gibi konularda net bir döküm maalesef bulunmamaktadır. Sadece Antep'te yüzü aşkın STK'nın Suriyeli mültecilere yönelik çalışma yürüttüğünün söylenmesi bize alanın büyüklüğünü göstermektedir (Kutlu, 2015:13). Türkiye'de mültecilerle çalışan çok sayıda STK olması ve hepsinin burada incelenmesinin mümkün olmayacağı gerekçesiyle bu çalışma, ağ haritasında (Suriyeli Mülteciler ve STK'lar, Erişim: 17/05/2020) bulunan, mültecilerle ilgili önemli ve başlıca çalışmaları yürüten STK'larla sınırlı kalmıştır. Ağ Haritasına göre Türkiye'de mültecilerle ilgili hâlihazırda faaliyet gösteren STK'lar aşağıda listelenmiştir:

1	Başak Kültür ve Sanat
2	Mülteci Hakları Koordinasyonu
3	Hayata Destek İnsani Yardım Derneği
4	Amnesty Int'I Uluslararası Af Örgütü
5	Anadolu Kültür
6	TESEV
7	Small Projects Istanbul
8	SKYGD Sosyal Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği
9	Tarlabaşı Toplum Merkezi
10	TOG Toplum Gönüllüleri Vakfı
11	"Mülteciyim Hemşerim" Dayanışma Ağı
12	Derviş Baba Kahvesi

13	Genç Hayat Vakfı
14	Diyalog Derneği – Ortak Gelecek İçin Diyalog Vakfı
15	Hamiş Suriye Kültür Evi
16	Mülteciler Derneği
17	Beşir Derneği
18	Mavi Kalem Derneği
19	İHH İnsani Yardım Vakfı
20	AID Uluslararası Doktorlar Birliği
21	İKGV İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı
22	SGDD Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
23	Göçmen Dayanışma Ağı
24	Helsinki Yurttaşlar Derneği
25	Nuremberg Medine vakfı
26	Deniz Feneri Derneği
27	Yuva Derneği
28	Malumat Toplum Bilgilendirme Merkezi
29	Mavi Hilal Vakfı (IBC)
30	İHD İnsan Hakları Derneği
31	Mazlumder
32	Kamer Vakfı Gaziantep Şubesi
33	Kırkayak Kültür
34	Hayata Destek Derneği
35	Her Yerde Sanat Derneği
36	Yeryüzü Doktorları
37	Şanlıurfa Platformu
38	İzmir Müzisyenleri Derneği
39	Başak Kültür Sanat Vakfı

40	Türkiye İnsan Hakları Vakfı
41	Mülteci-der
42	Halkların Köprüsü Derneği
43	İGAM İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi
44	Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
45	Gündem Çocuk Derneği
46	TTB Türk Tabipleri Birliği
47	Psikiyatri Derneği
48	HUGO Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi

Tablo 3.1: Türkiye’de Mültecilerle İlgili Faaliyet Gösteren STK’lar

Tablodaki 48 STK’dan 6’sının bir resmi internet sitesi ya yoktur ya da ulaşılamamıştır. Bunlar; Başak Kültür ve Sanat Vakfı, Derviş Baba Kahvesi, Hamiş Suriye Kültür Evi, Nuremberg Medine Vakfı, Başak Kültür Sanat ve Malumat Toplum Bilgilendirme Merkezi’dir.

23’ünün resmi internet sitelerinin incelenmesiyle mültecilerle ilgili çalışmalarının olduğu görülmüş ancak doğrudan mülteci kadınlara özgü herhangi bir projelerine rastlanamamıştır. Bunlar; Anadolu Kültür, Diyalog derneği – Ortak Gelecek İçin Diyalog Vakfı, Beşir Derneği, İHH İnsani Yardım Vakfı, Deniz Feneri Derneği, Yuva Derneği, Mavi Hilal Vakfı, İHD İnsan Hakları Derneği, Mazlumder, Hayata Destek Derneği, Her Yerde Sanat Derneği, Yeryüzü Doktorları, Şanlıurfa Platformu, İzmir Müzisyenleri Derneği, Başak Kültür Sanat Vakfı, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Mülteci-der, Halkların Köprüsü Derneği, Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Gündem Çocuk Derneği, TTB Türk Tabipleri Birliği, Psikiyatri Derneği, HUGO Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezidir.

11 STK’nın dolaylı olarak mülteci kadınları da kapsayacak çalışmaları olduğu ancak doğrudan mülteci kadınların güçlendirilmesine yönelik çalışmalarının olmadığı

görüldü. Bunlar; Mülteci Hakları Koordinasyonu, Hayata Destek İnsani Yardım Derneği, Amnesty Int’I Uluslararası Af Örgütü, TESEV, AID Uluslararası Doktorlar Birliği, Tarlabası Toplum Merkezi, TOG Toplum Gönüllüleri Vakfı, Genç Hayat Vakfı, Göçmen Dayanışma Ağı, Yurttaşlık Derneği ve İGAM iltica ve göç araştırmaları merkezidir.

48 STK’nın içinden sadece 9’unun doğrudan mülteci kadınların güçlendirilmesine yönelik çalışmaları olduğu tespit edilmiştir. Bunlar; Small Projects Istanbul, SKYGD Sosyal Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği, “Mülteciyim Hemşerim” Dayanışma Ağı, Mülteciler Derneği, İKGV İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, Mavi Kalem Derneği, SGDD-ASAM Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Kamer Vakfı ve Kırkayak Kültür’dür. STK’ların çalışmalarına aşağıda kısaca değinilmiştir.

Mülteci Hakları Koordinasyonu

Türkiye’ye sığınan “mülteci” durumundaki kişilere Türkiye’nin uluslararası hukuktan gelen yükümlülüklerine uygun bir şekilde koruma sağlanmasına yönelik faaliyet gösteren insan hakları örgütlerinden Göç Araştırmaları Derneği (GAR), İnsan Hakları Derneği (İHD), İnsan Hakları Gündemi Derneği (İHGD), Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos-GL), Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci-Der), Uluslararası Af Örgütü- Türkiye Şubesi (UAÖ) ve Yurttaşlık Derneği (YD), bu alandaki iş birliği ve ortak mücadelelerini Mülteci Hakları Koordinasyonu (MHK) zemininde yürütmektedir.

Koordinasyon mültecilerin hak ve özgürlüklerinin gelişmesini ve korunmasını güçlendirmek, göç ve iltica alanındaki politikalarda mülteciler yararına dönüşüme katkı vermek amacıyla bu alanda çaba gösteren sivil toplum örgütleri üyelerinin, aktivistlerin, öğrencilerin, emek ve meslek örgütleri üyelerinin ve bireylerin bu alanda daha donanımlı bir şekilde çalışabilmesine ve faaliyetler düzenlemesine yardımcı olmak amacıyla “Mülteci Hakları Eğitimi”, “Suriyeli Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Paneli” ve “Medyada Mültecilere Yönelik Nefret Dilinin İzlenmesi Bağlamında Eğitim” çalışmaları düzenlemiştir (Mülteci Hakları Koordinasyonu, <https://multecihaklari.org/> Erişim: 18/05/2020).

Hayata Destek İnsani Yardım Derneği

Afetlerden etkilenmiş toplulukların temel hak ve ihtiyaçlarına erişimlerini sağlamayı amaçlayan bir insani yardım kuruluşu. 2005'ten bu yana Acil Yardım, Mülteci Destek, Çocuk Koruma ve Sivil Toplum Güçlendirme ve Koordinasyon alışmaları yürütüyor. Koruma alanında toplum temelli koruma ve bireysel koruma programları yürütüyor. Toplum temelli koruma kapsamında toplam dört tane olan Hayata Destek Evlerinde kültürel paylaşıma odaklanan ve beraber yaşamaya yönelik pratikler ortaya çıkaran etkinlikler düzenleniyor, topluluk üyelerinin kapasitelerini geliştirme ve güçlendirme amaçlanıyor. (Hatay Narlıca Hayata Destek Evi, İstanbul Hayata Destek Evi, şanlıurfa Hayata Destek Evi, şanlıurfa Viranşehir Hayata Destek Evi) Travmaları ve uyum sorunlarını azaltmaya, karşılaştıkları sorunlarla baş edebilmelerini sağlamaya yönelik ruh sağlığı ve psikososyal destek çalışmaları yapılıyor.

Bireysel koruma alanında yerel otoriteler ve Sosyal Yardımlaşma Vakıfları ile yürütölen iş birlikleri ve bireysel koruma ekipleri ile kamp dışında yaşayan mültecilerin temel hak ve hizmetlere erişmekte zorluk yaşadığı konularda destek oluyor. Nüfus kaydı, oturma izni işlemleri, evlilik, eğitim kurumlarına kayıt ve doğum beyanı gibi süreçleri tamamlamakta güçlük çeken, sağlık hizmeti ve malzeme desteğine ihtiyaç duyan mültecileri yetkili kurumlara yönlendiriyor, bilgi ve danışmanlık hizmeti almalarını sağlıyor. Diyarbakır, Hatay, İstanbul, Kayseri, Mardin ve Mersin'de açılan hayata destek noktalarında temel hak ve hizmetlerle ilgili bilgilendirme ve farkındalık oturumları düzenleme, hizmetlere erişim amacıyla ihtiyacı olan bireylere gerektiğinde yönlendirme, eşlik etme, tercüme ve ulaşım desteği sağlama çocuk, yaşlı, engelli, ağır sağlık problemi gibi hassas durumu olan bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlama gibi çalışmalar yürütölüyor (Hayata Destek, <https://www.hayatadestek.org/> Erişim:18/05/2020).

Amnesty Int’l Uluslararası Af Örgütü

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi, herkesin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi tarafından kabul edilen insan haklarına ve diğer tüm uluslararası insan hakları standartlarına erişebilmesini sağlamak amacıyla faaliyetlerini sürdürmektedir. Uluslararası Af Örgütü, bu hakların ağır ihlallerini engellemeye ve sonlandırmaya odaklanmış bir şekilde eyleme geçip, araştırmalar gerçekleştirmektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14. Maddesi "Her insanın zulüm karşısında, başka ülkelere sığınmaya ve bu ülkelerde sığınmacı işlemi görmeye hakkı vardır." düzenlemesi ile sığınma hakkını temel bir hak olarak nitelendirmiştir. Uluslararası Af Örgütü'nün yürüttüğü insan hakları çalışmalarından biri de mülteci ve sığınmacıların insan haklarının korunmasına yöneliktir. Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi ana faaliyet alanlarından biri olan mülteci hakları ile ilgili eğitimler düzenlemekte, lobi ve kampanya çalışmaları yürütmektedir. Ayrıca Türkiye'ye sığınma amacıyla gelip Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi'ne başvurarak hukuki yardım ve hukuki danışmanlık isteyenlere yönelik çalışmalar yürütmektedir. Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi yürüttüğü çalışmalarda sığınmacı ve mültecilerin mevcut prosedürlere erişimlerini ve Türkiye'deki yetkililerin "geri-göndermeme" zorunluluğuna saygı göstermelerini sağlamayı hedefliyor. Ayrıca mülteci hakları konusunda barolarla iş birliği içerisinde avukatlara yönelik eğitim programları düzenlemekte, üniversitelerde öğrencilere yönelik seminerler ve ihtiyaç duyulan konularda çalıştaylar düzenlemektedir. İltica ve göçle ilgili haber, duyuru ve çalışmaların görünür olması amacıyla kendi iletişim ağını kullanmaktadır (Uluslararası Af Örgütü, <https://www.amnesty.org.tr/> Erişim: 18/05/2020).

TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı)

TESEV, Türkiye'de kanıta dayalı, kalkınmaya duyarlı ve uzun vadeli göç politikalarının oluşturulmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, kamu ve sivil toplum ortaklıkları aracılığıyla yürütülen projelerle göç yönetimini tüm bileşenleri ile geliştirmek ve göçmenlerin sosyal ve ekonomik hayata katılımını desteklemek için politika önerileri geliştirmektedir. Mültecilerle ilgili; kamu

kurumları, sivil toplum kuruluşları ve göçmenlerle yapılan görüşmelerle göç yönetimi süreçlerindeki sorun ve fırsat alanlarının belirlenmesi; yerel yönetimlerin göç yönetimi süreçlerine katılmalarını desteklemek ve bilgilendirilmiş göç politikaları üretmek için göç verilerini iyileştirmek, derlemek ve paylaşmak gibi çalışmaları bulunmaktadır (TESEV, <https://www.tesev.org.tr/tr/ana-sayfa/> Erişim: 20/05/2020).

Small Projects Istanbul

İstanbul, Suriye, Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'ndeki çatışmalarla yerlerinden edilenleri desteklemektedir. Topluluk üyelerini entegrasyon süreçlerinde desteklerken, yerinden edilmiş ailelerin birbirleriyle bağlantı kurmaları için güvenli ve davetkar bir alan sağlamak için çalışmaktadır. 200 aile ve 350 çocuk olmak üzere 2000'den fazla yararlanıcı ağına sahip. Her hafta, topluluk oluşturma, kişisel ve mesleki zenginleştirme, geçim desteği ve sosyal bütünlüğü desteklemek için 20'den fazla etkinlik düzenlenmektedir. *Mülteciler için Yetişkinlere Uygun Entegrasyon Programı* ve *Muhra ve Damla Küpeler Bomba Değil* isimli projeler yürütmektedir.

Yetişkinlere Uygun Entegrasyon Programı ile Avustralya Büyükelçiliği'nden Doğrudan Yardım Programı (DAP) tarafından finanse edilen *Yetişkin Entegrasyonu Programı*, programa katılan kadınların Türkiye'deki yaşamlarına başarılı bir şekilde uyum sağlamalarını hazırlamak ve sağlamak için hizmetler sağlamıştır. Program sayesinde katılımcılara, gelişmiş dil ve sosyal becerilere odaklanan Türkçe dil kursları verilmektedir. *Kadın Dayanışma Grubu* katılımcılara iç ve dış çevrelerini ve deneyimlerini keşfetmek için güvenli bir alan, profesyonel araçlar ve haftalık toplantılar sundu, kendini ifade etme, vücut hareketi, problem çözme, kadınların dayanışma duygusunu ve psiko-sosyal refahını destekledi.

Muhra ve Damla Küpeler Bomba Değil çalışması ile toplumdaki kadınların el sanatları üretimi ve satışı yoluyla küçük bir gelir elde etmeleri için bir fırsat olarak kadınların sosyal girişimini geliştiriyorlar. Toplum merkezi alanına gömülü olan ve aynı anda profesyonel bir çalışma ortamı olarak işlev gören *Sosyal Girişim* ile toplumsal ve ekonomik gündemleri toplumun ihtiyaçları ile etkin bir şekilde birleştirmeyi hedeflemekteler. 2017 yılında sosyal olarak bilinçli ve güçlendirici bir marka olarak *'Bomba Değil Damla Küpeler'* koleksiyonunu içeren *'Muhra'yı* oluşturup

ve lanse ettiler. “*Muhra*”, kadın tay anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Kadın zanaatkârlar tarafından İstanbul'da hayatlarını yeniden inşa ederken ortak bir yolculuğa çıkan genç sosyal girişimin büyümesini, canlılığını ve gücünü temsil ediyor. Kadınların sosyal girişimine katılmak, usta üreticilerin sadece onurlu bir gelir elde etmelerine ve devredilebilir beceriler geliştirmelerine değil, aynı zamanda bir sahiplik ve bağımsızlık duygusu kazanmalarına, güven oluşturmalarına ve akranlarıyla bağlantı kurmalarına olanak tanır. İlgili kadınların diğer Toplum merkezi programlarına, eğitimlerine ve sosyal etkinliklerine katılmaları da teşvik edilmektedir (Small Projects İstanbul, <https://www.smallprojectsistanbul.org/> Erişim: 20/05/2020).

SKYGD Sosyal Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği

1999 Marmara depremi sonrasında kurulan SKYGD, sonraki yıllarda çalışma alanını genişleterek farklı dezavantajlı grupları da çalışma alanına dâhil etmiştir. Bunlar arasında engelli bireyler, mahpuslar, ruh sağlığı sorunu yaşayan bireyler ve mülteciler yer almaktadır. 2007 yılından itibaren uluslararası projelere de dâhil olan SKYGD, farklı ülkelerden ortak kuruluşlarla çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Dernek farklı gruplarla çalışmaya devam etmekle birlikte, 2013 yılından itibaren yoğun ihtiyaç ve talepleri karşılayabilmek adına çeşitli şehirlerde ve kamplarda mültecilerle çalışmaya başlamıştır. Annelerin ve çocukların eşzamanlı etkinliklere katılabilesine olanak sağlayan *Annelerle Türkçe Çocuklarla Hiphop Projesi* ile yaklaşık 60 kadın Türkçe eğitim alırken çocukları (yaklaşık 30), hiphop dans atölyelerine katıldı. Proje ile kadınların daha çok toplumsal hayata karışabilmek, ufak tefek işlerde çalışmalarını sağlayabilecek, alışverişe gidecek nitelikte Türkçe öğrenmeleri sağlandı (SKYGD, <http://www.sosyalkulturelyasam.org/> Erişim: 20/05/2020).

Tarlabaşı Toplum Merkezi

İstanbul'un çok boyutlu dezavantajlı bölgelerinden biri olan Tarlabaşı'nda bölge sakinlerinin kent yaşamına eşit katılımını desteklemek için kurulmuş Tarlabaşı Toplum Merkezi hak temelli çalışan bir sivil toplum örgütüdür. TTM, 2006 yılından bu yana Tarlabaşı'nda 15 binin üzerinde dezavantajlı çocuk, genç ve kadına sosyal, psikolojik ve eğitsel destek ve danışmanlık sağlamıştır. *Suriyeli Dom Çocuklar İçin*

Sosyal İçerme, Tarlabası Toplum Merkezi'nden Destek Alan Mülteci Çocukların Eğitime Erişim Açısından Güçlendirilmesi ve Building Resilience among Vulnerable Syrian Refugees olmak üzere Suriyeli çocuklar için üç farklı proje yürüten TTM'nin mülteci kadınlara özel yapılmış herhangi bir çalışmalarına rastlanmadı (TTM, <http://www.tarlabasi.org/> Erişim: 25/05/2020).

TOG Toplum Gönüllüleri Vakfı

Kuruluşun Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) ile yürütülen Genç Mültecileri Destekleme Projesi kapsamında 2018 yılının ocak ayı başından aralık ayı sonuna kadar 10.803 kişi Cinsel Sağlık Üreme Sağlığı hizmeti aldı. 8.485 kişi Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet konusunda bireysel ve/veya grup çalışmasına katıldı. Ancak katılımcıların ne kadarının kadın olduğuna dair detaylı bir veriye rastlanmadı (TOG, <https://www.tog.org.tr/> Erişim: 25/05/2020).

“Mülteciyim Hemşerim” Dayanışma Ağı

“Mülteciyim Hemşerim” Dayanışma Ağı, mahallelerinin “eski” göçmenleriyle yeni mültecileri arasında örmeye çalıştıkları dayanışma ağının adıdır. Mültecilere ve yaşadıkları sorunlara ilişkin meseleleri yaşamın içerisine sokarak, mahalleler ve mahallelerde yaşayan topluluklar üzerinden ele almak suretiyle gelecekte kaçınılmaz görülen birlikte yaşama hallerini kurmaya odaklanmış, diğer tüm ortaklarıyla da iş birliği içinde çalışmayı hedefleyen bir dayanışma girişimidir. *Kadın Kadına Mülteci Mutfağı* ismiyle kurdukları kolektif mutfakta Suriye'den başlayıp dünyanın çeşitli yerlerine uzanan yolculuklarında Okmeydanı'nda buluşmuş 15 kadın uzun süredir dayanışmayı örüyor; şimdi ise komşuluklarından gelen ilişkilerini, hayatlarını kazanma iradesine dönüştürme fikrini kurdukları *Kadın Kadına Mülteci Mutfağı* ile yaşama geçiriyorlar (Mülteciyim Hemşerim, <https://multeciyimhemserim.org/> Erişim: 25/05/2020).

Mülteciler Derneği

Kurum dil, din, ırk, cinsiyet, yaş, engellilik, politik görüş farklılığı gibi nedenlere dayalı hiçbir ayırım gözetmeden faaliyetlerini yürütmektedir. Başta mültecilerin temel sorunları olmak üzere tüm yaşamsal ihtiyaçlarının giderilmesine destek olmak ve toplumla uyumlarının hızlı bir biçimde sağlanabilmesi için özel sektör kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları ile iş birliği halinde çalışmaktadır. Mülteciler için yürüttükleri projeleri; *Mülteciler Toplum Merkezi Projesi, Fiziksel Rehabilitasyon ve Psikolojik Destek Merkezi Projesi, UNHCR Koruma Projesi, Kadın Konuk Evi Projesi, Göçmen Sağlığı Merkezi Projesi ve Meslek ve Hobi Kursları Projesidir.*

Kadın Konuk Evi Projesi ile kurulan Kadın Konuk Evi, eşi tarafından her türlü şiddete maruz kalmış, boşanma veya ölüm sebebi ile çocukları ile yalnız kalıp barınma imkânı bulamamış, aile içinde istismara maruz kalmış kadınlara varsa çocuklarına barınma imkânı sağlamaktadır. Kadın ve çocuklarına güvende hissedecekleri bir alan sağlamanın yanı sıra süreç içerisinde kadınların hayata katılımlarını sağlayacak önlem ve çözümler üretmektedir. Konuk Evi içindeki çocukların eğitimlerine devam etmelerini özellikle desteklemektedir. Mülteciler Derneği Kadın Konuk Evi dokuz dairede hizmet vermektedir. Dairelerin kira ve fatura masrafları derneğin paydaşlarından biri olan Welthungerhilfe ve bağışçılar tarafından karşılanmaktadır (Mülteciler Derneği, <https://multeciler.org.tr/> Erişim: 25/05/2020).

Mavi Kalem Derneği

1999 Marmara Depremi sonrası kurulan Mavi Kalem Derneği'nin ilk çalışma grupları kadınlar ve çocuklardı. Kadın ve çocukların psiko-sosyal destek, beceri geliştirme, eğitim ve sağlık konularında desteklenmesi için projeler yürüten dernek İstanbul'un yoğun iç göç almış eski bir yerleşimi olan Fener-Balat'ta çalışmalarına devam ediyor. İlk yıllarda kadınlara sağlık hizmeti ve bilgilendirmesi ile çocuklara okul eğitimine destek şeklinde başlayan çalışmalar kadın ve çocuklara yönelik kapsayıcı programlar haline geldi. Yerel ve mahalli çalışmalarının yanı sıra ulusal

projeler de uygulayan dernek, uluslararası iş birlikleri kurdu ve uluslararası ağların üyesi oldu. Mavi Kalem, öncelikle kadın çalışmalarında hem Türkiye hem uluslararası platformların bileşenleri arasındadır.

Kızlar Güçleniyor Projesi ile 12-18 yaşlarındaki Suriyeli ve Türkiyeli genç kızların sosyal uyumunu ve eğitime katılımlarını desteklemek amaçlanmaktadır. Genç kızların sosyalleşmelerini ve okul derslerini desteklemek amacıyla etkinlik ve atölyeler düzenleyerek, ortak iletişim yolları ve dayanışma zeminleri oluşturmaya çalışılıyor. Böylelikle Suriyeli kızların, yerel halkla ilişkilerini güçlendirip sosyal uyumlarını sağlamaları hedefleniyor.

Suriyeli Kız Çocuklarının Eğitime Kazandırılması ve Savunuculuk Projesi ile kız çocuklarının okullaşma oranını artırmanın yanı sıra, eğitim hayatlarında yaşadıkları sorunları belirlemek ve çözülmesi konusunda destek sağlamak amaçlanmaktadır. Projenin 10-14 yaş grubu kız çocuklarına yönelik olmasının öncelikli nedeni, bu yaşlarda birçok kız çocuğunun evde bakım, geçim, erken evlilikler gibi nedenlerden eğitimlerine devam edememeleri ve sonrasında geri dönemeyerek eğitim dışında kalmaları. Proje Malala Fund tarafından desteklenmektedir.

Kadınların Güçlendirilmesi için Erkek Katılımı Projesi ile İstanbul’da yaşayan Suriyeli mülteci erkeklerin, Suriyeli kadın ve kız çocuklarının güçlendirilmesini hedefleyen çalışmalarda destekleyici olmasını sağlamak hedeflenmektedir. Ayrıca Mavi Kalem Eylül 2020’de; kadınlar için ihtiyaç duydukları her konuda güvenli bir alan oluşturarak onların hak ve hizmetlere erişimini desteklemek, kadınlar arasında iletişimi, bilgi paylaşımını ve dayanışmayı güçlendirmenin yanı sıra, yerel sivil toplum kuruluşlarının uygulama kapasitelerini güçlendirmek ve kadına yönelik cinsiyete dayalı şiddet konusunda bilgi ve farkındalığı artırmak amacıyla Esenyurt’ta Kadın Danışma Merkezi kurdu (Mavi Kalem, <https://www.mavikalem.org/en/home-2/> Erişim: 25/05/2020).

AID Uluslararası Doktorlar Birliği

Tıbbi yardım ve destek ihtiyacı olan insanlara ulaşmayı hedefleyen uluslararası bir kuruluş olan AID Uluslararası Doktorlar Derneği, Suriye’de Atme Kadın Sağlığı Merkezi adıyla bir merkez kurmuştur. Ancak internet sitesinden sağlık merkezinin verdiği hizmetle alakalı detaylı veriye ulaşamamıştır. Ayrıca gebelik, doğum, doğum öncesi ve sonrası bakım gibi konulara dair gebelere bilgi verilmesini ve bu sayede daha sağlıklı gebelik ve doğum süreçleri gerçekleştirebilmelerini hedefleyen *Gebe Okulu* isimli bir eğitim programları bulunmaktadır. (AID, <https://www.aidoctors.org/> Erişim: 26/05/2020).

İKGV İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı

Vakfin amacı, insan kaynağına ilişkin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi olumsuz yönde etkileyen sağlık, eğitim ve istihdamla ilgili sorunların çözümüne katkıda bulunmaktır. Amacı hedef grubun incinebilirliğini azaltmak ve sosyal desteği güçlendirmek olan Düzensiz Göç Programı ile sosyal çalışmacılar tercümanlar aracılığıyla hedef grubun sağlık, eğitim ve diğer hizmetlere erişimini sağlamaktadırlar. Aynı zamanda yerel yönetim ve kurumların mülteci hakları konusunda farkındalıklarını arttırmaya ve savunuculuğa yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu program çerçevesinde mülteciler güvenli ve rahat bir ortama kavuşturularak problemleri, duyguları ve endişeleri hakkında konuşabilecekleri; Türkiye’de sığınma süreciyle ilgili doğru, gerçekçi ve sorumlu bilgi alabilecekleri bir çevreye sahip olmuşlardır.

İKGV, 1989 yılında başlattığı "topluma dayalı üreme sağlığı" programları ile Türkiye'nin çeşitli illerinde özellikle gecekondü bölgelerinde yaşayan ailelere üreme sağlığı ve aile planlaması bilgileri sunmuş, bu kişilerin sağlık kuruluşlarından tam anlamıyla yararlanmalarına destek vermiştir. Bir başka program olan Kadın Kapısı, 1996 yılında İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı tarafından seks işçilerine yönelik sürdürülen bir proje kapsamında kurulmuş bir danışma merkezidir. Kadın Kapısı, seks

işçilerine cinsel sağlık başta olmak üzere yasal, sosyal ve ruhsal sorunlarında destek olmakta ve danışmanlık vermektedir.

İKGV, geliştirdiği uzmanlık ile İstanbul Fatih'in Fener ve Balat semtlerinde yürütülmekte olan AB destekli kentsel rehabilitasyon programı kapsamında bölgede bir Sosyal Merkez kurulması görevini üstlenmiştir. 2005–2006 yıllarında faaliyetlerini başlatıp yürüttükleri bu sosyal merkezde öncelik, kadınların gelişiminin desteklenmesi olmuş, çeşitli alanlarda seminerler ile kadınların bilgi birikimleri arttırılırken, ilköğretim öncesi çocukların ve öğrencilerin gelişimlerini destekleyici çalışmalar yapılmıştır (İKGV, <http://www.ikgv.org/index1.html> Erişim: 26/05/2020).

SGDD-ASAM Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği

Kurulduğu günden bu yana mülteci ve sığınmacıların hak ve hizmetlere erişimleri konusunda sosyal ve hukuki destek veren, psiko-sosyal destek sağlayan, sosyal yaşama uyum sağlamaları amacıyla çeşitli kurslar ve faaliyetler düzenleyen SGDD, bugün 40'tan fazla ilde 60'ı aşkın ofisi ile Türkiye'de faaliyet göstermektedir. SGDD; bünyesinde çalışan sosyal çalışmacılar, saha çalışanları, psikologlar, sağlık eğitmenleri, tercümanlar, avukatlar, uyum uzmanları, engelli uzmanları, dil ve beceri eğitmenleri, gönüllüler, mobil saha ekipler; yerel otoriteler, Birleşmiş Milletler ve diğer sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yaparak mülteci ve sığınmacıların hak ve hizmetlere erişimini kolaylaştırmayı ve temel ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlamayı amaçlamaktadır.

Güçlü Kadınlar Güçlü Yarınlar Projesi ile mülteci kadınların kariyer gelişimini ve sosyal becerilerini arttırarak kadınların güçlenmesi hedeflenmektedir. *Suriyeli Mültecilere Yönelik Eğitim Kampüsü ve Entegre Yardım Projesi* ile yaşam becerileri programları ve mesleki eğitimler aracılığıyla mültecilerin iş gücü piyasasına erişimlerine katkıda bulunulması hedeflenen projede, ev sahibi toplumla olan bağlarının ve sosyo-ekonomik hayata katılımın güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. *Suriyeli Kadın ve Kız Çocuklarının ve Ev Sahibi Toplumun Dayanıklılığının Arttırılması Projesi* ile kadın ve kız çocukları için toplumsal cinsiyet eşitliği

konusunda bilgi ve farkındalık yaratma ile kadınların geçim kaynaklarına erişimini arttırmayı amaçlayan proje kapsamında yararlanıcıların sosyal ve ekonomik istikrarının sağlanması ve dayanıklılıklarının arttırılması hedeflenmektedir. *Kadınlar ve Kız Çocukları için Güvenli Alan Projesi* ile sığınmacı ve yerel halktan yararlanıcılara danışmanlık hizmeti verilmekte ve vaka takibi yapılmaktadır. *Mülteciler İçin Kapsayıcı İşyerine Doğru Projesi* ile tekstil fabrikalarında çalışan göçmen ve mülteci işçilerin haklarının korunması amaçlanmaktadır. *Türkiye’deki Mültecilerin Yenilikçi İletişim Araçlarıyla Doğru Bilgiye Erişimlerinin Desteklenmesi Projesi* ile Türkiye’de yaşayan sığınmacıların etkili ve yaygın yollarla güvenilir bilgiye erişiminin kolaylaştırılması amaçlanmaktadır. *Türkiye’de Yaşayan Mülteciler için Ruh Sağlığı ve Psiko-Sosyal Destek Konularında Farkındalık Artırma Projesi* ile mültecilerin ve temel hizmet sağlayıcı kurumların ruh sağlığı ile psiko-sosyal destek konularında karşı karşıya kaldıkları zorluklara karşı çözümler üretmek amacıyla ruh sağlığı ve psiko-sosyal destek alanlarında içeriklerin üretilmesi ve bunların yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. *Seçilmiş Bölgelerde Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türk Vatandaşlarının Ekonomik Olanaklarının Güçlendirilmesi Projesi* ile Türk ve Suriyeli kadınların girişimcilik ve mesleki becerilerinin arttırılması ile iş dünyasına adaptasyonlarının kolaylaştırılması, yararlanıcıların ekonomik yeterliliğinin artırılmasına yönelik iş ortaklıkları kurularak sürdürülebilir iş modelleri oluşturulması hedeflenmektedir. *Özel İhtiyaç Sahibi Kişiler İçin Adli Yardım Mekanizmalarının Güçlendirilmesi Projesi* ile özel ihtiyaç sahipleri (sığınmacı ve mülteciler, azınlıklar, engelliler, cinsiyete dayalı şiddet mağdurları, risk altındaki çocuklar ve HIV teşhisi konmuş bireyler gibi) olan kişilerin hukuki ihtiyaçlarını karşılamayı ve adli yardım mekanizmalarının geliştirilmesini desteklemek hedeflenmektedir (SGDD-ASAM, <https://sgdd.org.tr/> Erişim: 26/05/2020).

Göçmen Dayanışma Ağı

GDA- İstanbul Türkiye’deki göçmenlerin maruz kaldığı sistematik baskıya karşı, göçmenlerle dayanışma için mücadele eden ve herkesin koşulsuz serbest dolaşım hakkına ve istediği yerde yaşama özgürlüğüne sahip olduğunu, kimsenin bu hak ve

özgürlükleri kullanmaktan ötürü alıkonulamayacağını veya sınır dışı edilmeyeceğini savunan bir yatay ağ örgütlenmesidir. Sınır Tanımayan Kadınlar- Göçmen Kadınlarla Dayanışma Grubu, Türkiye’de yaşayan göçmen kadınların uğradığı ayrımcılık ve şiddeti görünür kılmak ve bu alanda politika üretmek amacıyla kuruldu. *Tarlabaşı Göçmen Dayanışma Mutfağı*, göçmenler de dâhil yerel halka sosyal ağları geliştirme imkânı sunan kolektif bir paylaşım merkezi olarak kuruldu. Günümüzde hala çalışmalarına devam edip etmediğine dair bir veriye rastlanamadı (GDA-Istanbul, <http://gocmendayanisma.com/gda-istanbul/> Erişim: 27/05/2020).

Yurttaşlık Derneği

Yurttaşlık Derneği (önceki adıyla Helsinki Yurttaşlar Derneği), temel hak ve özgürlükler, barış, demokrasi, çoğulculuk alanlarında çalışmalar yapan bir sivil toplum kuruluşudur. Yurttaşlık Derneği, bu amaçlarını gerçekleştirmek yönünde yerel düzeyde, ülke çapında ve sınır aşan bölgesel ölçeklerde (Balkanlar, Kafkaslar, Akdeniz ve Avrupa Birliği gibi) çalışmalar, sempozyum, seminer, atölye, panel & toplantılar düzenlemekte; yayınlar yapmakta, benzer alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri, inisiyatifler, düşünce kuruluşları ve akademik camia ile iş birliğinde bulunmakta; farklı düzeylerde kamu kurumlarıyla temaslar geliştirmektedir. Yurttaşlık derneği tarafından kurulan ve Fatih’te faaliyet gösteren *Nefes*, kendi ülkelerinde veya göç yolunda kötü muameleye maruz kalmış göçmen ve mültecilere, yasal statülerine bakılmaksızın, psikolojik ve sosyal destek ile tıbbi vaka yönetimi hizmetleri sunmaktadır (Yurttaşlık Derneği, <https://www.hyd.org.tr/tr/> Erişim: 27/05/2020).

Kamer Vakfı

Kamer Vakfı özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşayan kadınların maruz kaldıkları hak ihlallerine çözüm üretmek için kuruldu. Kadının İnsan Hakları için Farkındalık çalışmalarını, kadınların ve erkeklerin geleneksel kurallar çerçevesinde sürüp giden statülerini fark etmelerini, sorgulamalarını, değiştirmek için

direnç ve yöntem geliştirmelerini sağlamak üzere farkındalık grupları, salon toplantıları ve ev ziyaretleri gibi yöntemlerle yürütmekteler.

Acil Destek Programı ile yaşadıkları şiddeti fark edip kurtulmak için destek isteyen kadınların ilk ve acil ihtiyaçlarına cevap vermek ve talep ettikleri psikolojik, hukuksal desteklere ulaşmalarını sağlamak ve namus adına işlenecek bir cinayetin muhtemel kurbanlarına destek olmak amaçlanmaktadır. Namus adına işlenecek muhtemel bir cinayetin kurbanı olacak kadınların başvurularında; her bir kadının hikâyesi ve doğal çevresi ile ilgili özellikler değerlendirilerek öldürölme tehlikesi yaşayan kadınlara destek olunup, yaşamları güvence altına alınmaktadır. Öte yandan sorun ile ilgili duyarlılık yaratılmaya ve kalıcı yöntemler geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Kadın Girişimciliği Çalışmaları ile grup çalışmalarına katılarak ya da Acil Destek Hattı servislerinden destek alarak geleneksel statülerini fark edip sorgulamış, değiştirmek için çaba harcayan kadınların, üreterek, çalışarak güçlenmelerine katkı sağlamak amaçlanmaktadır. *Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi Çalışmaları* ile “*Dünyayı Kadınlar ve Çocuklar Değiştirecek*” adıyla yürütölün çalışmalar sayesinde erken çocukluk dönemi için şiddetsiz, cins ayrımcılığı içermeyen, ayrımsız, katılımcılığı, yaparak yaşayarak öğrenmeyi teşvik eden alternatif bir eğitim metodu geliştirilmeye ve uygulanabilir olması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Sığınmacı Kadın ve Çocuklara Destek Çalışmaları ile sığınmacı kadın ve çocuklar için hem ayrı programlar yapılmakta hem de yürütölün tüm çalışmalara dâhil olmaları sağlanmaktadır. Hem insani yardım için aracılık edilmekte hem de sahip oldukları hakları kullanabilmeleri için çaba harcanmaktadır (KAMER, https://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=105 Erişim: 30/05/2020).

Kırkayak Költer

Kırkayak Költer, ölkemizde ve dünyada költer ve sanatın gelişimine destek sağlamayı ve yalnızca költerle değil, haklarla da zengin bir yaşamın koşullarını yaratmak için sosyal kalkınmaya yardım etmeyi ve demokratik değerleri teşvik etmeyi

amaçlamaktadır. İnsan hakları, eğitim, göçmenler, sığınmacılar, kadınlar ve çocuklar gibi risk altındaki ve dezavantajlı toplumlar ile ilgili konular ve kavramlar hakkında bilimsel olarak inceleme, araştırma, sonuç elde etme, yazma ve raporlama gibi çalışmaları sürdürmektedir. Bu alanlarda eğitim vermekte, hak temelli savunuculuk çalışmaları yapmaktadır. Ayrıca, mülteciler ve ev sahibi toplum için bir arada yaşama ve çift yönlü sosyal uyum sürecini desteklemek amacıyla çalışmalar yürütülmektedir (Kırkayak Kültür, <http://www.kirkayak.org/> Erişim: 30/05/2020).

İGAM İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi

İGAM *Mülteci Bilgilendirme ve Destekleme Noktası Projesi* ile mültecilere hizmetlere erişim ile sahip oldukları haklar ve sorumluluklar konusunda danışmanlık sağlamaktır ve mültecilere bireysel danışma hizmetleri verilmesinin yanı sıra, mülteciler için farkındalık artırıcı oturumlar düzenlemek ve çocuklara özel grup etkinlikleri yapmaktır. Ayrıca hukuk danışmanı ve psikososyal danışmanlar tarafından hukuki ve psikolojik konularda özelleşmiş hizmetler de sunmaktır. *Mülteci Hakları İçin Medya ve Sivil Toplum İş Birliği Projesi* ile mültecilerin medyada temsil edilme yöntemleri ile ilgili farkındalık yaratmak, yapıcı mesajları yaymak suretiyle; mülteciler hakkında eksik bilgilendirme ve yanlış sunumların azaltılması için, medya ile sivil toplum arasında daha güçlü bir ilişki kurmak amaçlanmaktadır (İGAM, <https://www.igamder.org/> Erişim: 02/06/2020).

Yukarıda listelenen, kamp dışında yaşayan Suriyeli mültecilerle ilgili faaliyet yürüten STK'ların çalışmaları incelendiğinde barınma ve beslenme, sağlık, çalışma hakkı ve hukuki destek, mülteci çocukların eğitimi, mülteci kadınlar, topluma uyum, kültür ve sanat alanlarında çalıştıkları görüldü.

STK	Yapılan Çalışmalar
Small Projects Istanbul	Mülteciler için Yetişkinlere Uygun Entegrasyon Programı Muhra ve Damla Küpeler Bomba Değil Yetişkin Entegrasyonu Programı
SKYGD Sosyal Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği	Annelerle Türkçe Çocuklarla Hiphop Projesi
“Mülteciyim Hemşerim” Dayanışma Ağı	Kadın Kadına Mülteci Mutfağı
Mavi Kalem Derneği	Kızlar Güçleniyor Projesi Suriyeli Kız Çocuklarının Eğitime Kazandırılması ve Savunuculuk Projesi Kadınların Güçlendirilmesi için Erkek Katılımı Projesi
SGDD-ASAM Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği	Güçlü Kadınlar Güçlü Yarınlar Projesi Suriyeli Mültecilere Yönelik Eğitim Kampüsü ve Entegre Yardım Projesi Suriyeli Kadın ve Kız Çocuklarının ve Ev Sahibi Toplumun Dayanıklılığının Arttırılması Projesi Kadınlar ve Kız Çocukları için Güvenli Alan Projesi
Kamer Vakfı	Acil Destek Programı Kadın Girişimciliği Çalışmaları Sığınmacı Kadın ve Çocuklara Destek Çalışmaları

Tablo 3.2: STK’lar ve Mülteci Kadınların Güçlendirilmesine Yönelik Çalışmaları

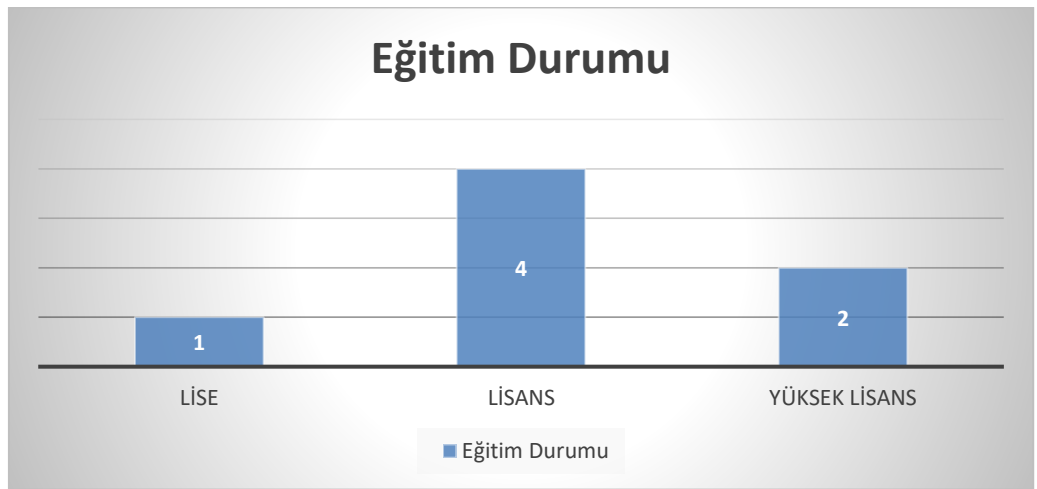
3.2. Saha Araştırması

Bu tez, Suriye’deki iç savaş sonucu 2011 yılından itibaren Türkiye’ye gelmeye başlayan ve bir şekilde Türkiye’ye yerleşen Suriyeli mülteci kadınların güçlendirilmesindeki STK rollerini açığa çıkarmayı amaçlayan bir nitel çalışmadır. Metodolojik olarak çalışmanın iki farklı kısma ayrılmasının nedeni STK’ların Suriyeli mülteci kadınların güçlendirilmesine yönelik çalışmalarına hem kendi kurumsal

kimliklerinden bakmak hem de bu çalışmalarda mülteci kadınlarla bir arada çalışan, mülteci kadınların süreç içindeki hallerine bizzat tanık olan STK çalışanlarının yorumlarından bakmak ve bu sayede STK çalışmalarının güçlendirici etkisinin analizini kolaylaştırmaktı. Bir diğer nedeni ise STK'ların resmi internet sitelerinde, çalışma raporlarında, broşürlerinde kurumsal kimliklerini nasıl kurduklarını, hangi alanlarda mülteci kadınlara yönelik çalışmalar yürüttüklerini ve çalışmalarını nasıl tanıttıklarını görmektir. İkinci kısımda STK çalışanlarının gözünden bu çalışmaları değerlendirmek ve mülteci kadınlar için güçlendirici olması beklenen çalışmaları bu iki süzgeçten süzerek yorumlamaktır.

Saha araştırmasında 4'ü dernek, 1'i vakıf olmak üzere toplam 5 farklı STK'da çalışan 7 STK çalışanıyla görüşüldü. Görüşülen STK çalışanlarının sayıca az olmasının temel nedeni, saha araştırmasında özellikle mülteci kadınlara özgü çalışmalar yürüten STK'larla görüşülmek istenmesi ve bu kategoriye giren çok fazla STK'nın bulunmayışındandır. Mülakat yapılanların tamamı STK çalışanı idi. Görüşmelerin süresi 45 dakika ile 1 saat arasında değişiklik göstermiştir. Katılımcılardan 2'sine amaçsal, 5'ine kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılmış, görüşmelerden 2'si yüz yüze, 5'i çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir.

3.2.1 Katılımcı STK Çalışanlarının Profilleri

Grafik 3.1: Katılımcı STK Çalışanlarının Eğitim Durumu

5 farklı STK'dan görüşülen toplam 7 katılımcının demografik bilgileri aşağıda verilmiştir. Katılımcılardan bir kısmı kendi isimlerinin kullanılmasını istemediği için çalışmada hem onlar hem diğer katılımcılar (isim/kod isim, yaş) olarak belirtilecektir.

1. Katılımcı Nar: 30 yaşında lisans mezunu STK çalışanı bir kadın. 5 yıldır STK'larda çalıştığını, bu 5 yılın tamamında mültecilerle ilgili faaliyet gösteren STK'larda görev yaptığını ve mültecilerle ilgili toplam 5 farklı projede aktif olarak çalıştığını ifade etti. Kurumsallaşmış bir STK'da çalışıyor. Görüşme 29.04.2022 tarihinde zoom platformu üzerinden gerçekleştirildi. Tezin bundan sonraki kısımlarında (Nar, 30) olarak belirtilecektir.

2. Katılımcı Berfu: 32 yaşında yüksek lisans mezunu STK çalışanı bir kadın. 10 yıldır STK'larda çalıştığını, 7 yıl mültecilerle ilgili faaliyet gösteren STK'larda görev yaptığını ve mültecilerle ilgili toplam 8 farklı projede aktif olarak çalıştığını ifade etti. Nispeten daha mahalli bir STK'da çalışıyor. Görüşme 15.02.2022 tarihinde STK'nın Mevlanakapı'daki ofisinde gerçekleştirildi. Tezin bundan sonraki kısımlarında (Berfu, 32) olarak belirtilecektir.

3. Katılımcı Candan: 32 yaşında lisans mezunu STK çalışanı bir kadın. 5 yıldır STK'larda çalıştığını, bu 5 yılın tamamında mültecilerle ilgili faaliyet gösteren STK'larda görev yaptığını ve mültecilerle ilgili toplam 3 farklı projede aktif olarak çalıştığını ifade etti. Nispeten daha mahalli bir STK'da çalışıyor. Görüşme 15.02.2022 tarihinde STK'nın Mevlanakapı'daki ofisinde gerçekleştirildi. Tezin bundan sonraki kısımlarında (Candan, 32) olarak belirtilecektir.

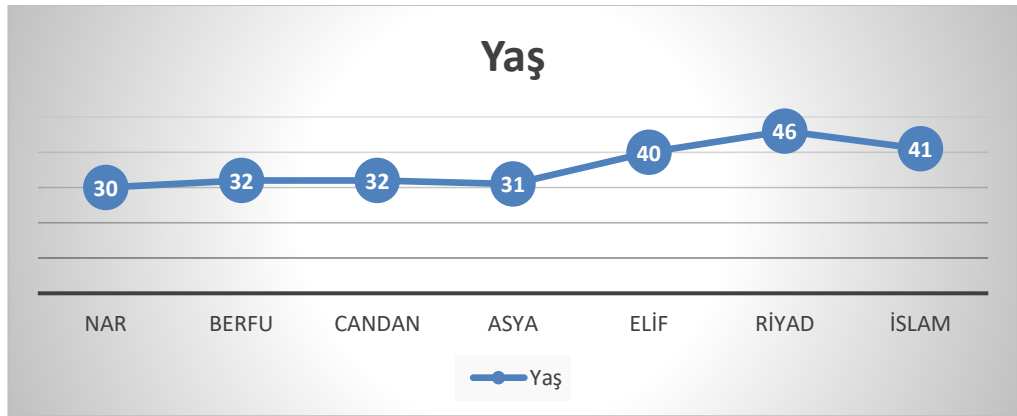
4. Katılımcı Asya: 31 yaşında yüksek lisans mezunu STK çalışanı bir kadın. 5 yıldır STK'larda çalıştığını, bu 5 yılın tamamında mültecilerle ilgili faaliyet gösteren STK'larda görev yaptığını ve mültecilerle ilgili toplam 3 farklı projede aktif olarak çalıştığını ifade etti. Kurumsallaşmış bir STK'da çalışıyor. Görüşme 27.04.2022 tarihinde zoom platformu üzerinden gerçekleştirildi. Tezin bundan sonraki kısımlarında (Asya, 31) olarak belirtilecektir.

5. Katılımcı Elif: 40 yaşında lisans mezunu STK çalışanı bir kadın. 2 yıldır STK'larda çalıştığını, bu 2 yılın tamamında mültecilerle ilgili faaliyet gösteren STK'larda görev yaptığını ve mültecilerle ilgili toplam 2 farklı projede aktif olarak çalıştığını ifade etti. Nispeten daha mahalli bir vakıfta çalışıyor. Görüşme 29.04.2022

tarihinde zoom platformu üzerinden gerçekleştirildi. Tezin bundan sonraki kısımlarında (Elif, 40) olarak belirtilecektir.

6. Katılımcı Riyad: 46 yaşında lise mezunu STK çalışanı bir erkek. 5 yıldır STK'larda çalıştığını, bu 5 yılın tamamında mültecilerle ilgili faaliyet gösteren STK'larda görev yaptığını ve mültecilerle ilgili toplam 5 farklı projede aktif olarak çalıştığını ifade etti. Suriye sınırına yakın bir şehirde nispeten daha mahalli bir STK'da çalışıyor. Görüşme 08.04.2022 tarihinde zoom platformu üzerinden gerçekleştirildi. Tezin bundan sonraki kısımlarında (Riyad, 46) olarak belirtilecektir.

7. Katılımcı İslam: 41 yaşında lisans mezunu STK çalışanı bir kadın. 5 yıldır STK'larda çalıştığını, bu 5 yılın tamamında mültecilerle ilgili faaliyet gösteren STK'larda görev yaptığını ve mültecilerle ilgili toplam 5 farklı projede aktif olarak çalıştığını ifade etti. Suriye sınırına yakın bir şehirde nispeten daha mahalli bir STK'da çalışıyor. Görüşme 08.04.2022 tarihinde zoom platformu üzerinden gerçekleştirildi. Tezin bundan sonraki kısımlarında (İslam, 41) olarak belirtilecektir.

Grafik 3.2: Katılımcı STK Çalışanlarının Yaşları

3.2.2. Mülakat Soruları

Katılımcılara yöneltilen sorular, görev yaptıkları STK'nın toplumsal cinsiyet eşitsizliği meselesine yaklaşımı, mülteci kadınların hayatında olumlu ve güçlendirici bir etki yaratmakta etkili olan unsurlar, bu etkiyi yaratmak için yapılan çalışmalar, çalışma süreçleri boyunca mülteci kadınlarda gözlemledikleri değişimler, mülteci

kadınların çalışmalara katılım oranları, bu katılım oranlarını artırmada nelerin etkili olduğu, mülteci kadınların güçlendirilmesi için yürütülecek bir çalışmayla ilgili eleştiriler, öneriler, çalışmaların yararlanıcılarıyla ilgili takip sistemi gibi konu başlıklarından oluşmaktadır.

3.2.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve STK'lar

Feminist eylem, toplumda cinsiyet eşitsizliğini dönüştürücü bir değişim amaçlar. Bu bakımdan feminist eylem ile bilgi, karşılıklı ilişki içinde olmalıdır. Feminist harekette ortaya konulan sorunlar bilimin ve politikanın konusu olduğu takdirde, yani teori ve politikanın birlikteliğiyle, kadınları ezen cinsiyetçi yapı çözülmeye yüz tutabilecek, sonuçta kadınların içinde bulundukları toplum dönüştürülebilecektir (Alkan, Çakır: 1920). Cinsel kimliklerin sosyokültürel olarak kurgulandığı toplumsal cinsiyet ilişkileri ve bu ilişkilerin ortaya çıkardığı eşitsizlikler, doğası gereği praxis bir bakış gerektirir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yarattığı eşitsizliği deşifre etmek, cinsiyetler arası eşitsizliğin tarihsel olarak nasıl kurulduğunu anlamak bakımından teoriye, bu eşitsizliklerin toplumsal dönüşümünü sağlamak bakımından ise pratiğe ihtiyaç duyar.

Toplumsal cinsiyet hiyerarşilerinin yaratılıp yeniden üretilmesinde bütün toplumsal kurum ve pratikler etkiye bulunur. Bu farklılıkları, veriymişçesine tanımlamak üzere çeşitli ideoloji ve söylemler seferber olur. Çünkü bu toplumsal kurumların her biri, aynı zamanda birer iktidar ilişkileri alanıdır. Bu iktidar ilişkileri, kadınlarla erkeklerin yurttaşlık haklarının yanı sıra aile, istihdam, nüfus kontrolü ve sosyal güvenlik gibi alanlarda nasıl konumlandırıldıklarını da gösterir. (Alkan, Çakır: 1920)

Alkan ve Çakır'ın işaret ettiği gibi toplumsal cinsiyete dayalı iktidar ilişkileri, istihdamdan nüfus kontrolüne, kurumsal siyasetten aile yaşamına kadar pek çok alana sirayet etmektedir. Bu tezin konusu olan STK'lar da şüphesiz bu alanlardan biri olarak değerlendirilmeli ve mülteci kadınların güçlendirilmesine sundukları katkılar bu açıdan da yorumlanmalıdır. Çünkü Alkan ve Çakır'ın da deyimiyle “Cinsiyete dayalı

dinamikleri görmeyen bir toplumsal yapı analizi, basit bir eksiklikle değil, temel bir parametrenin göstereceklerinden yoksunlukla maluldür.” (Alkan, Çakır: 1920).

Bir şey imzalıyorlar işe girerken, işte toplumsal cinsiyet, şeffaflık politikaları, mültecilerle ilgili politikalara dair şeyler. Beş sene önce o dokümanları görünce ne kadar iyi diye düşünmüştüm. Ama hikâyenin içine girince hiç de öyle olmadığını görüyorsun. Özellikle mesela aynı pozisyonda çalışan bir kadın ve bir erkek aynı maaşı almıyordu örneğin. Buradan bile tüm hikâye görülebilir. Kaldı ki bu toplumsal cinsiyet dokümanlarına imza atan, bu protokolleri kabul eden ve bu protokollerin bağlayıcı olduğunu iddia ederek bize de imzalatan kurum sonra aynı işi yapan bir kadın ve bir erkek çalışana aynı ücreti vermiyor mesela. Yazdıkları gibi değiller yani. (Nar, 30)

Görünüş itibarıyla duyarlı olduğunu ama kurumsal olarak gerçek anlamda duyarlı olmadığını düşünüyorum çünkü bir kere yönetim kademesi zaten neredeyse hep erkeklerden oluşuyor, karar verici mekanizmaları erkeklerden oluşuyor ve bu kişilerde sadece belli konferanslarda işte belli toplantı ve etkinliklerde, bu meselelerle ilgili olduklarına dair demeçler veriyorlar ama çalışanlarına yönelik yaklaşımlarında bunları göremiyoruz ücretlere varana kadar kadın erkek ya da işte LGBT çalışanlar arasında ücret eşitsizlikleri olabiliyor. Bunun yanında mobbing uygulamaları olabiliyor bu açıdan ben çok da gerçek anlamda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayan bir mekanizmasına sahip olduğunu düşünmüyorum bu açıdan da gerçekleştirdiğimiz projelerin de yani amaçlar bakımından kadınlara olumlu destekler verdiğini düşünsem de aslında çalışanların kendilerinin maruz bırakıldığı çeşitli eşitsizlikler olduğunu da biliyorum. (Asya, 31)

Yukarıdaki yorumlar, kurumsallaşmış ve ulus aşırı bağlantılar kurmuş STK çalışanları tarafından dile getirildi. Öte yandan nispeten daha küçük çaplı ve mahalli bir vakıfta çalışan bir STK çalışanı konuyla ilgili şunları ifade etti:

Benim burada çalışıyor olmamın sebebi toplumsal cinsiyet ve kadın meselesine bakarken ortak bir yerde buluşuyor olmamız. Sadece yüzeyde oluşan, kadınların neden ayrımcılığa uğradığı, neden eşitsizliğe uğradığının çıktılarına değil kaynaklarına da bakıyor. Onlara da müdahale etmeye çalışarak ve bütüncül bir şekilde yaklaşıyor bu meseleye. (Elif, 40)

Nispeten küçük çaplı STK çalışanları, çalıştıkları kurumun toplumsal cinsiyet eşitsizliğine daha duyarlı ve bu duyarlılığı çalışanları arasında kurabilen bir yapıda olduğunu düşünürken daha kurumsallaşmış STK çalışanları kurumlarının, ücret eşitsizliğinden mobbing gibi kurum içi şiddet biçimlerini de kapsayan bir çalışma kültürü benimsediğini düşünmekte. Cinsiyetçi ilişkiler cinsiyetçi iktidar ilişkileri yaratacağından kurumsallaşmış STK'ların böyle bir kurum kültürünü benimsemesi toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretme tehlikesini taşımaktadır.

3.2.4 Mülteci Kadınların Güçlendirilmesi

Bu çalışmanın saha araştırmasına zemin hazırlayan kaynak incelemesi kısmında çeşitli STK'ların mülteci kadınların güçlendirilmesine yönelik istihdamdan eğitime, sağlık hizmetlerinden yararlanmadan dijital okuryazarlığa kadar pek çok alanda çalışmalar ve projeler düzenlediği görüldü. Peki, tüm bu çalışmaların mülteci kadınların anlam dünyasındaki görünüşü planlanan hedeflerle uyuyor muydu? Başka bir deyişle örneğin ya hiç Türkçe bilmeyen ya da çok az bilen mülteci bir kadınla yürütülen eğitim veya istihdama yönelik bir çalışma, kadınlarda gerçekten güçlendirici bir etki mi yaratır yoksa etki yaratmaktan çok sonuca odaklı bir çalışma kültürünü mü besler buna bakalım.

Güçlendirme, hedeflerin eklenebileceği ölçülebilir bir sonuç şöyle dursun, sabit bir durum veya son nokta değil, bir süreçtir. Her ne kadar yasal değişiklikler, eğitim politikası, kadınları destekleyen mikrofinans girişimleri veya STK'lar tarafından yürütülen çalışmalar gibi müdahaleler ölçülebilir olsa da bunlar 'olanak sağlayan faktörler' veya 'sonuçlar' olarak görülmelidir, ancak tek başlarına güçlendirme olarak yorumlanamazlar. Güçlendirme basitçe başkalarına verilemez. Tabiri caizse arazinin engebeli veya bozuk olduğu, tek başına veya başkalarıyla birlikte seyahat edilebilecek bir yolculuk metaforunda en iyi şekilde geçirilen bir süreçtir güçlendirme. Bir mikrofinans girişiminin, kadınlara özel oluşturulmuş bir teşvik programının veya mülteci kadınların güçlendirilmesi için planlanmış bir çalışmanın ise bu metafordaki yeri olsa olsa yolculuk esnasında çalan iyi bir müziktir. O halde, dış aktörlerin ve müdahalelerin çalışmaları 'kadınları güçlendirmek' olarak değil, güçlendirme yolculuğunda yolculukları yapanlar için yoldaki işaret direkleri, direkler, köprüler,

erzak ve arkadaşlık olarak yorumlanabilir ancak. Çünkü feminist yazının bize öğrettiği gibi, güçlendirme kadınlara 'yapılan' değil, onlar tarafından kendileri için yapılan bir şeydir (Cornwall & Edwards, 2014:7).

Ben literatürde özellikle sivil toplum alanına yerleşmiş toplum katılımı meselesini çok önemsiyorum. Ama aslında zamanında mahallelerde ve yıllardır feministlerin de denediği bir çalışma bu. Bunun şöyle güçlendirici bir etkisi oluyor, sen orada bilgiyi veren ve bilgiyi elinde tutan değil, o bilgiyi paylaştan, birlikte üreten hani o kültürlerin birbirine temas ettiği daha kolektif bir katılım çalışması. Ve o toplumun bütün ayaklarının o alana dâhil olduğu bir çalışma. (...) STK'lar buna genelde çok yanaşmıyorlar. Böyle bir çalışma yürütmüyorlar Türkiye'de. Aksine bilgilerin kendisinde toplandığı ve mültecilerin sürekli kendilerine bağımlı olduğu bir ilişkiyi yaratıyorlar. Bunun sebebi de fonların devam edebilmesi için bağımlı ilişkinin kurulması lazım. Nihai kerte de şunu hedeflemiyorlar çünkü "biz bir gün gitmeliyiz, bu dernekler bir gün kapanmalı." Buna dair bir perspektifleri yok ve bunu istemiyorlar. Aksine kendi varlığının devamı için örneğin "insanlar hala Türkçe öğrenmeyebilir, istihdam sorunu devam edebilir." Bunu böyle aleni söylemiyorlar tabi. Ama buna dönük bir çalışma üretmiyorlar mesela. O alandan çekip gitmeye dair bir çalışma. (...) Güçlenmenin ben her zaman birlikte ve karşılıklı olması gerektiğini düşündüğüm için bizim de değiştiğimiz, mültecilerin de değiştiği ve güçlendiği dolayısıyla bu böyle tek ayaklı bir şey değil. (Nar, 30)

Mülteci kadınların kendilerini ifade etmelerine fırsat tanınması gerekiyor, karşımızdakilerin bir özne olduğunu unutmadan kendi sorunlarını kendi dilleriyle kendi istedikleri kadarıyla ifade etmelerine imkân vermeliyiz diye düşünüyorum. (Asya, 31)

Görüldüğü gibi mülteci kadınlar için daha sürdürülebilir ve kadınların bir parçası olduğu, toplumu da işin içine katan ve proje bitse bile kadınların çalışmalar sürerken kurdukları ilişkiler ve destek ağları sayesinde ihtiyaç duyulan desteği birbirlerine sunabilmelerine imkân sağlayan STK anlayışının, çalışma için kullanılan fon bitene kadar mülteci kadınlarla çalışan fakat fon bitince ortadan kaybolan STK anlayışına göre daha etkili olduğu vurgulandı. STK'lar tarafından mülteci kadınlara daha ihtiyaç duyulan daha işlevsel alanlarda destek verme imkânları olmasına rağmen STK'ların nihai amaçlarını unutarak, daha düşük seviyeli ve aslında ihtiyacın altında olan, kadınları bu anlamda çok da güçlendiremeyen bir çalışma prensibi benimsediklerine değinildi.

Bununla birlikte hassas gruplarla çalışmalar yürütmek için gereken bilgi ve donanıma sahip olmayan kişilerin STK'larda çalışabildiği, STK'ların bu konuda eleyici bir mekanizmaya sahip olmadığı ve bu anlamda hassas gruplarla çalışan STK çalışanlarının da ayrıca bir güçlendirme çalışmasına ihtiyaç duyduğu vurgulandı:

Biz mesela şunları önemsiyorduk yani bir masada oturduğumuzda karşımızda göçmenlerin olması yani o aslında eşit ilişkiyi hiyerarşik bir ilişkiye çevirebiliyor. Bu yüzden özellikle kadın görüşmeciden hassas vakaları olan görüşmecilerle daha eşit ilişki kurabilmek için karşılıklı oturmamayı tercih ediyorduk Bunlar biçimsel olsa bile çok etkileyici faktörler olabiliyor. (Asya, 31)

Çalışmanın birden çok ayağının aynı anda yürütmesi gerekiyor. Güçlendirilmenin sadece mültecilere dönük değil bizim de yani çalışanların da güçlendirilmesi veya çok temel ırkçılık gibi meselelerde bile buna uygun insanların işe alınması lazım. Yani o kadar kötü ki sivil toplumda çalışan insanların tavırları, neler görüyoruz işte mülteciler geldikten sonra “burası kokuyor” deyip cam açan çalışanlar var mesela yani bu düzeyde. (...) Hatta üçüncü bir ayak olarak tercüman ayağı da var. Bu insanlar dil biliyorlar sadece. Dolayısıyla oraya o dili bilmekten ötürü işe giriyorlar. Ve sen onu sanki alandan biriymiş gibi klinik psikoloğun yanında görüşmeye sokuyorsun. Sadece dil bildiği için. Bu insan mesela acaba bu hikâyeleri kaldırabilecek bir psikolojik eşikten geçmiş mi? (Nar, 30)

STK çalışanları ve mülteciler arasında; bilen ve öğreten çalışanlar- bilmeyen ve öğrenmesi gereken mülteciler gibi bir ayrımın güçlendirme çalışmaları önünde bir engel olduğu, gerçek bir güçlendirme çalışmasının her iki tarafın da güçlenerek ve göz hizasında kurulan bir ilişkileneyle mümkün olacağı ve çalışanların da psikolojik ve bazı durumlarda enformasyonel desteğe ihtiyaç duyduğu görülmektedir.

Katılımcıların vurguladığı bir diğer husus dil öğrenmenin önemi oldu. Topluluk içinde konuşulan dili bilmemek sosyal hayata katılmanın önündeki en büyük engellerden biridir. Ancak Suriye'den ilk gelişlerin üzerinden on bir yıl geçtiği ve hepsi için olmasa da bazı mültecilerin geçen bu zamanda dil konusunda gelişim gösterdikleri düşünülürse dil eğitiminin daha üst düzey becerileri kapsayacak şekilde farklılaştırılmasının önemi vurgulandı. Günlük konuşmalar düzeyinde bir Türkçe dil bilgisi günü kurtarabilirken eğitime örgün veya yaygın eğitimler yoluyla devam

etmeyi düşünen mülteci kadınlar için yeterli olamıyor. Edwards ve Cornwall'ın da belirttiği üzere kadınların güçlendirilmesi ister bireysel bir yolculuk olarak ister toplu bir mücadele olarak kavramsallaştırılsın, kadınların toplumsal yapılarda, değerlerde ve davranışlarda değişiklikleri teşvik etmek için seslerini bulmaları ve kullanmaları çok önemlidir (Cornwall & Edwards, 2014:13).

Kadın olarak ve mülteci olarak buradaki sosyal hayata katılımlarının önünde çok ciddi engeller var. Dil bariyeri var örneğin, dil öğrenmenin sosyal hayata katılmalarında daha güçlendirici olacağını düşünüyorum. Kendileri de böyle düşünüyorlar. (Elif, 40)

Devamlı Türkçe kursları yapar dernekler ama hep A1, A2 seviyesinde. Bu kadınlar artık mesela açık öğretime de yazılmak, daha da ileri düzeyde öğrenmek istiyorlar. Ama fonlar nedense B1, B2 düzeyini hiç düşünmüyorlar. Zaten A1, A2'yi öğrendiler de on bir senedir burada yaşayan insanlar var. A1, A2 kalmadı artık. (Nar, 30)

Bizim amacımız Türkçe öğrenerek bu kadınların Türkiye'deki haklara erişimini desteklemek. Dil konuşamayan kadın doktora gittiğinde şuram ağrıyor, buram ağrıyor, çocuğumun aşısı geldi diyemiyor. (Berfu, 32)

Kadınların STK'ların kendileri için sunduğu etkinliklerden yararlanmasının önündeki bir diğer engel ise çocuk bakımındır. Çocuk bakımının da diğer bütün ev işleri gibi mesai saati yoktur; toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara yığıldığı bütün bu işler bir bütün halinde günlük yaşamla iç içe girmiş, onun parçası haline gelmiş bir emek sürecini oluşturur. Bu bakımdan kadınların çalışmalarını, etkinliklere ayırdıkları zamanları, boş zamanlarını ve günlük yaşamlarını birbirinden ayırmak çok güçtür. Çünkü çocuk ve yaşlı bakımı da dâhil kadınlar tarafından yapılan işler, günlük yaşamın ta kendisidir (Savran, 2009:20).

O yüzden dil öğrenme olanaklarından yararlanamıyorlar çünkü çocuklarını bırakacak yer bulamıyorlar. Ama biz onlara kreş imkânını da sunabiliyoruz ve çocuklarını bırakıp tek başlarına sosyalleşebiliyorlar. Bunun mülteci kadınlar için çok önemli olduğunu düşünüyorum çünkü hem kendi topraklarından sökülüyor hem de bütün sosyal çevresini kaybetmiş oluyorlar buraya geldiklerinde. Bu kadınları bir araya getirmenin çok güçlendirici olduğunu düşünüyorum.

Etkinliklere katılabilmeleri için, sosyalleşebilmesi için kadınların kreş hizmeti veriyoruz. Çeşitli atölyeler yapıyoruz hem çocuklarla hem annelerle. Anneleri başka atölyelere katılabilsinler diye çocuklarla başka atölyeler yapıyoruz. (Elif, 40)

Burada biz çocuklara gündüz bakım evi değil de oyun ablalığı yapıyorduk gönüllülerimizle birlikte. Hem çocuklarını güvenli bir yere bırakıp çalışabiliyorlardı hem de çalışırken diğer arkadaşları ile sosyalleşebiliyorlardı. (...) Bunun dışında çocuklarla yürüttüğümüz aktiviteler var. Çocukların da sosyal uyumlarını geliştirmek ve eğitim ve okuldaki ödevlerine destek olmak gibi mesela, gönüllülerimiz var bizim çocuklarla etkinlik yapan. Çocuklarla onları buluşturuyoruz (Candan,32)

Mülteci kadınların etkinliklere katıldıkları esnada çocuklarını bırakacak yer sıkıntısı mahalli STK'larda belki mülteci kadınlar ve çalışanlar arasında samimi bir ortam kurulmasından kaynaklı daha kolay çözülebiliyor. Örneğin çalışanlar kadınlarla yapılan faaliyetlerle eşzamanlı çocuk faaliyetleri de düzenliyor. Bu sayede kadınlar çocuklarını güvenebilecekleri bir yere bırakabiliyor ve STK'nın kendilerine sunduğu hizmetlerden daha iyi bir oranda yararlanabiliyor. Kurumsallaşmış STK'larda ise bunun sağlanması ancak çocuklara özel olarak düzenlenmiş ve annelerinin atölyeleriyle eş zamanlı yürütülecek çalışmaların yapılmasına bağlı.

3.2.5. Güçlendirmeye Yönelik Çalışmalar

UNDP'nin kalkınma konusundaki en önemli yayını olan İnsani Gelişme Raporu güçlendirmeyi “insanların kalkınmaya katılımı ve kalkınmadan faydalanması” olarak tanımladığı raporda kadınların nasıl güçlendirilebileceğine dair beş maddelik bir gündem vermiştir: ilki yasal reformlar; ikincisi kadınlar için daha iyi istihdam fırsatları; üçüncüsü siyasette ve kamusal karar alma alanlarında kadınlar için adil kota uygulaması; dördüncüsü evrensel kadın eğitimi, gelişmiş üreme sağlığı hizmetleri ve artan kredi olanakları ve sonuncusu kadınlar için daha fazla ekonomik ve politik fırsatlar yaratacak programlara yönelik artan uluslararası ve ulusal destek (UNDP 1995: 1). Bu beş maddenin hepsinin, Türkiye'deki mülteci kadınların birçoğunu

kapsadığını ileri sürmek mümkün olmasa da özellikle yasal düzenlemeler, eğitim, istihdam ve gelişmiş üreme sağlığı hizmetleriyle ilgili bir ortaklıktan söz etmek mümkün.

Bununla birlikte çağdaş uluslararası kalkınma politikasında ve uluslararası kalkınma ajansları tarafından üretilen tanıtım materyallerinde ortaya çıkan güçlendirme versiyonları, öncelikle kadınların kendilerini birey olarak güçlendirecekleri maddi araçların edinilmesi ile kazanma ve harcama güçlerini yönlendirdiklerinde ortaya çıkan faydalarla ilgilidir. Oldukça farklı konumlara sahip farklı kurumsal ve kalkınma aktörlerini benzer mesajı, hatta bazen kelimesi kelimesine aynı mesajı verirken görmek mümkün. Buna göre kadınların güçlendirilmesinin en yaygın beyanı 'potansiyelin serbest bırakılması' gibi içsel değerinin ortaya çıkarılmasını vurgulayan mesajlardır. Tabi milyarlarca kadın işçinin işgücünden ve üreticiler olarak dönüştürücü ekonomik etkilerinin kullanılmasından bahsedilmeden sadece büyümeyi sağlayacak tüketicilere seslenen mesajlar bunlar (Cornwall & Edwards, 2014:8). Güçlendirme vaatleri sunarken tabandaki uygulanabilirliğini göz ardı eden örneğin ucuz işgücü ve “yedek işçi ordusu” potansiyeli yaratan mülteci kadınları ihmal eden yaklaşımları belirleyen, kadının özel bir biçimde ezilmesi olgusu, Tekeli’nin vurguladığı gibi sermayenin kadını sürekli, sömürülmeye hazır bir emek gücü olarak tutmasına bağlıdır (Tekeli, 2017:20).

Bizim bir kadın sosyal iktisadi işletmemiz var. Kadınlar bu topluluk merkezimizde bir atölyeye sahipler ve bir ofisleri var. Burada gelip üretim yapıyorlar, el sanatlarına dayalı bir üretim. Bu ürünleri satarak kendi ev ekonomilerine gelir yaratmaya çalışıyorlar. (...) Bunun dışında kadınların sosyal becerilerini geliştirmesine yönelik işte dil becerilerini geliştirmesine yönelik projelerimiz oluyor. Bu projeler çerçevesinde aktiviteler yapıyoruz. (Candan, 32)

Her ay yaptığımız bilgilendirme toplantılarımız var, yani temel haklara erişimle ilgili. Hastaneden nasıl randevu alınır da olabilir bu, çocuk korumayla da ilgili olabilir bu, evlenip boşanma hakkıyla da ilgili olabilir, kiracı haklarıyla da ilgili olabilir, bunun gibi böyle her türlü konu diyebilirim. Bu tür konularda bilgilendirme seansları yapıyoruz. (Berfu, 32)

Kadınların toplumsal cinsiyet eğitimi almalarına yönelik çok sık eğitimler düzenliyorduk bu eğitimler de daha çok taciz nedir, tacize karşı neler yapılabilir ya da ev içi ilişkilerde eşler arası ilişkiler nasıl olur? Bu sadece mülteci kadınlara yönelik de yapılmadı bu arada, mülteci erkeklere yönelik eğitimler de vardı, bu da önemli çünkü çoğunlukla zaten aile içerisinde böyle kadına yönelik şiddet ya da hani toplumsal baskılar olduğu için erkeklerin de eğitilmesi gerektiği düşüncesiyle erkeklere yönelik de toplumsal cinsiyet eğitimleri veriliyordu. Bunların yanı sıra zaman planlamaları ile ilgili eğitimler verdik, göçmen kadınların vakitlerini verimli kullanabilmeleri hem çocukların dersleriyle ilgilenebilmeleri hem de iş aramak için kendilerine bir meslek edinmeleri için kurslara katılmaları için veriyorduk. (Asya, 31)

Farklı seviyelerde Türkçe dersi veriyoruz. Kadınlarla dikiş atölyelerinde ve dizayn atölyelerinde birlikte çalışıyoruz. Bunları yaparken aslında kadına yönelik şiddet ne demek bunu da öğreniyorlar aslında. (...) Kadınlara sağlık konusunda işte cinsel sağlık, çocukların eğitimi konusunda Türkiye'deki sistem nasıl, nasıl faydalanabilirler, karşılaştıkları güçlükler ne ayrımcılık ne istihdamla ilgili eğitimler yapıyoruz mesela çünkü birçoğu çalışma hayatını bilmiyor. (...) Mesela çok fazla parça başı çalışan kadınlar var, bu iş çok ucuz olduğu için ve Suriyelilerin gelişileyle daha da ucuzladığı için arabulucular bu kadınları hemen kapıyorlar ve bu kadınlar için bu bir istihdam normu haline geliyor. Güvencesiz çalışmayı, kayıt dışı çalışmayı normal zannediyorlar. Biz onlara bu konudaki haklarını da anlatmak istiyoruz. Kadınlar güvenceli işlere nasıl erişebilirler, buna dair görüşmeler yapıyoruz. Atölyeler düzenliyoruz. Bir de şiddet hattımız var, orada da hem sosyal hem hukuki destek veriyoruz. Özellikle son zamanlarda ikamet sorunu yaşayan başka şehirlerden gelen kadınlardan çok fazla telefon alıyoruz. Burada herhangi bir sosyal hizmetten faydalanamıyorlar başka bir şehirden geldikleri zaman, kayıtlı oldukları şehirden çıktıkları zaman yani. Polis geri göndermeye çalışıyor geldikleri şehre, onlar da şiddet gördükleri şehre geri dönüyorlar vs. göçmen kadınların yaşadıkları zorluklardan yola çıkarak bir ilk adım merkezi açmaya çalışıyoruz. Bir kadın istasyonu aslında. İkametgâh sorunları yaşayan, il göç idaresinde problemler yaşayan kadınların bu sebepten dolayı da sokakta ya da polis karakolunda iki üç gün geçirmek zorunda kalan ya da geçiremeyip tekrar eve dönmek zorunda kalan kadınların gelip bekleyebilecekleri, yatabilecekleri çocuklarıyla birlikte kalabilecekleri ve o sırada da sosyal, hukuki ve psikolojik destek alabilecekleri ve kendilerine bir yol haritasının çizileceği bir merkez açıyoruz. (...) Bir fon aracılığıyla son üç ay içerisinde şiddet görmüş ve şiddetten kaçmış Türkiye'deki Suriyeli kadınlara doğrudan para yardımı yapıyor. Neredeyse altı aydan bir yıla kadar ev kiralayıp orada çocuklarının masraflarını karşılayıp, bir hayat kurabileceği kadar parayı nakit elden veriyoruz. Aslında biz vakıf olduğumuz için kendi öz kaynaklarımızdan yardım yapıyoruz ama bir de artı olarak böyle bir şey de var. Şu ana kadar on beş yirmi kadını bundan yararlandırdık. (Elif, 40)

Hem bireysel terapiler hem on kişilik grup terapileri veriyoruz. Bizim yöntemimiz şöyle, bize gelen ilk vakaya sorduğumuz sorular var, verdiği yanıtlara bakarak biz bu vakaya hizmet verebilir miyiz veremez miyiz bu bir, eğer verirse grup terapisiyle mi bireysel terapiyle mi yürütmeliyiz, bu uzmanların işi benim işim değil. Bizim on tane grup terapimiz var, her birinin de bir ismi var. (...) Grup terapisi bittikten sonra vakaya biz şunu soruyoruz, “hikâyeni anlatmak ister misin?” bu şifanın bir türü. Evet, anlatmak isterim derse “hikâyeni biz yazabiliriz” diyoruz. “Evet, yazın “derse, bir kadın yazar arkadaşımız var ona gönderiyoruz o derliyor, gerekirse tercüme ediyoruz. “Ben hikâyemi sadece kendim için yazmak istiyorum “derse hikâyesini getirip veriyoruz. Artık kendisi daha sonra çocuklarına anlatacak ya da işte eşiyle veya kardeşi döndükten sonra diyecek ki, bak ben ne yapmışım. Yok, eğer ben hikâyemi herkese anlatmak istiyorum derse, İngilizceye çevirmesinde, sosyal medyada paylaşmasında ona yardımcı oluyoruz. Savaş şoku yaşayan insanlar için bu, adaletin bir parçası oluyor, şifanın da bir parçası oluyor. Aynı zamanda bizim onlarla sanat terapisi çalışmalarımız var. Kendi hikâyesini nasıl anlatmak isterse biz ona destek veriyoruz, ihtiyaçlarını temin ediyoruz ve ta ki o hikâyesini anlatana kadar onlarla birlikte yürüyoruz. (Riyad, 46)

Katılımcılar STK’ların kadınların güçlendirilmesine yönelik çalışmalarını yukarıdaki gibi özetlediler. Beceri eğitimlerinden bilgilendirme görüşmelerine, fon yardımlarından bireysel/grup terapilerine kadar önemli alanlarda güçlendirmeyi hedefliyor bu çalışmalar. İstihdam alanında özellikle kadın mültecilerde kültürel kodların getirdiği bir durum söz konusu. Aynı şekilde sosyal yaşama dair de mülteci kadınların hayatında çok yeni olan şeyler var.

Sadece patriyarkal nedenlerle değil, o da var ama mülteci kadınlar Suriye’de hiçbir zaman çalışma ihtiyacı diye bir şey duymamışlar. Bir kişinin çalışmasının yettiğini düşünüyorlarmış. Mesela fatura ödemiyorlarmış orada. Hatta Türkiye’ye geldiklerinde Türkiye’de yabancı oldukları için fatura ödediklerini düşünüyorlardı. Biz onlara, biz de fatura ödüyörüz falan dedik. Ama buraya gelince özellikle son yıllarda kadınlar iş gücü piyasasına girmek istiyorlar artık ama nasıl gireceklerini bilmiyorlar, haklarından bihaberler, neler yapabileceklerini, nasıl meslek eğitimi alacaklarını bilmiyorlar. Bu konuda yönlendirmeler yapabiliyoruz, bazı eğitimler veriyoruz ama bunu iş ve işçi bulma kurumu gibi yapmıyoruz. (Elif, 40)

Mülteci kadınların bu denli yabancı oldukları bir durumda güçlendirme, öngörülebilir sonuçları olmayan bağlamsal ve ilişkisel bir süreçtir. Bu süreçteki çoğu şey müzakereye bağlıdır. Güçlendirme böyle bir durumda, eylemlere dönüştürülen ve belirlenebilir sonuçlar veren, kesin seçimlerle ilgili olmaktan çok dinamik ilişkiler ve deneyimlerle ilgili bir şey olarak ortaya çıkar. Çoğunlukla, kadınların kendilerini içinde buldukları durumlara nasıl yaklaştıklarına ve yolculuklarında karşılaştıkları güçlükleri yönlendirmek ve onlarla müzakere etmek için ellerindeki araçlara bağlıdır (Cornwall & Edwards, 2014:24). Bu bağlamda STK'ların çalışmalarına bakıldığında mahalli ve küçük çaplı STK'larda, derinlemesine ve güçlendirici etkiler yaratma şansı daha yüksek ancak desteklerin sınırlı sayıda kaldığı çalışmalar yapılırken, kurumsallaşmış STK'larda proje bazlı etkinliklerle çok sayıda kadının hayatına nispeten küçük dokunuşların yapıldığı çalışmalar göze çarpmaktadır. Bu dokunuşların kadınların hayatında ne derecede bir güçlendirici etki yarattığı şaibeli. Zira katılımcı sayıları çok olsa da çalışmaların, kadınların hayatında ne gibi bir değişiklik yarattığıyla ilgili gözle görülür bir sonuç bulunmamaktadır.

3.2.6 Değişimler, Dönüşümler

Feministler tarafından savunulan güçlendirme yaklaşımı, devlet aktörlerinin değişimi gerçekleştirmeye yönelik siyasi iradesinin yanı sıra kadınların politik değişim talebine de birincil derecede önem vermektedir. Feministler bireysel ve grup güçlendirmeyi söylemlerinin merkezine koyarlar. Güçlendirmeyi sosyal dönüşümün temeli olarak görürler (Abdullah, 2014:69). Güçlenmenin ileriye doğru bir gelişim süreci olduğu düşünülürse STK çalışmalarının mülteci kadınlar üzerindeki yarattığı değişimlere bakmak gerekir.

Bir çalışmada mülteci kadınlarla eleştiri / öz eleştiri mekanizması kuracağız. Her Cuma toplantıda hem beni eleştirdikleri hem de birbirlerini eleştirdikleri bir çalışmaydı bu. Önceleri bana “Sen çok iyisin, hiçbir sorun yok” derlerdi sonra zamanla “Burada burada yanlış yapıyorsun, bunu bir daha yapmamalısın” gibi şeyler söylediler. Veya işte “Sen bunu yanlış yaptın ama biz de sana yanlış yaptık, biz de daha disiplinli olabilirdik” gibi. Sonra bir gün bu mekanizmayı kendi aralarında konuşmuşlar bana “biliyor musun bu çok iyi bir çalışma” dediler.

Nedenini sordum, biz sana burada itiraz edebildiğimiz için normalde başka insanlara da itiraz etmeye başladık, “hayır bana bunu diyemezsin, bu yaptığın doğru değil” gibi. “Ben burada kendi memleketim olmadığı için bazı şeylere hakkım olmadığını düşünürken o bana sadece Türkiyeli olduğu için bunu yapamaz.” (Nar, 30)

Psikososyal destek temalı kadınlarla etkinlik yapmıştık biz bu projemiz kapsamında bundan üç ay önce beden atölyesi diye. Aslında burada kadını mental olarak rahatlatmak ve kendi bedenini tanımasıyla ilgili bir atölyeydi. Yaklaşık on katılımcımız oldu ve öncesinde tabii fiziksel bir aktivite olduğu için kültürel hassasiyetler ve dini hassasiyetler sebebiyle katılmakta çok çekingen davranmışlardı ve biz onlara bir söz verdik, o gün merkezde hiç kimse olmayacak sadece kadınlar ve kadın profesyonel bir arkadaşımız gönüllü arkadaşımız liderlik etti workshop’a. Ve boşalttık merkezi tamamen sadece onların olacağını, perdelerin kapalı olacağını söyledik. Ve müzik de vardı tabii ki bu aktivitede. Bir süre sonra kadınlar üç gün peş peşe dörder saatlik bir aktivite olarak devam etti. Gün sonunda yani üçüncü günde kendini rahat hissetmeyen o kadınlar kendi kültürlerine ait müzikleri koyarak atölyeyi yönlendirmeye başladılar ve aslında bedenlerini hiç tanımadıklarını, hiçbir şekilde düşünmediklerini, bedensel sağlığın mental sağlığa ne kadar etki ettiğini ve bakış açılarının değiştiğiyle ilgili bize geri dönütler vermişlerdi. (Candan, 32)

Kadınlardaki değişim yukarıdaki örneklerde olduğu gibi bazen kendini, itiraz mekanizmasının gelişimi ya da kadınların yabancılaştığı bedenleriyle bağ kurabilme becerisi olarak gösterirken bazı durumlarda kendine zarar veren sosyal bağlarından kurtulma iradesine ve hatta yaşadığı cinsel travmaları toplumsal bir nedene bağlayabilme bakışı şeklinde gösterebiliyor.

Çok fazla şiddet mağduru kadının hukuki haklara erişimini sağlayarak zorlu süreçlerden geçerek boşanmalarını sağlayabilmiştik. Bu benim için önemli çünkü bugün Türkiye’de sadece mültecilerin değil tüm kadınların maruz kaldığı şey şiddet. Neredeyse toplumdaki çoğu kadın fiziksel şiddet, sözlü şiddet, psikolojik şiddete maruz kalıyor ve bunlara dair neler yapabileceklerine dair bilgi ve danışmanlık veriyoruz. Bu da onların kendilerini daha güçlü, yalnız hissetmediklerini ve böylelikle bu başvuru süreçleri içinde yer alabildiklerini görüyoruz. Bu da bence özgürleşmelerini sağlıyor. Görece daha özgür bir hayata kavuşabiliyorlar. (Asya, 31)

Türkiye’ye geldikten sonra boşanabilen çok fazla kadın var bu arada Suriyeliler arasında. Ve neyse ki imam nikâhlı olsa bile Türkiye sınırından geçtiklerinde onlar kayıtlara evli olarak

geçiyorlar ve medeni kanuna tabii oluyorlar. O yüzden Suriye’de imam nikâhlı görünse bile boşanabiliyor ve buradaki haklardan faydalanabiliyor. (Elif, 40)

Cinsel mağduriyet yaşayan kadınlarda çocuk yapma ihtimali zor oluyor. Psikolojik etkilerinden dolayı oluyor bu. Mesela beni çok etkileyen bir vaka vardı, çok güzel sesi olan ve çok güzel şarkı söyleyen bir kadın hiç şarkı söylemiyordu. İlk defa bizim merkezde şarkı söylemeye başlamış. Bana şunu anlattı, “benim engelli bir oğlum var ondan çok nefret ediyordum. Bazen damın üzerinde çıkıp onunla birlikte intihar etmeye çalışıyordum. Sizin sayenizde hayatım değişti, artık en çok sevdiğim oğlum bu oldu. Onun sevdiği yemekleri konuşmasa bile anlıyorum onu yapıyorum.” Geçenlerde kendisi bir faaliyetimize gelmişti görüşmüştük, üç aylık hamile olduğunu söyledi. (Riyad, 46)

Tecavüz sonrası hayatta kalanlar çoğunlukla kadınlardan, saldırganlarsa erkeklerden oluşmakla kalmaz, kadınlara erkekler tarafından tecavüz edilmesi olgusu yaşamda cinsler arasındaki eşitsizlik olgusunun ortaya çıkmasıyla da bütünlük içindedir. Dokunulmazlık altında yakınlığın istismarı, toplumda iktidarın en son göstergesidir. Tecavüz, kadınların erkeklere göre aşağı konumda oluşunun kanıtı ve uygulamasıdır. Dişi cinsi bir toplumsal cinsiyet olarak tanımlayıp damgalayan tecavüz, dişil olanı saldırılabilir olmakla, dişil cinselliği de zorla ele geçirilmekle bir tutar. Cinsel saldırı tehdidi, kadın olmaktan dolayı cezalandırılma tehdididir. Devletin cinsel saldırıya karşı yasaları vardır ama onları pek uygulamaz. Hukuken yasak olan tecavüze toplumsal olarak hoşgörü gösterilebilir. Çoğunluğu genç kız ve kadınlar olan cinsel suçların kurbanları bu yüzden bu suçların çoğunluğu erkek olan saldırganlarına göre dezavantajlı durumdadırlar (Mackinnon, 2003:280). Bir kadın maruz kaldığı cinsel şiddeti anlamlandırmaya çalışırken bunun kendisiyle ilgili değil, toplumsal ve kültürel olarak üretilmiş toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle ilgili olduğunu açıklığa kavuşturduğunda güçlenme gerçekleşir.

3.2.7 Etkinliklere Katılım

STK’lar tarafından gerçekleştirilen etkinliklere katılım noktasında mülteci kadınların önünde çocuk bakımı gibi ev işlerinin çıktığı daha önce belirtilmişti. Konuyla ilgili katılımcılar salgın döneminde yüz yüze atölyelerin yerini alan çevrimiçi

Çalışmalarda kadınların katılım oranının yükseldiğini belirttiler. Bununla birlikte çevrimiçi etkinliklerde yüz yüze etkinliklerdeki verimi yakalayamadıklarını da eklediler. Ayrıca STK'lar tarafından mültecilere yönelik yapılan çalışmalardan kadın mültecilerin daha yüksek bir oranda yararlandıkları da yine mülakatlardan çıkan sonuçlar arasında.

Bizim bir çalışmamızda üç bin iki yüz kadına ulaşıldı. Kadınlar daha fazla katılım sağlıyordu erkeklere oranla. Ama kadınların bu oranda katılmalarının sebebi bence çocuk alanı olmasıydı. Kadınlar etkinliklere katılırken bazı arkadaşlarımız kadınların çocuklarıyla farklı etkinlikler yapıyordu. Yani çocuklarla ayrıca ilgilenme fırsatımız olduğu etkinliklere katılım daha yüksek olurken bunun mümkün olmadığı etkinliklere katılım düşük oluyordu. Çünkü kadınlar çocuklarını bırakacak yer bulamıyorlar, gelemiyorlar. (Nar, 30)

Biz erkeklere erişimde biraz daha zorlanıyoruz çünkü onlar iş hayatında oluyor ve çok böyle katılımı ilgili bir şeyleri olmuyor açıkçası. Kadınlara ulaşmak o anlamda daha kolay oluyor. Yani hem toplumsal cinsiyet rollerine baktığımızda kadının işi biraz daha ev içi olarak görüldüğü için etkinliklere katılmaları da daha uygun olabiliyor onlar için. O yüzden kadın mültecilere ulaşmak daha kolaydır. (Berfu, 32)

Daha sınırlı bir katılım oluyordu ancak yüz yüze olduğu için çok daha etkin daha verimli ve nitelikli geçiyordu Tabii ki belli zorlukları oluyordu yani evden kalkıp gelmek yol parası vererek gelmek orada gün boyu kalmak çünkü bakıma muhtaç diğer aile üyelerini evde bırakmış oluyorsun ve onların saatlerini o kurumda geçirmesi ayrı sorunlar yaratabiliyordu. Fakat sınırlı sayıda bir katılım olsa da gelmeleri zor olsa da faydalı olduğunu düşünüyorum yani kendilerinin beyanları da o yönde. Tabii ki çalışmaların yani en başından sonuna kadar kalan sayısı da çokça değişiyordu. Bu açıdan belki kurumların daha fazla desteklemesi gerekebilirdi. Yani hem ekonomik olarak desteklemesi. Mesela çalışmalar belli bir mekânla sınırlı olduğunda daha az katılım olabiliyordu, daha seyyar daha mobil bir şey olabilir katılımı artırmak açısından çünkü çok uzak semtlerden gelenler oluyordu bu yüzden bir sayı olarak oranın çok yüksek olmadığını düşünüyorum. (Asya, 31)

Daha fazla kadına ulaşabiliriz bu anlamda memnun değilim katılım oranından ama bunu yapmak için bizim mahallelere inmemiz gerekiyor. Biz çok mahallelere inemiyoruz şu anda. Kadınlara ancak diğer kadınlar vasıtasıyla ulaşabiliyoruz. Ama daha çok kadına ulaşmak istiyoruz. Bir taraftan da diğer STK'larla karşılaştırıldığımızda katılım oranımız belki çok düşüktür. Çünkü onlar yaptıkları projelerde çok yüksek rakamlarla çok sayıda kadına ulaşmayı amaçlıyorlar. Bizim mesela rakam derdimiz yok yani evet bizim de yaptığımız projeler var ama

oraya daha mümkün rakamlar yazmaya çalışıyoruz her zaman. Sırf fon alacağız diye beş yüz kadına ulaşacağız demiyoruz yani. O yüzden de biz daha çok içeriğe odaklanmaya çalışıyoruz. (...) Biz ama sadece yardım mekanizması gibi yüzeysel bir etkidense derinlemesine bir etki yaratmak istiyoruz. O yüzden belki rakam olarak az ama ben etkisinin daha yoğun olduğunu düşünüyorum. Bir de şöyle bir şey var, mülteci kadınlar STK'lardan yorulmuşlar. Onlarca STK var, mülteci meselesi kadın meselesi çok fon getiriyor, şimdi bunu da konuşmak lazım. Özellikle mülteci kadın çalışıyorsan bir sürü yerden fon bulabiliyorsun. Böyle olunca da gerçekten STK'lar kadınları yakalarından paçalarından çekiştirmeye başladılar. Yani kadınlar gelmeyeceğini söylüyor ama zorla getirmeye çalışıyorlar bu yüzden kocasından şiddet gören kadın var mesela. Bunun suistimale döndüğü noktalar da var. Zaten ben çok kurumsal bir STK çalışmasını sakıncalı buluyorum. İnsanlarla bir şeyler yapmak istiyorsan biraz daha mahalle çalışması gibi o kadınları metalaştırmayacak bir biçim bulunması gerekiyor. Ama çoğu STK kadınları metalaştırıyor, kadınlar onlar için ulaşılabilir ama sonra belki unutulup gidecek bir rakam sadece veya bir sonraki çalışmada tekrar kullanabilmek için tutuyor kadınları. Rakam olarak tutuyor yani. Ama o kadınların hayatında sahici bir etki nasıl yaratılır, bütün hayatlarını etkileyebilecek bir etki nasıl yaratılabilir diye düşünülmeli. (Elif, 40)

Görüldüğü gibi bazı katılımcılar STK çalışmalarının belirli bir mekânla sınırlanmamasının, bunun yerine mülteci kadınların yaşam alanlarına doğru yayılan daha seyyar, mahalli bir hale getirilmesinin daha güçlendirici bir etki yaratacağı görüşünde. Ne var ki ulus aşırı fonlarla çalışmalarına yön veren STK'lar için bu çok da iç açıcı bir çözüm önerisi olmasa gerek. Nitekim Savran'a göre STK'lar sivil toplumu yücelten politika anlayışının evrildiği yeni bir biçimdir. Sivil topluma atfettiği olumluluk açısından, onu bir özgürlük alanı olarak gördüğü ölçüde eskisiyle süreklilik içinde olan, fakat yeni toplumsal hareketlerin patriyarkal kapitalizme yönelik radikal muhalefetlerini geride bırakmış olmaları bakımından yeni bir safha söz konusu artık. STK'lar artık düzene muhalefet eden toplumsal hareketlerin araçları olmanın dışında bir konuma yerleşiyorlar. Mesele artık sınıf politikasının yerini alacak bir muhalif hareket anlayışını savunmakla ilgili değil; mesele artık düzen karşıtlığının geride bırakılmış olmasıyla ilgili (Savran, 2013: 10).

Kurumsallaşmış STK'lar daha çok ulus aşırı fonlar üzerinden çalışmalarını yürüttükleri için mümkün olduğunca çok sayıda kadına ulaşmaya çalışıyor ancak bu tür etkinliklerde kadınlar üzerinde ne kadar kalıcı izler bıraktıkları tartışılır. Mahalli

STK'larda ve vakıflarda durum daha farklı. Katılımın az ama etki gücünün çok daha derin olduğu etkinliklerden söz etmek mümkün bu tür STK'larda. Çünkü örneğin vakıfların kendi kaynakları var ve bu anlamda yaptıkları işlerde daha özerkler. STK'lar açısından bu duruma bakıldığında mülteci ve kadın projelerinin çok fazla fon getirdiği görülebilir. Ancak projeci bir yaklaşımla bu konuları ele almak mülteci kadınlara yardım etmeyi amaçlarken onlara zarar da verebilir ayrıca zaten savaş şoku yaşıyıp yerinden edilmiş mültecilerin güçlendirilmesi gibi önemli bir meselenin içini boşaltabilir.

Mülteci kadınların yapılan etkinliklere katılım oranına bakıldığında STK'ların yol parası gibi ekonomik destek verdiği çalışmalara katılımın düzenli ve çok, ekonomik desteğin verilmediği çalışmalara katılımın az ve düzenliliğin neredeyse olmadığı görülür. Ayrıca salgın döneminde çevrimiçi forma dönüşen etkinliklerde kurumsallaşmış STK'larda çevrimiçi katılım oranı düşük olurken mahalli STK'lar ve vakıflarda çevrimiçi etkinlikler daha yüksek katılımlı oluyor. Bu durum kurumsallaşmış STK'ların katılımcılarıyla daha yüzeysel ilişkilendiğini, mahalli STK çalışanlarının ise az sayıdaki katılımcıyla daha güçlü bağlar kurduğunu kanıtlar niteliktedir.

Çalışmalara düzenli katılıyorlardı. Çok ekstrem durumlar haricinde katılıyorlardı çünkü bizde okul servisi gibi bir araç vardı ve o araçlar etkinliğe gelecek kadınları tek tek toplayıp etkinliğe getirip sonra tekrar evlerine bırakıyordu. Katılıyorlardı o yüzden. (Nar, 30)

Katılım gösteriyorlar. Yaptığımız etkinliklerde de kadınlar çok sayıda katılım gösteriyor. (Berfu, 32)

Bazı çalışmalarımızda göçmenlerin geliş gidiş yol masraflarını karşılayıp çok cüzi bir miktarda da harçlık verdiğimizde katılım sayısı artıyor ama hem masrafları karşılamayıp hem de harçlık vermediğimiz de insanlara bu ek bir külfet olacağı için insanlar gelmiyor haklı olarak çünkü orada sadece gönüllü olarak katılması onda ekstra bir maliyete neden olacağı için ekonomik olan baskın oluyor ve katılımı azaltıyor. Bu çalışmaları da bu açıdan ekonomik destek veriyor mu vermiyor mu diye ayırmak gerekir. Ekonomik destek veren çalışmalara katılım düzenli ve çok ekonomik destek vermeyenler de katılım az ve düzenlilik neredeyse yok. (Asya, 31)

Genelde katılım sağlıyorlar, biz mesela atölye çalışmalarına salgın döneminde çevrimiçi devam ettik. Oradan da katılabilirdiler düzenli olarak ama tabi ev işleri, çocuk bakımı ve yaşlı bakımı çoğu zaman engel oluyordu. Geniş aile olarak yaşıyorlar çünkü. Bazen kocaları da izin vermeyebiliyor. İşte yemek saati oluyor bir şey oluyor mesela şimdi Ramazan'da gelmiyorlar neredeyse. Ev içi yükleri çok fazla olduğu için ve toplumsal kültürel nedenlerle gelmeyebiliyorlar. Ekonomi kötüleştikçe gelmiyorlar, belki iş arıyorlar belki çalışıyorlar, belki parça başı iş alıyorlar. Mesela biz online eğitim düzenliyorduk, eğitmen arkadaş şey dedi haydi kameraları bir açın da yüzlerinizi bir görelim, açtılar hepsi elinde bir iş yapıyor yani. O yüzden online katılım daha çok oluyordu hem işlerini yapıp hem katılabiliyordu. (Elif, 40)

3.2.8. “Bana damdan düşeni getirin”

Katılımcılara sivil toplum alanındaki tecrübelerine dayanarak mülteci kadınlar için güçlendirici bir çalışmanın nasıl olması gerektiği sorulduğunda aşağı yukarı benzer cevaplar alındı. Birçoğu mülteci kadınların kümeler halinde çeşitli STK'ların atölyelerine kapatılmasındansa kadınların yaşadıkları mahallelere açılma konusunda ve mülteci kadınların bir araya getirileceği, birbirlerinin deneyimlerinden öğreneceği kolektif bir çalışma konusunda hemfikir. Her kafadan farklı bir sesin çıktığı durumda sorunu en iyi anlayacak olanın o sorunu daha önce bizzat yaşamış kişi olacağını vurgulayan Nasreddin Hoca'nın “Bana damdan düşeni getirin” dediği o ünlü deyişindeki gibi “damdan düşen” sorunu daha iyi ifade eder, çözüm önerisini de.

Bir dayanışma ağı, bir dayanışma ilişkisi kurulabilir diye düşünüyorum. Bu mahalle bazlı olabilir ya da belli bir Amaç etrafında toplanan kadınların yani daha deneyimlerini paylaştıkları, kadın mücadelesinde de öyledir ya sonuçta yaşadıklarımızı anlatırız ki başkaları da yaşamadan deneyimlerden öğrenebilsin diye. Ya da sadece anlatmak için orada, yani bir amaç gütmekten, karşımızdakinin bir şey yapamayacağını bilsek bile sadece anlatmak bile isteriz. Yani böyle dayanışma ilişkilerinin dayanışma ağlarının güçlendirilmesi için Çalışmalar yürütülebilir ve bu da nasıl sağlanabilir, orada da bence bir feminist perspektif geliştirilebilir diye düşünüyorum. Sadece bir STK çalışanı mantığıyla proje bazlı çalışmakla ilgili bir şey değil yani bu çalışmaları yürüten kişilerin de bu konularda öncelikle toplumsal cinsiyet eşitsizliği olsun kadın mücadelesi kadın hareketine dair bilgisinin olması, bu hareket içinde yer almasının anlamlı olacağını, anlamlı bir değişime neden olacağını düşünüyorum. Bu açıdan göçmen kadınlarla da daha çok feminist mücadelenin de anlatıldığı, bunları da içerecek bir ilişkinin geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. (Asya, 31)

Kadınları oraya getirmektense veya gelmelerini beklemektense mahallelere gitmek, ev ziyaretleri yapmak, kadınlara bu şekilde ulaşp onları hem buranın varlığından haberdar etmek hem de belki burada yaptığımız konuşmaların bir kısmını onların mahallelerinde yapabilmek, o çok ideal bir çalışma olurdu bence çok fazla kadına ulaşabilirdik. (Elif, 40)

Bence artık güçlendirme dediğin kolektif bir hareket olmalı. Birleştirici bir hareket olmalı, mülteci kadınları birleştirici bir hareket. Afgan da hastaneye gidiyor o sorunu yaşıyor veya Suriyeli kadın da aynı sorunu yaşıyor. Veya işte ikimiz de Suriyeliyiz ama ben Türkçe bilmiyorum sen biliyorsun belki de senin desteğinle bu sorunu çözeceğim. Hastaneye gittim tercümanım yok diyelim sen de bana destek olunca çözeceğiz bu sorunumuzu. Bize göre birleştirici, daha topluluk bilinci geliştirebileceği, daha örgütleyici mi diyeyim artık biraz sert mi oldu bilmiyorum ama gibi bir çalışma olmalı. Yani meclis o yüzden bence önemli. (...) bir diğer amacımız da mülteci meclisiyle birbirlerini destekleyecek ağlar oluştursunlar. Dil bilen mesela dille ilgili konuşma kulübü yapsın, alan sağlayalım gelsinler sohbet etsinler, hepsi dil öğrensin, dili geliştirsin. Sağlıkla ilgili randevu almayı bilmeyene randevu alsın birisi hani kolektif bilinç de gelişsin açıkçası. Biz birlikte hareket etme, birbirine destek olma bilincinin gelişmesini istiyoruz. Belki biraz böyle olmalı artık bu çalışmalar. (Berfu, 32)

Birincisi kadınları güçlendirmek için onlara Türkçe kursları vermemiz gerekiyor. Onlara çocuklarıyla nasıl ilgilenmeleri konusunda da kurslar vermemiz gerekiyor. Ebeveynlerin çocuklarına nasıl davranması gerektiği ve doğum kontrolü konularında destek vermek gerekiyor. Ayrıca yetenekleri doğrultusunda mesleklerle yönlendirilmeleri konusunda destek sunulmalı. (İslam, 41)

Bence artık kesinlikle istihdam meselesi önemli. Yani kadınların bir şekilde çalışma izinleri, öyle ya da böyle iş bulabilmeleri sağlanabilir. Çünkü artık ekonomi çok daha can yakıcı bir yerde duruyor. İkincisi kadınların güçlenmesi maalesef çocuk bakımı da kadınlara yüklediği için çocukların da dâhil edilebileceği programlar yapılmalı. Çalışmalar genelde kadınlar çocuklarla ilgili sanki çok özgürleşmiş gibi düşünüldüğü için sadece kadınlar üzerinden yazılır. Oysa ailenin güçlendirilmesi gerekiyor. Kadının tek başına güçlenmesi gibi bir şey maalesef olamıyor. (...) Meslek kursları var örneğin İSMEK'te. Dernekler buralarla ortak çalışabilir ve kadınların güçlenmesini sağlayabilir. Aslında bütün hikâye istihdam ve ailenin güçlenmesi üzerinden geçiyor bence. (Nar, 30)

Görüldüğü gibi güçlendirici bir çalışma için bütün mülteci kadınlara teker teker ulaşmak yerine odak gruplar oluşturmak, bu odak grupları seçerken bütün mültecileri

temsil edecek en az bir kadının mutlaka gruba dâhil edilmesini sağlamak ve onlara sadece Türkiye'deki yaşamı kolaylaştırıcı konularda destek vermek değil aynı zamanda onların da bu bilgileri kendi gruplarıyla paylaşabilecekleri ve çoğaltabilecekleri kolektif bir ağ yapısı oluşturulması üzerinde duruldu. Bununla ilgili birlikte hareket etme, birbirine destek olma ve topluluk bilinci geliştirmeyi amaçlayan meclis çalışmaları vurgulandı. Kadınların birbirlerinin deneyimlerinden öğrendiği, birbirlerine öğrettiği feminist perspektifle kurulmuş bir dayanışma ağının güçlendirici etkisine değinildi. Zira Rowlands'ın belirttiği gibi 'gerçek' güçlendirmenin, kadınların yalnızca kendileri için yapabilecekleri bir şey olduğu, kabul görmüş bir feminist söylemdir (Rowlands 1997).

Bilinç yükseltme, kadınların durumunun çağdaş radikal feminist analiz aracılığıyla şekillendirilip paylaşıldığı bir süreçtir. Feminist yöntem ve uygulama olarak bilinç yükseltme bu amaçla örgütlenmiş ya da kurulmuş gruplarla sınırlı değildir. Bu gruplar bir analiz yöntemi, örgütlenme modeli, uygulama şekli ve politik müdahale tekniği olarak bilinç yükseltmenin gelişmesi için ortam oluşturmuşlardır. Feminist kuramın anahtarı onun anlayış tarzıdır. Ve bu tarz bilinç yükseltmedir. Ezilen bir grup öncelikle kendisini çevreleyen dünyanın kendi üzerindeki yansımaları dağıtmalı, aynı zamanda da kendi bakışını tarihe yansıtmalıdır. Kendi kimliğinin, ezenin kimliğinden farklı olduğunu anlayabilmesi, kendisi için gözle görülür hale gelmesiyle mümkündür. Bütün devrimci hareketler kendi görme biçimlerini yaratırlar (Mackinnon, 2003:106).

Katılımcılara STK'larda mülteci kadınların güçlendirilmesi için aktif olarak katıldıkları çalışmalarda, süreç boyunca kadınlarda nasıl bir değişim gözlemledikleri sorulduğunda cevaplar yine benzerdi. Mülteci kadınların zamanla kendilerini daha iyi ifade ettiklerini, çekingenliklerinin yavaş yavaş yok olduğu, Türkiyeli kadınlarla ortaklıklar kurdukça daha yakın bağlar kurmaya başladıkları, kendi başına hareket etmekten kaçınan, kendini güvende hissetmeyen, kendini ifade etmek noktasında dahi çekingenlik gösteren kadınların zamanla daha özgüvenli bir hale geldiği ve çalışmalara ilk başladıkları zamana kıyasla sosyal ilişkilerinde daha girişken, daha dışa dönük bir hale geldikleri vurgulandı. Güçlendirme sadece eylemin sınırlarını genişletmekle ilgili değildir. Aynı zamanda, insanların olabileceklerini ve yapabileceklerini düşündükleri şeylerin, olasılık ufuklarını genişletmekle de ilgilidir. Ana akım güçlendirme

söylemleri, bu sürecin karmaşıklığını, seçim, eylem ve sonuç arasında doğrusal bir bağlantının olduğu basit bir denkleme indirger ama aslında olan bu değildir (Cornwall & Edwards, 2014:16).

Birçoğunda kendilerini zamanla daha iyi ifade edebildiklerini, daha az çekindiklerini gördüm. Özellikle bizimle ortaklıklarını gördüler. Türkiyeli bir kadının şiddete uğrayabileceğine dair bir algıları yokmuş mesela bazıları bu tip atölyelerle aslında şunu fark ettiler “sen Türkiyelisin ben Suriyeliyim, bunun dışında çok da bir farkımız yok”. Kimliklerimizin ayrı olduğu ama bununla birlikte bir sürü ortaklığımızın olduğu fikriyle çalışma devam etmeye başladı. Çünkü ilk geldiklerinde durum şuydu “biz Suriyeliler, siz Türkiyeliler” ama sonunda “biz birlikte yapıyoruz” dedikleri bir hale geldik. (Nar, 30)

Daha güçlüler çünkü biz bir şey yaparken teknik bir hata yapabiliriz mesela kişiye bilgiyi tam olarak vermemişizdir vs. eskiden mesela daha olabilir diyen kadınlar şimdi şey diyor, “ama siz onu sormadınız” gibi hakkını savunuyor aslında, benim istediğim şey bu aslında. (Berfu, 32)

Bu ortamlarda bu alanlar yaratıldıktan sonra kendilerini daha özgüvenli hissetmeye başladılar ve kendi haklarının peşinden gitmeyi ve talep etmeyi benimsediler. (Candan, 32)

Eğitimini tamamlamak isteyenler oldu. Bunun dışında kılık kıyafetinde ciddi anlamda değişimler oldu böyle çok daha geleneksel bir formdan çıkıp daha modern diyebileceğimiz bir forma geçildi yani şekilsel bir değişim de yaşandı. Ben yani bir danışanımı bu bahsettiğim dört yıllık boşanma sürecinin sonunda eşinden boşandıktan sonra gördüğümde inanmamıştım çünkü kadın öncesinde böyle hani kendini hep saklamaya yönelik bir tavır içerisindeyken sonrasında böyle kendinden emin daha güçlü hani kendine özgüveni de gelmiş makyaj yapmış falan böyle hani duruşu değişmişti yani. (...) Daha eğitilmiş, sosyal ilişkilerinde daha girişken daha dışa yönelik daha kendini güzel ifade eden bir hale geçildi. İş açısından da böyle, sınırlı da olsa çeşitli işlere girebilenler oldu. (Asya, 31)

Kendi hakları konusunda bilinçlenmiş oluyorlar, bunu talep edebilir oluyorlar, daha özgüvenli oluyorlar. Belki yeni yerleştikleri yerlerde sosyalleşme kuramıyorlar ama orada bir sosyalleşme ağı kurulmuş oluyor, kadınlar birbirleriyle konuşabiliyorlar, danışabiliyorlar. (Elif, 40)

Katılımcılara, çalışmalara katılıp bu çalışmalarını tamamlayan mülteci kadınlar için bir takip sistemi olup olmadığı sorusu; mümkün olduğunca çok mülteciyi çalışmalara dâhil ettikleri düşünülerek STK’ların her projede ve her atölye çalışmasında değişik

mültecilerle çalıştığı ön kabulüyle sorulmuştu. Ancak süreç içinde gerek mahalli gerek kurumsallaşmış STK'ların çalışmalarında hemen hemen aynı mültecilerle çalıştığı öğrenildi.

Maalesef bir takip sistemi yok. Büyük bir toplantı yapılacaksa aylar sonra kadınlar aranır, yoksa aranmaz. Bu bizim sivil toplumda derneklere getirdiğimiz en önemli eleştirilerden biri bence. Bir sürü toplantıda ısrarla tartıştığımız bir konu bu, özellikle donör kuruluşlarla. “Bakın bir fon veriyorsunuz, bu işin süresi var ama bir denetim mekanizması olması lazım. Siz bu kadınların on bir ay boyunca hayatına değiyorsunuz ama on bir ay sonra toz duman oluyorsunuz. O kadın hayatıyla ilgili bir sürü değişim yaşasa da on bir ay sonra onu bir boşluğa itiyorsun yani. Orada da şey diyorlar mesela “sürdürülebilir bir şey kurmalıyız” ama aslında sivil toplumun en büyük handikabı bu, sürdürülebilir değil, sürdürülebilir olmadığı için de aslında takip edilemiyor. (Nar, 30)

Kadınlar takip ediliyor hatta biz çalışmalarımıza gelen geri bildirimler sayesinde de çalışmalarımızı revize ediyoruz. Eklemler yapıyoruz vs. takip ediyoruz yani topluluğun bir dönem yaşadığı bir sürü sorun var değil mi, buna yönelik nasıl bir çalışma yapılabilir denilip yeniden proje hazırlanıyor mesela. Biz takibin getirdiği revizeleri de yapıyoruz demek istediğim bu. Mülteci kadınlara “burada bir hizmet aldın gittin” yapılmıyor. Biz sürekli olarak iletişim halindeyiz ve bu sayede aslında hep kadınları dinamik tutuyoruz dinç tutuyoruz. (Berfu, 32)

Aslında takip edilmesi gerekiyor yani belli aralıklarla aranarak hayatının nasıl devam ettiği ile ilgili aranması gerekiyor kural prosedürel olarak ama bence orada çalışanların yaklaşımı belirleyici oluyor yani bu konuda düzenli bir rapor geçme ihtiyacı yoksa insanlar takip etmiyor. (Asya, 31)

Takip ediyoruz, odak grup kadınlar var etrafımızda ve onların getirdiği kadınlar var. Yani genelde benzer kadınlarla çalışıyoruz. Geliyorlar devam ediyorlar bizim de onları takip etmemiz kolaylaşıyor. Onun dışında şiddet durumlarında zaten bir vaka takip mekanizmamız da var. Bir veri tabanımız var. Oradan vakaları takip edebiliyoruz. (Elif, 40)

Bir yıla kadar takip ediyoruz. İlk görüşmeyi süreci bitirdikten bir ay sonra yaparız, sonra üç ay sonra, üçüncü görüşmeyi altı ay sonra ve bir yıl sonra yaparız. Bu takibi bir yıla kadar düzenli bir şekilde yaparız. (İslam, 41)

Katılımcılardan gelen cevaplar doğrultusunda mahalli STK'ların güçlendirme çalışmalarına dâhil ettikleri mülteci kadınlar üzerinde daha oturmuş bir takip sistemi ve denetim mekanizmasından söz edilebilirken kurumsallaşmış STK'larda böyle bir mekanizmanın bulunmadığı sonucuna ulaşmak mümkün. Güçlendirme faaliyetlerinin sürdürülebilir olması yani farklı mülteci kadınlara da ulaşabilmesi gerekçesiyle faaliyetlerden yararlanan mülteci kadınların takibi göz ardı edilirken katılımcıların yorumlarına bakıldığında aslında STK'larda farklı projelerde hemen hemen aynı mülteci kadınlarla çalışıldığı görülmektedir. Yani görünen o ki projeler değişiyor ama mülteciler değişmiyordu.

SONUÇ

Bugün dünyada yaşanan bölgesel savaşlar, küresel göç hareketlerinin hızlanmasında en önemli etkenlerden biridir. Son yıllarda sınır ülkelerindeki savaş ve çatışma ortamı, Türkiye'nin göçmenler ülkesi statüsünü güçlendirdi. 2011 yılında Türkiye sınırındaki Suriye'de iç savaşın patlak vermesiyle birlikte bölgede milyonlarca insanı yerinden eden büyük bir göç hareketi başladı. Zorunlu göç, bir taraftan yeni zorluklar yaratırken diğer taraftan mevcut eşitsizlikleri derinleştirdi. Ev kaybı ve savaş travmasının yanı sıra tehcir alanlarındaki yetersiz koşullar, özellikle ortak yaşam alanları olarak kampların içindeki ve dışındaki güvensizlik durumunu artırmıştır. Kadınlar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet nedeniyle güvenli olmayan kamusal alanlardan orantısız biçimde etkilenmiştir.

Bu tez, Türkiye'deki STK'ların çalışmaları üzerinden kadınların güçlendirilmesine yönelik çalışmaların dinamiklerini incelemiştir. Tez, temel argümanını kadınların güçlendirilmesi anlayışı üzerine inşa etti. Türkiye'de göç üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde, kadınların aktif bir katılımcısı olduğu göç süreçlerine dair güçlendirme literatüründe önemli bir boşluk bulunmaktadır. Şu ana kadarki göç araştırmalarında neredeyse göz ardı edilen kadınların güçlendirilmesi konusu daha çok araştırılır ve farklı açılardan deşifre edilirse bu araştırmalar, STK'ların çalışmalarında bir yol haritası oluşmasına katkı sunacaktır. Bu tez çalışması Suriyeli mülteci kadınların güçlendirilmesinde STK'ların etkisine, STK çalışanları ve yürütülen çalışmalardan doğru baktığı için STK'ların kendi içindeki kurumsallaşma pratiklerinin güçlendirmeye etkilerini deşifre etmiş ancak güçlendirme faaliyetlerinin mülteci kadınlar üzerinde yarattığı somut etkiyi yorumlamakta sınırlı kalmıştır. Mülteci kadınların güçlendirilmesi alanında yapılacak yeni araştırmaların doğrudan güçlendirme çalışmalarının asıl öznesi olan mülteci kadınları da içine alacak şekilde genişletilmesi güçlendirilmenin etkisini her yönüyle ortaya koyması açısından kapsamlı olacaktır.

STK'ların iş birliği içinde olduğu bağışçı kuruluşlar ve kalkınma ajansları genellikle yükselen bir trend olarak kadınların güçlendirilmesini bir kalkınma hedefi olarak tanımlasalar da güçlendirme çalışmaları sadece mikrofinans girişimlerinden veya teşvik programlarından ibaret değildir. Bu yaklaşım, her ne kadar kadınların güçlendirilmesi yolunda bir araç olsa da seçim yapma fırsatı olmayan kadınların güçlendirilmesine dair son derece karmaşık ve toplumsal cinsiyetli olan meseleyi, ekonomik bir boyuta indirgeyerek önemsizleştirme riskini de beraberinde getirebilir. Bu tür bir güçlendirme çalışması kadınlara geçici veya bireysel faydalar sunsa da aslında hiç de münferit olmayan kadınların dezavantajlı konumlarının gerçekliğini çarpıtma tehlikesini de içinde barındırmaktadır. Toplumsal cinsiyeti merkeze almayan bir güçlendirme çalışması, dikkatleri kadınların gelişmesinin önündeki gerçek yapısal engellerden başka yöne çekmek gibi istenmeyen sonuçlar doğurabilir. Tek tek kadınlara yardım etmek, kadınların güçsüzleşmesine bir çözüm olarak sunulursa, kadınların yoksulluğu ve ikincilliği hiçbir yapısal değişiklik olmaksızın ortadan kaldırılabılır bir problemmiş gibi görünebilir. Oysa kadınların güçlendirilmesinin doğası, bu hızlı çözümlerin öngördüğünden çok daha kapsamlı bir süreçtir. Güçlendirme, basitçe başkalarına verilebilir bir şey değildir. Mülteci kadınları bilmeyen ve öğrenen, STK'ları ise bilgiyi elinde tutan ve onu planlanmış hedefler doğrultusunda kadınlara parça parça sunan bir yaklaşım, güçlendirme yolunda kısa vadeli çözümler üretmekten ileri gidememektedir. Güçlendirme çalışmaları; mülteci kadınları bir araya getiren, onların deneyimlerini birbirleriyle paylaşp, birbirlerinden öğrenebileceği dayanışma ağları örüldüğünde daha sürdürülebilir bir hale gelecektir. Bu durumda STK'ların güçlendirme faaliyetlerinin feminist perspektif ışığında yürütülmesi mülteci kadınların hayatında uzun soluklu bir güçlenmeden söz etmenin ön koşuludur.

Bu bağlamda STK'ların mültecileri o projeden bu projeye koşturan anlayıştan uzaklaşıp, mülteci kadınların kolektif bilinç geliştirecekleri dayanışma ağları örmesi ve bu dayanışma ağlarının sürdürülebilirliği için imkânlarını seferber etmesi elzem görülmektedir. Mülteci kadınlarla yapılan çalışmaların STK ofislerinden mahallelere doğru genişlemesi güçlendirici etki yaratmanın bir başka koşuludur. Çünkü yürütülen atölye çalışmaları ve projeler ne kadar fon harcansa da ve ne kadar çok sayıda

mülteciye ulaşacak şekilde planlansa da mültecilere doğru genişlemedikçe STK'ların geçmiş projeler dolabında küflenmeye mahkûm olacaktır. Keza projelerin tabandan uzak hazırlanan ihtiyaç analizleri gerçek yaşamla her zaman örtüşmeyebilmekte ve ekonomik kriz, salgın gibi beklenmeyen gelişmeler planlanan ihtiyaçlara öngörülemeyen bambaşka ihtiyaçlar da ekleyebilmektedir.

Kadınların güçlendirilmesinin önünde kadınların kendilerine dair olumsuz algıları gibi içsel ve fırsatlarda eşitlikten yoksun bırakılmak gibi dışsal engeller vardır. O halde etkili bir güçlendirme için mülteci kadınların önündeki hem içsel hem dışsal engellerin sabırla ve birer birer kaldırılması gereklidir. Kadınların güçlendirilmesi ister bireysel bir yolculuk olsun ister toplu bir mücadele olsun, kadınların, toplumsal yapılarda, değerlerde ve davranışlarda değişiklikleri teşvik etmek için kendi seslerini bulmaları ve kullanmaları çok önemlidir. Son olarak unutulmaması gerekir ki güçlenme, seçim yapma fırsatı olmayanların, bu fırsatı kazanma sürecidir.

**SURİYELİ MÜLTECİ KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMESİNDE SİVİL
TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ
YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU**

Görüşülen Adı Soyadı:

Görüşme Tarihi:

Görüşme Yeri:

Demografik Özellikler:

1. Yaşınız
2. Eğitim durumunuz
3. Şu an çalıştığınız STK'da çalışan olarak mı gönüllü olarak mı görev yapıyorsunuz?
4. Kaç yıldır STK'larda çalışıyorsunuz?
5. Mültecilerle ilgili kaç yıldır STK faaliyetlerinde yer alıyorsunuz?
6. Mültecilerle ilgili kaç farklı projede aktif olarak görev aldınız?
7. Suriyeli mülteci kadınlara özgü bir STK çalışmasında görev aldınız mı?

Araştırma soruları:

1. Ne tür bir STK'da çalışıyorsunuz? (Dernek, vakıf, merkez, iletişim ağı, platform vs.)
2. Görev yaptığınız STK'nın toplumsal cinsiyet meselesine yaklaşımı nasıldır?
3. Mülteci kadınların hayatında olumlu ve güçlendirici bir etki yaratmakta neler etkilidir?

4. İçinde bulunduğunuz kurumun mülteci kadınları güçlendirmeye yönelik çalışmaları nelerdir?
5. Bu çalışmalar mülteci kadınlar için hangi alanlarda güçlendirici bir etki amaçlıyor?
6. Doğrudan yürüttüğünüz çalışmalarda süreç boyunca mülteci kadınlarda nasıl bir değişim gözlemlediniz?
7. Mültecilere yönelik güçlendirme çalışmalarından kadın mülteciler nasıl bir oranda yararlanıyor?
8. Mülteci kadınlar katıldıkları çalışmalara düzenli olarak katılım gösteriyorlar mı?
9. Kendi yürüttüğünüz çalışmalara ilaveten mülteci kadınların güçlendirilmesine yönelik bir çalışma nasıl olmalı?
10. Yaptığınız çalışmalar mülteci kadınların hayatlarında eski yaşamlarına kıyasla nasıl bir fark yaratıyor?
11. Çalışmalardan yararlanan mülteci kadınlar, çalışmalar tamamlandıktan sonra da takip ediliyor mu?

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, Nermin: *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (2002).
- Abdullah, H. Advancing Women's Empowerment or Rolling Back the Gains? *Feminism, Empowerment and Development Changing Women's Lives*. Cornwall, A., & Edwards, J. (Eds.) Zed Books. (67-87) (2014).
- Acharya, Meena and Lynn Bennett: "Rural Women of Nepal: An Aggregate Analysis and Summary of 8 Village Studies." *The Status of Women in Nepal*. Volume II, Part 9: Field Studies. Centre for Economic Development and Administration. Kathmandu: Tribhuvan University. (1981).
- AID Uluslararası Doktorlar Birliği: URL: <https://www.aidoctors.org/> Erişim Tarihi: 26.05.2020
- Akalın, A. (2007) "Hired as a caregiver, demanded as a housewife: becoming a migrant domestic worker in Turkey", *European Journal of Women's Studies*, 14(3), 209-225.
- Akbaş, S. ve Ünlütürk-Ulutaş, Ç.: (2018) "Küresel fabrika kentinin görünmeyen işçileri: Denizli işgücü piyasasında Suriyeli göçmenler", *Çalışma ve Toplum*, 56(1).

Alkan, Ayten, & Çakır, Serpil: (1920). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Modern Türkiye'ye Cinsiyet Rejimi: Süreklilik ve Kırılmalar. *Alpkaya Faruk ve Duru Bülent*, 229-271.

Amnesty Int'I Uluslararası Af Örgütü: URL: <https://www.amnesty.org.tr/>
Erişim Tarihi: 18.05.2020

Barın, H. (2015) "Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 10-56.

Bennett, Lynn: 2002. *Using Empowerment and Social Inclusion for Pro-poor Growth: A Theory of Social Change*. Working Draft of Background Paper for the Social Development Strategy Paper. Washington, DC: World Bank.

BMMYK Küresel Eğilimler Raporu, (2015), URL: <http://www.unhcr.org/>
Erişim: 26 Ekim 2021.

BMMYK Suriye Krizi (2016), URL: <http://www.unhcr.org/syria-emergency>. Erişim: 26 Ekim 2021.

Bozok, M. (2019) "Göç Sonucu Yaşanan Erkeklik Krizlerinin Bir Yüzü Olarak erkekliğin Kaybı", *Journal of Economy Culture and Society*, 60(1).

Burson, B. (2010). *Environment, Forced Migration and Social Vulnerability*. Springer International Publishing.

Buz, Sema: (2007). Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 2(18), 37–50.

- Buz, Sema: (2009) “Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadınların Görünürlüğü”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(17), 40-50.
- Castles, Stephen; Davidson, A.: (2000). *Citizenship and Migration*. Routledge.
- Castles, Stephen; Ozkul, Derya; Cubas, M. A.: (2015). *Migration, Diasporas and Citizenship*. Palgrave Macmillan.
- Castles, S., & Miller, M. J.: (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, Çev. Bal, B. ve Akbulut, İ. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çağlayan, H, Özar, Ş. ve Doğan, A. T. (2011) “Ne değişti?”, *Kürt Kadınlarının Zorunlu Göç Deneyimi*, Ayizi, İstanbul.
- Çakır, Serpil: (1996). Kadın Araştırmaları Bilimde Neleri, Nasıl Sorguluyor, Neleri Değiştirmek İstiyor? *İnsan, Toplum, Bilim*, 4.
- Çakır, Serpil: (2007). Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi. In Ö. Birsen (Ed.), *Modern Siyasal İdeolojiler* (pp. 412–475). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çiçekli, Bülent: (2019). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü.
- Cornwall, A.: (2014). *Feminisms, Empowerment and Development Changing Women's Lives*. Zed Books.
- Cornwall, A., & Edwards, J. (Eds.): (2014). *Feminism, Empowerment and Development Changing Women's Lives*. Zed Books.
- Coşkun, E. (2014) “Türkiye’de Göçmen Kadınlar ve Seks Ticareti”, *Çalışma ve Toplum*, 42(3).

- Danış, D., & Biehl, K.: (2020). Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları. In *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları*. Su Gender - GAR Ortak Yayını.
- Dedeoğlu, S. ve Çişel E. Gökmen: “*Göç Teorileri, Göçmen Emeği ve Entegrasyon: Kadınların Yeri*”, Danış, Didem ve Biehl, Kristen. 2020. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları. İstanbul. Su Gender- GAR Ortak Yayını.
- Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç. E. (2011) *Göç ve sosyal dışlanma*, Eflatun Basım Dağıtım Yayıncılık.
- Dedeoğlu, Saniye: (2014) *Migrants, Work and Social Integration, Women’s Labour in the Turkish Ethnic Economy*, Migration, Diasporas and Citizenship Series, Palgrave Macmillan, Amerika Birleşik Devletleri.
- Elenore, Kofman; Phizacklea, Annie; Raghuram Parvati; Sales, R.: (2000). *Gender and International Migration in Europe: Employment, Welfare and Politics*. Routledge.
- Elenore, Kofman; Raghuram, P.: (2005). *Gendered Migrations and Global Social Reproduction*. Palgrave Macmillan Yayınevi.
- Erbaş, Hayriye: (2019). *Gidişlerden Kaçışlara Göç ve Göçmenler Kuram, Yöntem ve Alan Yazıları*. Phoenix Yayınevi.
- Erder, S. ve Kaska, S. (2003) *Irregular Migration and Trafficking in Women: the Case of Turkey*, International Organization for Migration
- Erdoğan, E. U., & Tarlan, K. V.: (2016). *Suriyeli Mültecilerin Türkiye’deki Sivil Hayata İntibakına Yönelik Envanter Çalışması*.

- Freedman, J., Kivilcim, Z. ve Baklacioğlu, N. Ö. der.: (2017) *A Gendered Approach to the Syrian Refugee Crisis*, Taylor & Francis.
- GDA- Istanbul Göçmen Dayanışma Ağı. URL: <http://gocmendayanisma.com/gda-istanbul/> Erişim Tarihi: 27.05.2020
- Göçmen, İ. ve Yılmaz, V. (2017) “Exploring perceived discrimination among LGBT individuals in Turkey in education, employment, and health care: Results of an online survey”, *Journal of Homosexuality*, 64(8), 1052-1068.
- Gökçesu, Akşit; Bozok, Mehmet; Bozok, N.: (2016). Zorunlu göç, sorunlu karşılaşmalar: Hisar köyü, Nevşehir’deki Suriyeli göçmenler örneği. *Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 92–116.
- Gündüz, G.S. (2007). *Sosyal içerme politikalarının uygulanmasında kamu istihdam kurumlarının rolü*. (Uzmanlık Tezi). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İŞKUR, Ankara.
- Harding, S. *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. der. Çakır, S., & Akgökçe, N. (1996). Sel Yayıncılık.
- Harzig, C. “Women Migrants As Global and Local Agents” Castles, Stephen; Ozkul, Derya; Cubas, Magdalena Arias. 2015. *Migration, Diasporas and Citizenship*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Hayata Destek İnsani Yardım Derneği. URL: <https://www.hayatadestek.org/> Erişim Tarihi: 18.05.2020
- Helsinki Yurttaşlar Derneği. URL: <https://www.hyd.org.tr/tr/> Erişim Tarihi: 27.05.2020

Hugo, Graeme; Abbasi-Shavazi, Mohammad Jalal; Kraly, E. P.: (2018). *Family Dynamics in the Context of Forced Migration*. Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-67147-5_8

İGAM İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi. URL: <https://www.igamder.org/>
Erişim Tarihi: 02.06.2020

İHD İnsan Hakları Derneği *Yok Sayılanlar; Kamp Dışında Yaşayan Suriye'den Gelen Sığınmacılar İstanbul Örneği.* (t.y.).

İKGV İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı. URL: <http://www.ikgv.org/index1.html>
Erişim Tarihi: 26.05.2020

Kamer Vakfı Gaziantep Şubesi. URL: https://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=105
Erişim Tarihi: 27.05.2020

Karaca, S. (2017). *Türkiye'de Mültecilerin Entegrasyonu: İhtimaller ve Mevcut Kapasite*.

Katz, E, and Oded Stark: 1986. "Labor Migration and Risk Aversion in Less Developed Countries." *Journal of Labor Economics* 4: 131-149.

Keely, C. B. & Elwell, P. J. (1981). *Global refugee policy: The case for a development-oriented strategy* (Vol. 5). Population Council.

Khader, S. J. (2011). *Adaptive Preferences And Women's Empowerment*. Oxford University Press.

Kırkayak Kültür: URL: <http://www.kirkayak.org/> 30.05.2020

- Kıvılcım, Z. ve Özgür Baklacioğlu, N.: (2015) *Sürgünde Toplumsal Cinsiyet: İstanbul'da Suriyeli Kadın ve LGBTİ Mülteciler*, Derin Yayınları.
- Kofman, E. Phizacklea, A. Raghuram, P. & Sales, R. (2005). *Gender and international migration in Europe: Employment, welfare and politics*. Routledge.
- Kofman, Eleonore; Parvati, R.: (2015). *Gendered Migrations and Global Social Reproduction*. Palgrave Macmillan.
- Kümbetoğlu, Belkıs: (2003). "Küresel Gidisat, Değişen Göçmenler ve Göçmenlik", Der: Ayhan Kaya ve Günay Göksu Özdoğan, *Ulus. İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar: Göç, Yurttaslık, İ.Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Küresel Adalet ve Güvenlik*. Bağlam Yayınları.
- Kümbetoğlu, F. Belkıs: (2005). Enformelleşme Süreçlerinde Genç Göçmen Kadınlar ve Dayanışma Ağları. *Folklor/Edebiyat*, 11(41), 5-25.
- Kutlu, Zümray: (2015). *Bekleme Odasından Oturma Odasına: Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışmalar Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa Bir Değerlendirme*. http://ingev.org/wp-content/uploads/2016/04/Bekleme_Odasindan_Oturma_Odasina.pdf
- Kuzmanovic, D.: (2012). *Refractions of Civil Society in Turkey*. Palgrave Macmillan.
- Lang, S. (2000). The NGOization of Feminism: Institutionalization and Institution Building within the German Women's Movement. In B. Smith

- (Ed.), *Global Feminisms since 1945* (pp. 290–304). New York: Routledge.
- Lutz, H. (2010). Gender in the Migratory Process. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1647–1663.
<https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489373>
- Mackinnon, A. & Doğru, F. B. D. K. (2003). Metis Yayınları.
- Mackreath, H., & Sağnıç, Ş. G.: (2017). Türkiye’de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler. In *Yurttaşlık Derneği*.
- Malhotra, A. (2002). Measuring women’s Empowerment As a Variable in International Development. In S. Schuler (Ed.), *Measuring women’s Empowerment As a Variable in International Development*. World Bank Gender.
- Massey, Douglas; Arango, Joaquin; Hugo, Graeme; Kouaouci, Ali; Pellegrino, Adela; Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431–466. <http://www.jstor.org/pss/2938462>
- Mavi Kalem Derneği: URL: <https://www.mavikalem.org/en/home-2/>
Erişim Tarihi: 25.05.2020
- Mies, M. (1995). Feminist araştırmalar için bir metodolojiye doğru. *Serpil Çakır, Necla Akgökçe (yay. haz.), Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde*, 48-64.
- Mülteci Hakları Koordinasyonu: URL: <https://multecihaklari.org/> Erişim Tarihi: 18.05.2020

- Mülteciler Derneği: URL: <https://multeciler.org.tr/> Erişim Tarihi: 25.05.2020
- Mülteciyim Hemşerim Dayanışma Ağı: URL: <https://multeciyimhemserim.org/> Erişim Tarihi: 25.05.2020
- Ravenstein; E. Georg: (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167–235.
- Rowlands, J. (1997) *Questioning Empowerment: Working with Women in Honduras*, Oxfam Publishing, Oxford.
- Savran, A. G. (2009). *Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin*. (2. Baskı). *İstanbul: Kanat Kitap*.
- SGDD Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği: URL: <https://sgdd.org.tr/> Erişim Tarihi: 26.05.2020
- Sharpe, Pamela: (2001). *Women , Gender and Labour Migration*. Routledge.
- SKYGD Sosyal Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği: URL: <http://www.sosyalkulturelyasam.org/> Erişim Tarihi: 20.05.2020
- Small Projects Istanbul: URL: <https://www.smallprojectsistanbul.org/> Erişim Tarihi: 20.05.2020
- Stark, O. 1991. *The Migration of Labor*. Cambridge: Basil Blackwell.
- Stern, N. (2006): *The Economics of Climate Change (The Stern Report)*. Cambridge University Press, Cambridge, MA.
- Suriyeli Mülteciler ve STK'lar URL: https://graphcommons.com/graphs/0711e621-a8c5-4651-a1d6-33106c7bb3f1?filters=%255B%257B%2522type%2522%253A%2522hide_isolated%2522%257D%255D&show=filter Erişim Tarihi: 06.06.2022

Tarlabaşı Toplum Merkezi: URL: <http://www.tarlabasi.org/> Erişim Tarihi: 25.05.2020

Tekeli, Şirin: (2017) *Feminizmi düşünmek*. İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

TESEV: URL: <https://www.tesev.org.tr/tr/ana-sayfa/> Erişim Tarihi: 20.05.2020

TOG Toplum Gönüllüleri Vakfı: URL: <https://www.tog.org.tr/> Erişim Tarihi: 25.05.2020

Toksöz, G. ve Ulutaş, Ç. Ü. (2012) “Is migration feminized?”, *Turkey, migration and the EU: Potentials, challenges and opportunities*, 5, 85-112.

Topal, A. H. (2015). Geçici koruma yönetmeliği ve Türkiye’deki Suriyelilerin hukuki statüsü. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 5-22.

UNDP: 1995. Human Development Report 1995: Gender and Human Development. <http://www.hdr.undp.org/en/content/human-development-report-1995>.

United Nations Development Program: 2009. *Millennium development goals: Goal 3: Promote gender equality and empower women*, <http://www.undp.org/mdg/goal3.shtml>.

UNHCR Representation in Cyprus.: (2016). *Mülteci ve Göçmen? Sözcük Seçimleri Önemlidir*. https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf

- World Bank: 2001 a. *Engendering Development: Through Gender Equality in Rights, Resources, and Voice*. World Bank Policy Research Report. Oxford: Oxford University Press.
- Yurttaşlık Derneği URL: <https://www.hyd.org.tr/tr/> Erişim Tarihi: 27/05/2020
- Yükseker, H. D. (2003) *Laleli-Moskova Mekiği: Kayıtdışı Ticaret ve Cinsiyet İlişkileri*, İletişim.
- Zapata-Barrero, R., & Yalaz, E.: (2019). *Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar*. Göç Araştırmaları Derneği (GAR).
- Zlotnik, H. (1995). Migration and the family: The female perspective. *Asian and Pacific Migration Journal*, 4(2-3), 253-271.